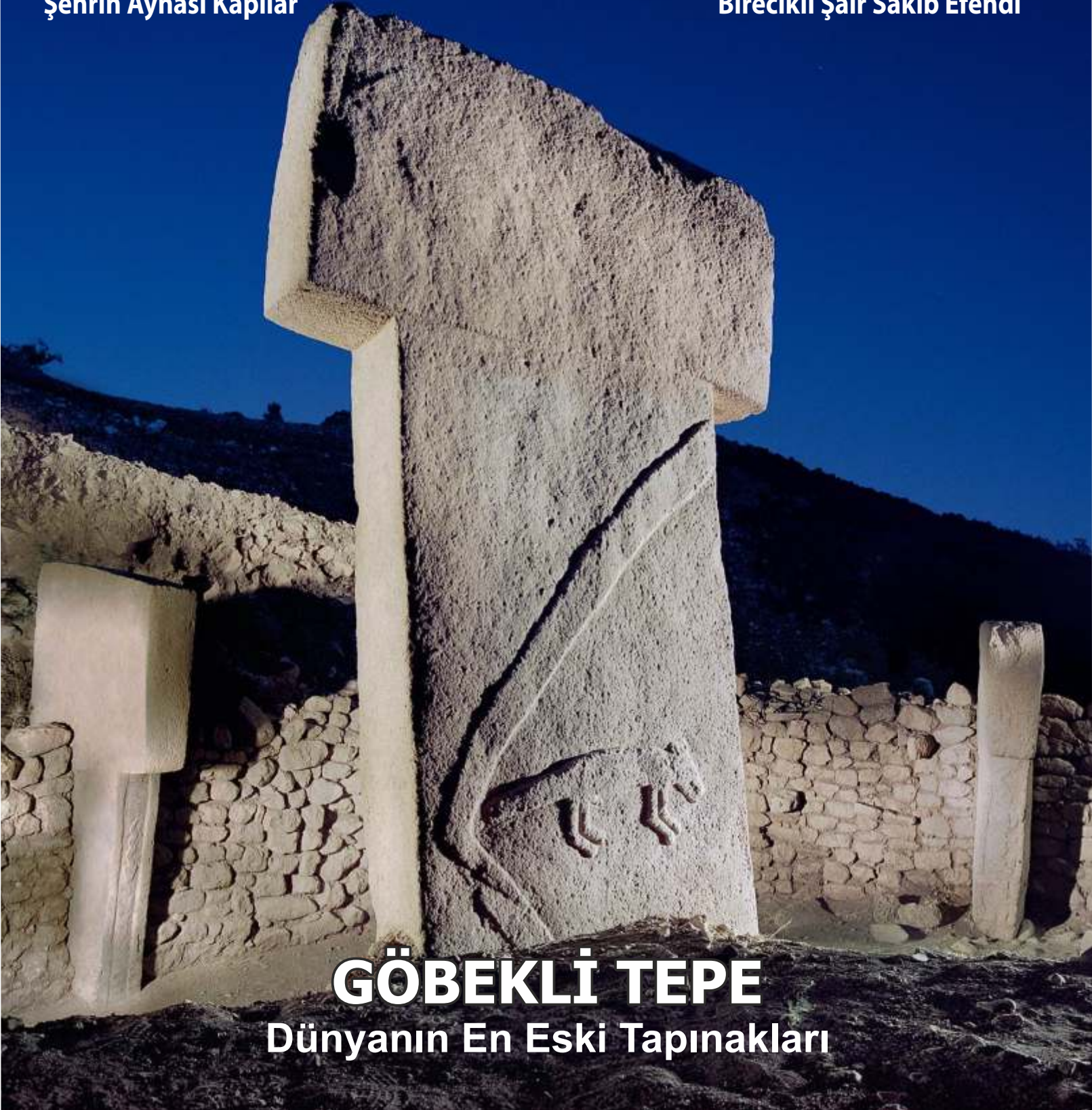

8. Eyyubnebi Dünya Sabır Günü
Haleplibahçe Amazon Mozaikleri
Urfa Evlerinde Çardak
Şehrin Aynası Kapılar

Bir zamanlar Birecik'de Kendircilik
Bestekâr Necip MİRKELAMOĞLU
Urfa'da Kahvehane Kültürü
Birecikli Şair Sakıb Efendi

GÖBEKLİ TEPE

Dünyanın En Eski Tapınakları

**Vakıfların memleketimizin
önemli bir servetini
oluşturduğu herkesçe
bilinmektedir.**

**Bu servetten millet ve
memleketi gerektiği şekilde
faydalandırabilmek için
bütün Bakanlar Kurulunun
ve hatta yüce Meclisin bu
hususu önemle inceleyerek
bu büyük müessesenin
harap olmaktan
korunmasını ve memlekete
faydalı bir hale getirilmesini
temenni ederim.**

Şanlıurfa

kültür sanat tarih ve turizm dergisi

Yıl: 2 Sayı : 5 - Eylül 2009

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

SAHİBİ

Nuri OKUTAN
Şanlıurfa Valisi
ŞURKAV Başkanı

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Yıldıray MALĞAÇ
Vali Yardımcısı
ŞURKAV İl.Başkanı

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Şükrü ÜZÜMCÜ

EDİTÖR

S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

HUKUK DANIŞMANI

Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU

Naci İPEK
Abdullah BALAK
Mehmet OYMAK
Mahmut KARAKAŞ
Mehmet Hulusi ÖCAL
Yrd.Doç.Dr. A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU
Doç. Dr. Abdullah EKİNCİ

SEKRETERYA

Salih KAPLAN

ŞURKAV YÖNETİM KURULU

Nuri OKUTAN (Şanlıurfa Valisi)
Yıldıray MALĞAÇ (Vali Yardımcısı)
Alaaddin ÇATALTAŞ
Ömer ÇETİNER
Mehmet ERDEM
A. Semih POLAT
Müslüm SÜZER

İLETİŞİM

ŞURKAV İdare Merkezi
Balıklıgöl Cıvarı 1252. Sokak No:10
ŞANLIURFA
Tel : 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org

Ön Kapak Fotoğraf (GÖBEKLİTEPE)
Berthold Steinhilber

BASKI

Sembol Ofset Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0.414 216 97 97 Pbx
www.sembolofset.com
ŞANLIURFA

İÇİNDEKİLER

2

RÛZGÂRIN UZUN YÜRÜYÜŞÜ - 4
İbrahim TEZÖLMEZ

4

EYYUBNEBİ DÜNYA SABİR GÜNÜ

6

GÖBEKLİTEPE
Prof. Dr. Klaus SCHMIDT

16

AMAZONLARIN AVLANMASININ TASVİR EDİLDİĞİ MOZAIK
Hasan KARABULUT - Doç. Dr. Mehmet ÖNAL - Nedim DERVİŞOĞLU

22

BİRECİK'İN SAKLI KALMIŞ BİR TURİZM DEĞERİ
KELOŞK-DEYR ŞEBEK
Yrd. Doç. Dr. A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU

25

URFA EVLERİNDE "ÇARDAK"
M. Emin ERGİN

29

ŞEHRİN AYNASI KAPILAR
Doç. Dr. Abdullah EKİNCİ

32

URFALI BESTEKARLAR - Necip MİRKELAMOĞLU
Abdullah BALAK

39

BİR ZAMANLAR BİRECİK'TE KENDİRCİLİK
Cuma KARATAŞ

43

URFALI ROSPAYE AİLESİNİN HAZİNESİ
Selahaddin E. GÜLER

45

BİRECİKLİ ŞAİR SAKIB EFENDİ
Mehmet KURTOĞLU

51

URFA'DA KAHVEHANE KÜLTÜRÜ
S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

56

URFA'DA HAMAM GELENEĞİ
R. Şeref USLUSOY

58

HALK OYUNLARI TARİHÇESİNE KISA BİR BAKIŞ
Şükrü ÜZÜMCÜ

61

URFALI KIZ (RU)HANNAH BERGER
Abdullah Rezak ELÇİ

62

OKUYAN KİTAP ŞENLİĞİ

63

ŞURKAV ETKİNLİKLERİ

Rûzgârın Uzun Yürüyüşü - 4

İbrahim TEZÖLMEZ
Edebiyatçı - Şair

8

Suları ve sesleri yönlendiren rûzgâr, Halilurrahman ve Aynzeliha'dan gül ve gül kokusunu -göl ki İbrahimîdir, derindir; gül ki katmerli, Muhammediye- toplayıp Damlacık Dağı'nın düzüne süzüldü. Çift Kubbe'ye kondu ve bir çift kumru gördü. Yusuf kuyuya atıldığından beri, bitmemişti henüz âh ile zârı. 'Yusufututun' diyerek elan, kendi lisanınca etmedeydi feryâd ü figân.

Yusuf nidâsını da yanına alan rûzgâr üç daire çizerek döndü dervişâne ve Kale'nin kuzeybatı burcundaki yeldeğirmenine kondu.

İşte, Yakubiye yokuşu karşıda uzun bir çizgi, uzun geçmişine kapanmış uzanıyordu. **Yusuf**, 1642'de açmıştı gözlerini bu kadîm semte. Üç İlahi dinin harmanladığı ilahiyatın, felsefenin, şi'r in şehrine.

**'Bir gelmişiz hünerkede-i dehre Nâbiyâ
Âyîned e görür gören ancak nazîrimiz'**

Derken hiç de mübâlağâ etmemişti Nâbî-i pîr: Elhak öyleydi, beslendiği toprağın âdeti böyleydi.

'Hâkimiz mevlididir Hazret-i İbrahim'in

Nâbiyâ rast makamında Rûhâvî'yiz biz' diyerek ilhamını, coşkusunu aldığı, neşv ü nümâ bulduğu kaynağın Hazret-i İbrahim'in doğduğu bu kutlu topraklar olduğunu beyan etmemiş miydi?

Hazret-i Ömer'in gönderdiği mübarek ordu 639'da Tell Fıtır tepesinde iftar açtığından beri takribi bin yıldır Müslüman şehridir Ruha, Yusuf kadem-nihâde olduğunda dünyaya...

Derler ki sabrı Eyyup'tan tahsil etmiştir bu kentin

sâkinleri. Ses Davut'tan, söz Şuayp'ten, kerem ve cömertlik İbrahim'den intikal etmiştir. Hatta Cennet bile 'mevrûs-i peder'dir Âdem'den. Dememiş miydi ki Nâbî:

**'Kimdir bizi men' eyleyecek bâğ-ı cinândan
Mevrûs-i pederdir gireriz hâne bizimdir'** diye.

Sâlim suların şehri '**dilârâ-yı Ruha'** da gözlerini açan, bu yerlerin ruhuyla beslenen Yusuf, sonraları kendisine seçeceği mahlası '**iki yoktan ne çıkar fikredelim bir kerre'** muammasında gizleyip âşikâr ettiği gibi Allah'ın büyüklüğü karşısında insanın '**hiç**'liğini kavrama bilgeliğinin son raddesinde '**bî**' ve '**nâ**' üzere bina etmiştir.

Urfa sokaklarında gezen, çarşılarında dolaşan, bu şehrin rahle-i tedrisinden geçip derin ruhundan perverde olan Nâbî, 23 yaşlarında İstanbul'a gittikten sonra imparatorluk şiirinde yeni bir reviş başlatmış, bir reh-i nâ-reftenin öncüsü, hikemî tarzın ustası olmuş, '**ekmel-i şuarâ-yı Rum**-Anadolu şairlerinin en mükemmeli' olarak anılmıştır.

O, altı yüzyıllık şiir birikimi ve Osmanlı coğrafyasında yetişen yüzlerce şair arasında kendine özgü çizgisiyle akla ilk gelenlerdendir.

O, '**esrar-ı hikmetle lebâleb olan kâinat kitabı**'nı okumuş, oradaki hikmeti göremeyen nâdânları '**şikâyet cehlden, feryâd bî-idrâklerden'** diyerek yermiştir.

Rûha'da biriktirdiği hikmeti, taşradan İstanbul'a taşıyan, çağın dağdağasından usandığında Halep'e geçerek çeyrek asır Münzevi yaşayan Nâbî, devrinin

ikbâlini de idbârını da gördükten sonra, iki mısraya sığdırıp özetlerken dünya kitabının uzun sayfalarını, içinde huzura dair bir ibareye rastlamadığını ifade edecektir:

**'Serâpâ çeşm-i ibretten geçirdim nüshâ-i dehri
İçinde ma'ni-i ârâma dair bir ibaret yok.'**

Hülâsâ: **'Lâ rahatı fi'd dünya!'**

Yaşadığı dönemde şiirin kalitesi, ayarı onun yazdıklarının mihengine vurulmuş, **'Nâbiyâne söylemek'** modası sonraki asırlara da tesir etmiştir. O Halep'teyken, devrin büyük şairlerinden **Sâbit**, İstanbul'da şiirin kalitesini Halep damgasıyla belirleyecek, yani Nâbî'nin şiirini kıstas olarak alacaktır:

**'Kumaş-ı nev-zuhûr-ı maârifte şimdilik Sâbit
Bulunmazsa Halep damgası İstanbul'da rağbet yok.'**

O, altı padişah dönemini idrâk ettiği uzun ömrü boyunca devrin hây ü hûyuna şahit olmuş, **'devlet'** denilen **'anka'**nın aslında **'ferâgat'** köşesinden başka yerde ele geçmeyeceği sonucuna varmıştır:

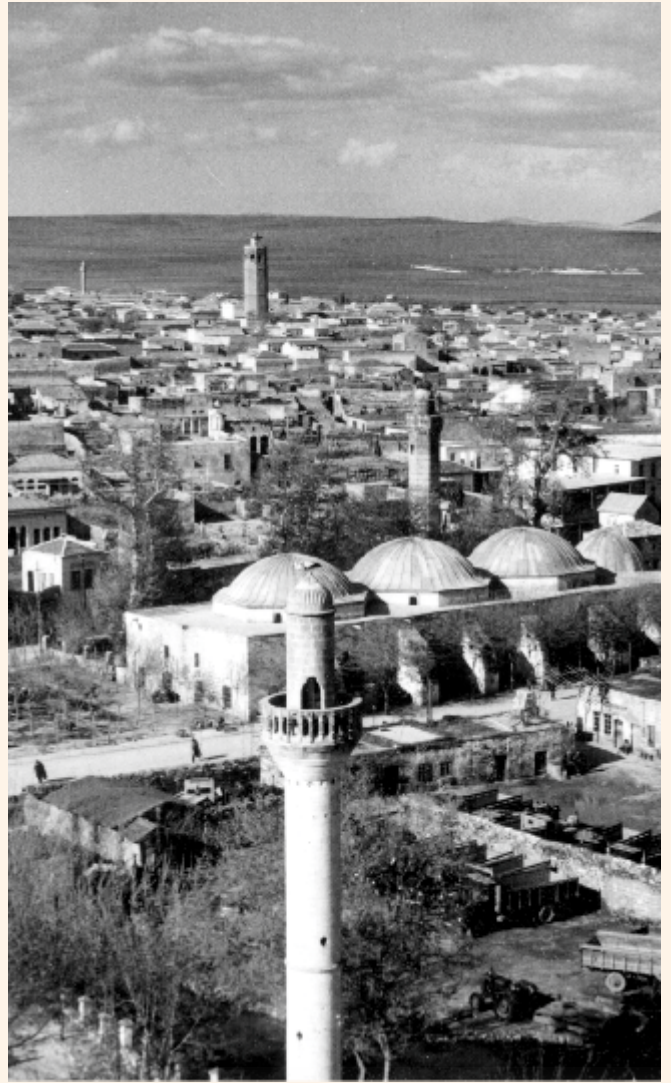
**'Künc-i ferâğın anlamayanlar sefâsını
Devlet komuşlar adını gavgâ-yı âlemin.'**

O, uzun hayatının tecrübelerini bilge kişiliğinin ve imparatorluk kültürünün süzgecinden geçirip damıtarak hikmet kristalleri haline getiren bir şiir simyacısıdır.

**'Nâbî şî'ri gibi hoş-âyendeliğin var
Ey bâd-ı revan-bahş Rühâ'dan mı gelirsen?'**

Beli, hoş esişli rüzgâr belli ki Edessa'dan, Rûha'dan, Urfa'dan gelmekte...

Ruhu dolaşır hâlâ Nabi'nin buralarda. Bugün Kaleboynu'nu, Yakubiye'yi, Balıklıgöl civarını dolaşanlar Yusuf-ı Nâbî'nin ruhundan esintiler bulacak; her rüzgâr estikçe hârelenen sulara, suya seccâde salmış sevdalı söğütlerin salınışında onun hikmetinden izler, fısıltılar duyacaklardır.

Eyyubnebi

8. Dünya Sabır Günü . World Day of Patience

Şanlıurfa Valisi Nuri OKUTAN açılış konuşmasını yaparken

Şanlıurfa Valiliği öncülüğünde Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve Şanlıurfa ili Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından yürütülen “**Uluslararası Eyyubnebi Dünya Sabır Günü**”nün sekizincisi 27 Eylül 2009 tarihinde Şanlıurfa il merkezinde ve Eyyubnebi Beldesi'nde gerçekleştirildi.

Etkinliklerde, kültürümüzün en önemli parçası olan ve tüm insanlığın ihtiyacı olan “sabır kültürü”nün tanıtılması, sevdirmesi, yaşatılması, yaygınlaştırılıp kitlelere ulaştırılması gibi alanlarda verimli değerlendirmeler ve programlar gerçekleştirildi.

Sabır timsali olarak bilinen Hz. Eyyub'un sabır yönü ön plana çıkartılarak yıl içerisinde çeşitli afet, savaş, trafik kazası, sağlık vb. nedenlerle musibetlere uğrayan yurtiçi ve yurtdışından tespit edilen kişilere veya temsilcilerine “Uluslararası Eyyubnebi Sabır Ödülü” verildi. Ödül verilen insanların hayat hikâyeleri ve uğradıkları musibetler sinevizyon olarak katılımcılara gösterildi ve ibret alınacak hikâyelerle insanlar sabra davet edildi.

27 Eylül 2009 Pazar saat 10.30'da Hz. Eyyub'un çile çektiği mağaranın yanı başında gerçekleştirilen açılış programına Şanlıurfa Valisi Nuri OKUTAN, kurum ve kuruluş yöneticileri ile çok sayıda vatandaş katıldı. Açılış konuşmasında **Hz. Eyyub**'un hastalığında yaşadığı çile ve ızdırabın, sabrı ve Allah'a olan bağlılığının yanında zayıf kaldığını belirten Vali Nuri OKUTAN, şunları söyledi: “O, refah içinde geçen bir sürecin arkasından sağlığını, çocuklarını ve dostlarını kaybetmiş ama her şeye rağmen inancını korumuştur.

Sabır ve duayla Allah'tan yardım dilemiş, uzun ve çileli imtihanın sonunda sağlığına ve zenginliğine yeniden kavuşmuştur. İnsan çok hassas bir varlıktır. Bir yanda bütün kötülöklere sebep olan hırs, bencillik, tamahkârlık gibi duygulara sahipken öte yandan sabır, cömertlik, kanaat, tevazu, fedakârlık, cesaret gibi duygular ve kavramlarla kuşatılmıştır.

Sabır, insanı insan yapan erdemlerin en önemlilerinden biridir. Sabır bütün peygamberlerin ortak sıfatı, iman, ibadet ilim, hikmet ve bütün faziletlerin başıdır. Şanlıurfa, farklı inançlar ve bu inançlarla bağlantılı kültürlerin yüzyıllar boyunca sergilendiği bir şehirdir. 'Sabır Peygamberi Hz. Eyyub'un hemşerisi olmak ne kadar şans ise onun mirasına layık olmak da o kadar sorumluluk isteyen bir görevdir”

Açılış konuşmalarının ardından İlahiyatçı Yazar Ömer DÖNGELOĞLU'nun Hz Eyyub'un çekmiş olduğu sıkıntıları anlatan ve sabır ile ilgili sohbetinin ardından özel olarak hazırlanan 5 bin kişilik “Sabır Pilavı” vatandaşlara ikram edildi.

Öğleden sonra Göbeklitepe tapınakları, Haleplibahçe mozaikleri, kurtuluş müzesi, Urfa müzesi ve tarihi Urfa sokak ve çarşıları misafirlere gezdirildi.

Programa Eyupnebi beldesi'nde akşam devam edildi. Vatandaşların büyük ilgi gösterdiği etkinliklere, Devlet Bakanı Selma Aliye KAVAF ve Vali Nuri OKUTAN'da katıldı. Programda Tasavvuf Müziği mahalli sanatçılarından Mahmut DURGUN ve GRUP DERGÂH birer konser sundular.

İlahiyatçı Yazar Ömer DÖNGELOĞLU'nun Hz. Eyyub'un hayatından kesitler sunduğu sohbet programının ardından;

Filistin Kültür Müsteşarı Moheeb JOUDA'ya Devlet Bakanı Selma Aliye KAVAF ödülünü verirken

"Dünya Sabır Ödülleri"ni alacak sabır timsallerinin hayatları ve gösterdikleri sabrı anlatan sunum izlendi.

"Dünya Sabır Ödülleri"ne Layık Görülenler

Vali Yardımcısı Yıldray MALĞAÇ'ın başkanlık ettiği 9 kişilik komisyonun belirlediği "Dünya Sabır Ödülleri" şehit ve gazi yakınları ile gösterdikleri sabırla öne çıkan kişilere verildi.

Gazze halkına karşı yapılan abluka ve baskılardan dolayı Gazze halkı adına **Gazze Belediye Başkanı**'na verilecek ödülü Filistin Kültür Müsteşarı Moheeb JOUDA'ya Devlet Bakanı Selma Aliye KAVAF verdi.

Tekirdağ'ın Saray ilçesinde meydana gelen sel felaketinde eşi ve 3 çocuğu ölen, kendisi de kaybolan Fatih ÇAKAR'ın Erzurum'daki Babası **Vahdettin ÇAKAN**'a ödülünü Şanlıurfa Valisi Nuri OKUTAN,

24.05.1999'da Bingöl'de vatani görevini yaparken katıldığı operasyonda yaralanan ve iki yıllık tedavi sonrası sağlığına kavuşan gazi **Mehmet YAVUZ** ile 10.05.1999'da vatani görevini yaparken katıldığı operasyonda yaralanan ve bir gözünü kaybeden **Gazi İsa ALKAN**'a ödülleri Eyyubnebi Belediye Başkanı Mehmet YILDIRIM,

07.10. 2007'de Şırnak'ta teröristlerin Gabar Dağı bölgesinde askeri birliğe saldırması sonucu şehit olan **Mehmet UYAR**'ın Babası Mustafa Uyar ve 01.12.2004'te Mardin Nusaybin'de bölücü terör

örgütünün mayın tuzağında şehit düşen Jandarma Komando Er **Adnan YASLI**'nin babası İbrahim YASLI ile 07.10. 2007'de Şırnak'ta teröristlerin Gabar Dağı bölgesinde askeri birliğe saldırması sonucu şehit olan **Kasım AKSOY**'un eşi Fatma UĞURLU adına Kasım AKSOY'un ağabeyi Ömer AKSOY'a ödülünü Viranşehir Kaymakamı Erdoğan KANYILMAZ,

Kolları olmamasına rağmen ayakları ile el işi örüp, buradan kazandığı para ile öğrencilere burs veren **Hacer ACAR** ile ilerlemiş yaşına rağmen ilköğretim ve anaokulu öğrencisi engelli iki torununu, 6 yıldır sırtında okula taşıyan **Ali ARAZ**'in (73) ödülünü oğlu Aziz ARAZ'a Şanlıurfa Belediye Başkan Vekili Fevzi YÜCETEPE,

Vatani görevini yaptığı dönemde patlayan merminin vücudunda kalması sonucu önce cilt, ardından da lenf kanserine yakalanıp 3 yıllık mücadelenin ardından kanseri yenmeyi başaran, "Hayata Tutunmak" adlı kanserle mücadele hareketinin koordinatörü Murat CEYLAN ile Viranşehir merkeze bağlı Eski Demirci köyünde ikamet eden 10 çocuğundan sekizinin gözleri görmeyen baba **Mehmet Nuri KAMAN** adına ödülünü Sıraç ÇETİN'e Sosyal Hizmetler Genel Müdürü İsmail BARUTÇU verdi.

Eyyubnebi beldesinde Dünya Sabır Ödülleri sahiplerine verilmesinin ardından etkinlikler Ahmet ÖZHAN'ın sunduğu tasavvuf müziği konseri ile son buldu.

Şanlıurfa Valisi Nuri OKUTAN Sanatçı Ahmet ÖZHAN'a günün anısına plaket takdim ederken

"Dünya Sabır Ödülleri"ne Layık Görülenler Devlet Bakanı Selma Aliye KAVAF ve Şanlıurfa Valisi Nuri OKUTAN ile birlikte

GÖBEKLİ TEPE

Dünya'nın en eski tapınakları

Bir büyük keşfin hikâyesi

Prof.Dr. Klaus Schmidt

Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü Orient Bölümü Uzmanı
Erlangen Üniversitesi öğretim üyesi

Almancadan çeviren: Çiğdem Köksal Schmidt

Fotoğraflar: Berthold Steinhilber - Prof. Dr. Klaus Schmidt

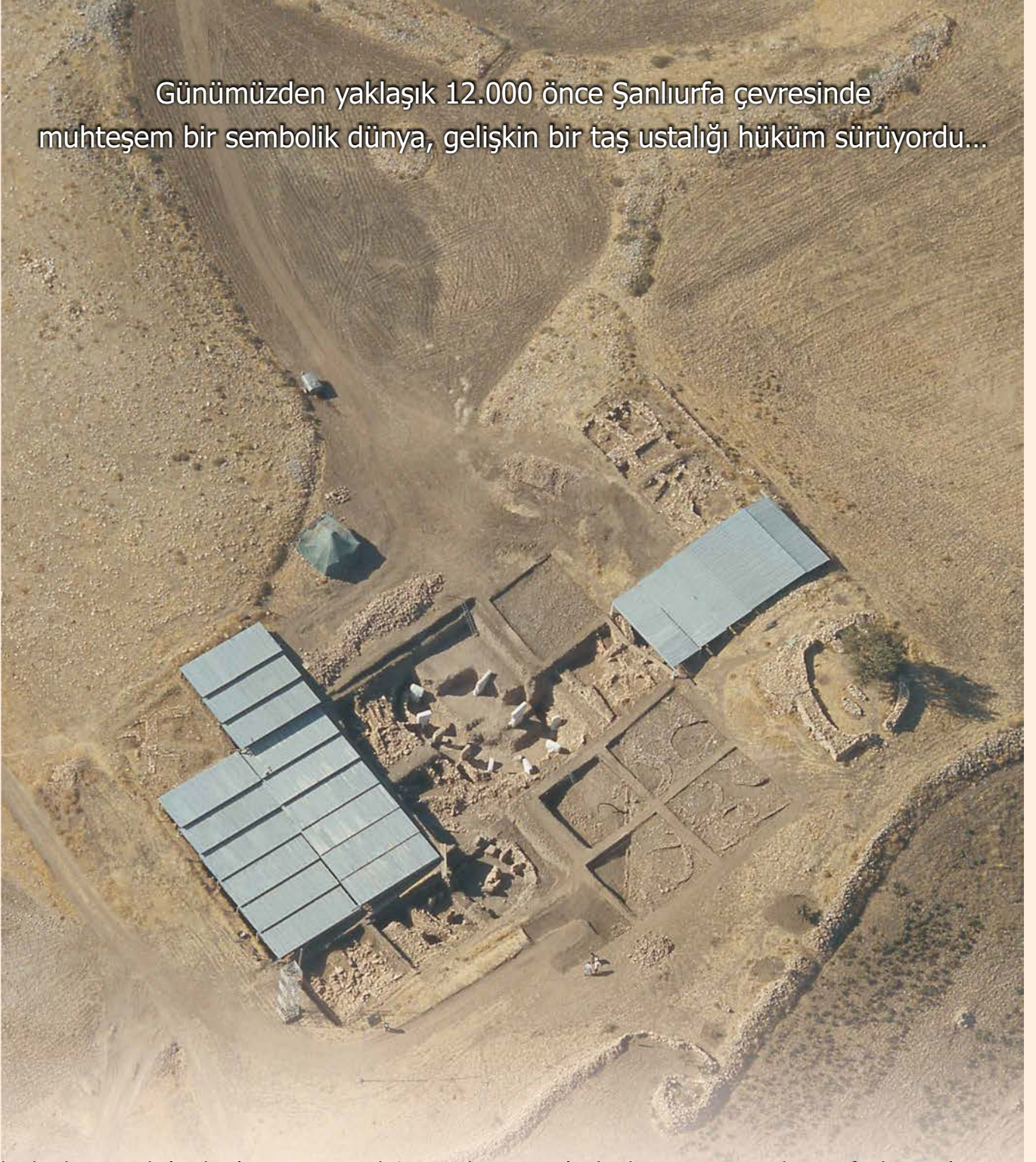
1950'li yıllarda, Amerikalı ünlü arkeolog Robert J. Braidwood, doğruluğu daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarla kanıtlanan bir öngörü ile hareket ederek, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin de yer aldığı kuzey Mezopotamya'yı, neolitik yaşam tarzına geçişte merkez bölge olarak tanımlamıştı. Ama neolitik dönemde merkezi bir rol üstlenmiş bu topraklar 20. yüzyılın ellili yıllarında arkeolojik araştırmalar açısından bakıldığında, el değmemiş, bilinmeyen bir bölge idi.

Bu bilinmeyenler diyarında Amerika Birleşik Devletleri Chicago Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr.

Robert J. Braidwood, İstanbul Üniversitesi'nden meslektaşısı Prof. Dr. Halet Çambel ile birlikte, 1963 yılında, "Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Projesi"ni hayata geçirdi. Proje çerçevesinde iki bilim adamının liderliğinde çalışan Türk ve Amerikalı arkeologlar Diyarbakır, Şanlıurfa ve Siirt illeri çevresinde yüzden fazla arkeolojik yerleşmeyi tespit ettiler ve yüzey buluntuları itibarı ile tarihlendirdiler.

1963 yılında bu yüzey araştırmasını yapan ekip içersinde Peter Benedict ve Bruce Howe adında iki genç bilim adamı da bulunuyordu. Dönemin ekibini tanıyan bir başka Amerikalı arkeolog Henry Wright'ın verdiği

Günümüzden yaklaşık 12.000 önce Şanlıurfa çevresinde muhteşem bir sembolik dünya, gelişkin bir taş ustalığı hüküm sürüyordu...

bir başka Amerikalı arkeolog Henry Wright' in verdiği bilgiye göre, Robert J. Braidwood ya da Halet Çambel değil, Bruce Howe araştırma programı kapsamında Şanlıurfa çevresinde bulunan arkeolojik yerleşmeleri tespit etti ve bu vesile ile Göbekli Tepe' ye de gelerek ilk yüzey inceleme ve değerlendirmelerini yaptı.

Bu ilk değerlendirmelerin sonuçları, Braidwood-Çambel araştırma projesinin arazi çalışması bittikten tam 17 yıl sonra 1980 senesinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları dizisinde 2589 numarası ile yayınlandı. Çalışma sonuçlarının birkaç cilt yayını kapsamaması planlanıyordu, bu yüzden bu ilk yayına I. Cilt adı ve numarası da verildi ancak günümüze kadar yayınların devamı getirilemedi.

1980 yılında İngilizce ve Türkçe iki dilde yapılan bu yayında tanıtma yazısının dışında farklı bilim adamları tarafından yazılmış yedi adet makale bulunuyordu.

Bunlardan birisi Peter Benedict tarafından yazılmıştı ve Nevada Üniversitesi'nin genç asistanı makalesinde Diyarbakır, Şanlıurfa ve Siirt illeri çevresinde ziyaret ettikleri arkeolojik yerleşmeleri harita üzerinde çizimlerle ve kısa açıklamalarla liste halinde tanımlıyordu.

İşte bu makale içerisinde Göbekli Tepe adı ilk defa bilimsel bir yayın vasıtasıyla anıldı. Sayfa 179'da bulunan kısa paragrafta V 52/1 numarası ve Göbekli Tepe Ziyareti (Karaharabe) adı ile ilk izlenimlere dayanan saptamalar anlatıldı. Peter Benedict yaptığı tanımda Göbekli Tepe'nin su kaynaklarından uzaklığını ve yamaçlarda bulunan çakmaktaşı alet parçalarının yoğunluğunu doğru bir saptama ile belirtiyordu, ancak özellikle iki tepenin üstünün mezarlarla kaplı olduğunu belirtirken bir yanılgıya düşüyordu. Bugün, 15 yıldır Göbekli Tepe' de devam eden kazılar sonucu

2002 yılındaki kazılarda bulunan yırtıcı hayvan heykelleri

edindiğimiz bilgiler ile Bruce Howe'un 1963 yılında neolitik dönem dikilitaşlarının üst kısımlarını gördüğünü, bunları modern mezarlıklar olarak algıladığını ve onun notlarından yola çıkarak bilimsel yayını hazırlayan Peter Benedict' in benzer sonucu yazıya döktüğünü söyleyebiliriz.

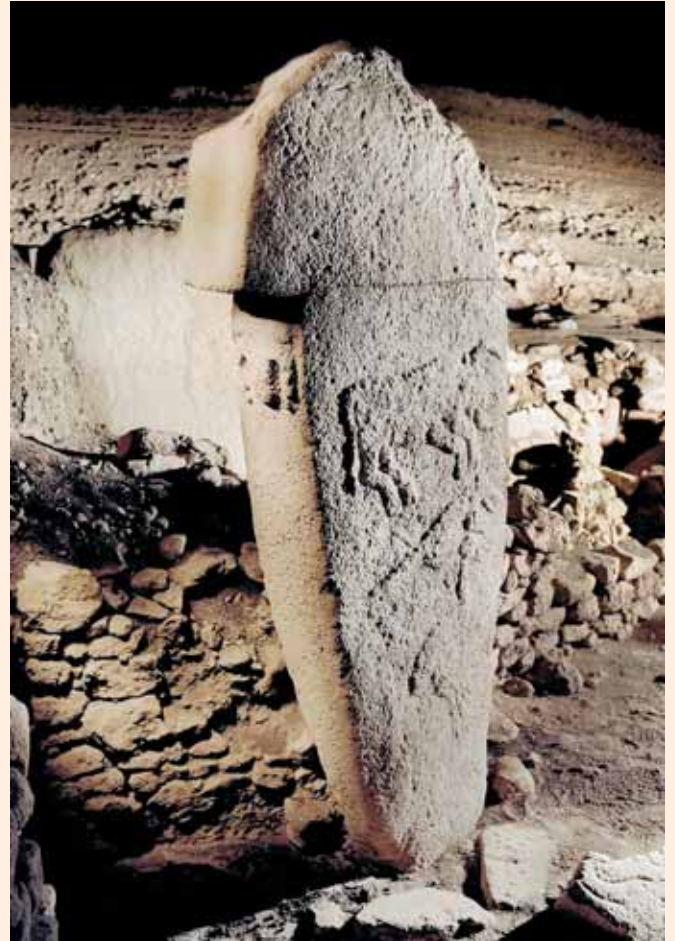
1963 yılında yapılan yüzey araştırmaları devamında Robert J. Braidwood ve Halet Çambel Diyarbakır Ergani yakınlarında bulunan Çayönü yerleşmesinde kazı çalışmalarına başladılar. Kısa aralıklarla yıllarca devam eden kazılar hatta nesil değişikliği de yaşadı ve Çayönü yerleşmesi Braidwood-Çambel ikilisinden sonra Mehmet ve Aslı Özdoğan tarafından 1991 yılına kadar kazılmaya devam etti. Bölgenin dönem şartları ve Mehmet Özdoğan'ın uzmanlık bölgesi ve alanı olan Trakya araştırmalarına yönelmesi nedeniyle Çayönü kazısına 1991 yılında son verildi.

Göbekli Tepe'ye ayak basan ilk arkeolog diyebileceğimiz Bruce Howe, Bozova bölgesinde yine aynı araştırma grubu tarafından yapılmış olan Biris Mezarlığı ve Söğüt Tarlası kazılarına katıldı ve yüzey araştırmasında elde edilen çakmaktaşı aletler üzerinde yaptığı analiz çalışmalarına uzun yıllar devam etti. Göbekli Tepe ile ilgili ilk yazılı bilgileri bir paragraf halinde yukarıda bahsettiğimiz yayında bilim dünyasına sunan Peter Benedict ise meslek hayatının devamında Türkiye'de ya da başka bir ülkede kazı yapmadı.

Göbekli Tepe 1963 yılında ilk kez bir bilim adamı tarafından ziyaret edilmiş ama hak ettiği ilgiyi görememişti. Gelecek birkaç on yıl boyunca Göbekli Tepe yine ıssız, ırak ve sessiz dünyasına döndü. Kendisini ziyaret edenler sadece su kaynaklarından uzak, çorak ve neolitik dönem mimarisi nedeniyle aşırı taşlı Göbekli Tepe topraklarını tarla olarak kullanmaya çalışan köylülerdi. Kendilerine tarla açmak için alın teri ile çalışan, motorlu araçların ulaşmadığı tepede sabırla taşları toplayıp öbekler halinde kenarlara yığan köylüler bir türlü umdukları taştan arınmış toprağa ulaşamıyorlardı. Çünkü bir seviye taş toplayıp, sürdürdükleri tarladan yine başka bir taş tabakası çıkıyordu. Hatta bazen balyozla kırmaya çalıştıkları, çevresine ip bağlayıp atlarla develerle çekmeye

uğraşıp yine de yerinden oynatamadıkları ve pes ettikleri, adeta güçlerine teslim oldukları büyük taşlar çıkıyordu karşlarına.

Bu pes ettiren dev taşlardan birisi 1996 yılı kazı çalışmalarımız sırasında ortaya çıkardığımız ve üst üste sıralı hayvan figürlerinin *Bremen Mızıkacıları* hikâyesini hatırlatması nedeniyle *Bremen dikilitaşı* adını verdiğimiz P2 numaralı dikilitaşımızdır. Dikilitaşın T-biçimini oluşturan üst kısmı yukarıda bahsettiğimiz balyoz darbeleri sırasında kırılmıştır. Tarlaların taş üstüne taş bereketi vermesinin nedeni ise Göbekli Tepe geç evre mimarisinin köşeli plan veren mekânlarının yüzey toprağına çok yakın olan taş duvar örgüleridir. 1963 yılında Amerikalı arkeologların mezar taşı olarak yorumladıkları dikilitaşlar da bu evrenin nispeten küçük boyutlu T- biçimli dikilitaşlarıdır. Göbekli

Kazılar başlamadan önce tarla faaliyetleri sırasında üst kısmı balyozla kırılan P2 numaralı dikilitaş, Bremen dikilitaşı

2009 yılı kazı çalışmaları

Tepe'nin 1960'lı ya da daha önceki yıllarda tarla faaliyetlerinin fazla ilerlemediği ve bu faaliyetlerin yol açtığı yüzeysel taş hareketinin henüz başlamadığı hali hakkında bir fikir edinmek isteyenler Tektek Dağları'nda bulunan ve henüz kazı çalışmalarının başlamadığı Karahantepe'ye göz atabilirler. 1997 yılından beri varlığı bilinen bu yerleşme Göbekli Tepe geç evre mimarisi ile benzerlik gösteren küçük boyutlu dikilitaşları barındırır. Mimari yapıların hepsi henüz toprak altındadır ancak dikilitaşların üst kısımları görünmektedir ve Nevalı Cori ve Göbekli Tepe kazı sonuçları bilinmeden burası ziyaret edilmiş olsa yine hatalı olarak mezarlık olarak algılamayı mümkün kılan bir manzara mevcuttur alanda.

Göbekli Tepe'yi tarla olarak kullanmakta ısrarlı Örencik Köyü'nden Yıldız Ailesi'nin fertleri bu uğraşları zamanında bazen kendilerine tuhaf gelen şekillerde taşlara da rastlarlar. Bunlardan iki tanesi özellikle dikkat çekicidir. Biri erkek cinsel organı vurgulanmış bir heykeldir, diğeri ise bir hayvan kabartması. Erkek heykelinin yanında bulunan benzer üsluplu bir kadın heykelini köylüler ar ve edep kurallarına uygun bulmazlar ve belki de ne yapacaklarını bilmezlikten kırıp parçalarlar. Ama buldukları her şeyi parçalamaya onların da eli varmamış olacak ki diğer iki örneği seksenli yıllarda, günün birinde Şanlıurfa Müzesi'ne getirirler. Ne müze uzmanlarının ne de başka arkeologların

1980'li yılların sonunda Örencik köylüleri tarafından Şanlıurfa müzesine teslim edilen erkek heykeli

gözü bu tür eserlere alışık değildir. Bilinen ve görünen hiçbir eserle bağlantı kurulamaz, eserler sahte olarak değerlendirilir, ama yine de müze deposuna alınır.

1994 yılında, Atatürk barajı suları altında kalan ve bu nedenle kazı çalışmaları sona eren Nevalı Cori buluntu analizleri için çalışan arkeologlar grubu ile birlikte ben de aylarca Şanlıurfa'da Topçu Meydanı'nda küçük bir evde kalıp, yakında bulunan malzeme deposunda etütlük eserler üzerinde çalıştım. Daha sonra doçentlik tezim olan bu çalışmalar ve yıllar süren hazırlık dönemi beni Nevalı Cori yerleşmesinin bölgedeki tek örnek olamayacağı varsayımına yöneltmişti.

Nevalı Cori neolitik döneme ait normal bir yerleşmeydi. Su kaynaklarının yakınındaydı. Günlük yaşama yönelik mimari yapılar ve bir tapınak binası bulunmuştu kazılar sırasında. Bu tapınak binasında, bugüne kadar Göbekli Tepe'de yüzden fazlasını kazılar sonucu ortaya çıkardığımız T-biçimli dikilitaşların ilk örneklerine rastlanmıştı. Kazı alanı sular altında kalmadan önce tapınak binasının taş taş sökülerek Şanlıurfa Müzesine getirilmesi sırasında ise, yine Göbekli Tepe'de onlarca örneğini bulduğumuz kireçtaşı büyük boy heykellerin ilk örnekleri ortaya çıkmıştı.

1994 yılında Şanlıurfa çevresinde bilimsel yayınlarda tanıtılmış neolitik yerleşme yerlerini ziyaret etmeye başladığımda önce Biris Mezarlığı ve

Kazılar sırasında bulunan dikilitaşların en önemlilerinden biri, yüksek kabartma tekniğinde işlenmiş yırtıcı hayvan tasviri. Çene yapısı itibarıyla büyük ihtimalle leopar tasviri

Sögüt Tarlası gibi yerleşmeleri gezdim. 1980 yılında Robert J. Braidwood ve Halet Çambel tarafından yapılan yayında, Peter Benedict' in makalesinde Göbekli Tepe Ziyaret adında bir yerleşme de neolitik olarak tanımlanmıştı. Burayı da ziyaret etmeye karar verdim. Örencik Köyü'ne ulaştığımda çakmaktaşılarının olduğu tepeyi sorduğumuzda hemen yanımıza bir çocuk verip tepeye yönlendirdiler bizi. İnsanların yüzlerinde "nihayet bir arkeolog geldi" ifadesi vardı adeta.

Örencik köylüleri için özellikle anlaşılmaz bir durum söz konusu idi, ama biz arkeologlar için de. Göbekli Tepe şehir merkezine sadece 20 km. uzaklıkta idi, binlerce yıldır tepeden şehre bakıyordu, şehrin her yönünden her köşesinden de çok belirgin bir işaret noktası gibi görünebiliyordu. Şanlıurfa çok sayıda kazı yapılan bir şehirdi ama çalışmalar baraj bölgelerine ya da Harran Ovası'ndaki büyük höyüklerle yönelmişti. Kimse bu yükseklikte sudan uzak bir noktada önemli bir buluntu aramamıştı ve bu nedenle Göbekli Tepe Şanlıurfa' ya ve olası bilimsel araştırmalara hem çok yakında hem çok uzakta onbinlerce yıl beklemişti.

Bu noktada bana tevazuyu terk etme şansını vermenizi diliyor ve Göbekli Tepe'nin 1994 yılında bu ilk ziyaretim sırasında tarafımdan keşfedildiğini ve arkeolojik açıdan gerçek önemini fark edildiğini söylemek istiyorum. Bugün kazı yaptığımız alana vardığımızda burada geçirdiğim ilk dakikalardan itibaren olağanüstü bir buluntu yeri ile karşı karşıya olduğumun bilinci içindeydim ve mesleki geleceğimi bu buluntu yerinin şekillendireceğini ve dolduracağını biliyordum. Topografik özellikler, etrafa, görüş

mesafesine hâkimiyet, yüzeyde bulunan çakmaktaşı alet parçalarının yoğunluğu, her köşede bir parçası görülen kireçtaşı eserlerden örnekler, buluntuların yayılım alanının genişliği, tüm bu özellikler bir araya gelmişti ve Göbekli Tepe'nin olağanüstülüğünün kanıtı olarak karşımda duruyordu.

1995 yılında kazı çalışmalarına başladığımızda her adımda, her aşamada birçok zorluğa karşı durmamız, sabır ve tutarlılıkla hareket etmemiz gerekiyordu. Bugün kazı kampanyaları için Şanlıurfa' ya geldiğimiz ilk dakikalardan itibaren her çalışma evresi sağlam bir alışkanlıklar bütünü içerisinde yürüyor. Bu rutin çalışma programını oluşturmak, tüm bu düzeni ve modeli kurmak, 1995 yılından itibaren her yıl yaptığımız düzenli ve iradeli çalışmalarımız sayesinde mümkün oldu.

İlk kazı kampanyasına başladığımızda Örencik Köyü'nden kazı alanına kadar 1 km. uzunluğundaki kayalık ve yokuş yolu kazı araç-gereçlerimiz ve içecek suyumuz dâhil her türlü kullanım malzememizi taşıyarak yaya olarak aşabiliyorduk. 1998 yılında kazı alanına geldiğimizde bu kayalık yol dozer ve iş makineleri ile düzeltilmiş olarak bulduk, artık kazı alanına kadar motorlu araç ile ulaşabiliyorduk ama ne yazık ki bu çalışma sırasında neolitik döneme ait izlerle dolu bir güzergâh tahrip edilmişti.

Çalışmaların başladığı ilk senelerden itibaren Örencik Köyü'nden gelen katılımcılara kazı sistemimizi öğretmemiz, onları bu sisteme alıştırmamız ve karşılıklı

Fotoğraf: Dieter Johannes (Aslan Kabartmalı Dikilitaş)

Göbekli Tepe'de bulunan en zengin motif repertuarına ait dikilitaşlardan biri P43. Akbaba ve akrep motifleri sahneye hâkim.

olarak da hem birbirimizi tanımaya, alışmaya gayret göstermemiz hem de karşılıklı bir güven oluşturmamız gerekiyordu. Bu hedefimize ulaşabildiğimize dair göstergeleri, bugün kazı yerinde çalışan Örencik Köylüleri'nin işlerini benimsemelerinde, kazı alanında gösterdikleri çalışma dikkat ve veriminde bulabiliyoruz.

1998 yılından itibaren Göbekli Tepe'de ulaştığımız sonuçlar dünya basınının ilgisini çekmeye başladı ve uluslararası basın yayın kuruluşlarından gazeteciler kazı alanını ziyaret edip çalışmalarımızı haber konusu olarak kullanmaya başladılar. İlk öncülerden biri ünlü *Newsweek* haber dergisi idi.

Kazılar ilerledikçe buluntular ve bulgular çoğaldıkça Göbekli Tepe'nin yarattığı etkinin yayılım alanı da oldukça genişledi. 2009 yılı sonbahar kampanyasının sonlarına yaklaştığımız bu günlerde Göbekli Tepe'de bulduğumuz yeni buluntular ilgi ve alakanın daha uzun yıllar sıcak kalacağına müjdesini veriyorlar.

Göbeklitepe'de bulunan insan heykeli başı (1997)

GÖBEKLİ TEPE

Yaklaşık 12000 yıl önce, Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölgede, insanlık tarihinin en önemli değişimlerinden biri yaşanmaktaydı. İnsanoğlu avcı-toplayıcı bir yaşam tarzından, yerleşik hayata, çiftçi-üretici düzene geçmek üzereydi. Binlerce yıl öncesinin avcı toplayıcılarının bu geçiş döneminde, sandığımız gibi mütevazı ve basit bir yaşam tarzıyla yetinmemiş olduklarını, aksine, görkemli bir evre yaşadıklarını, Göbekli Tepe'de bize bıraktıkları izlerde görebiliyoruz.

Harran Ovası'nı kuzeyde sınırlayan dağ silsilesinin en yüksek noktasında yer alan, topografik özellikleri ile geniş görüş mesafelerine hâkim bir konumda bulunan Göbekli Tepe, avcı toplayıcı insanların yarattığı bir kült merkezidir. Arkeolojik araştırma tarihinde neolitik dönem için düşünülen modelleri, teorileri alt üst eden verileri günümüze ulaştırmaktadır. Üretime geçiş aşamasına yakın olan son avcı grupların anıtsal mimarilerini ve gelişkin sembolik dünyalarını bu dönem için beklenmedik bir düzeye ulaştırmış bir kültürü bize iletmektedir.

Göbekli Tepe, çapı 30 metreye ulaşan yuvarlak ve oval planlı, sayısı 20'yi bulan yapılardan oluşur.

Bunlardan 6 tanesi kazı sırasında ortaya çıkarılmış, diğerleri jeomanyetik ve georadar yöntemleriyle yapılan ölçümler sonucunda belirlenmiştir. Bu ölçümlerle elde edilen sonuçlar Göbekli Tepe'nin neredeyse 12000 yıl öncesinde insanoğlu tarafından seçilen ve yaratılan büyük bir buluşma merkezi olduğunu, günlük yaşama yönelik mekânlarla değil, törensel amaçlı inşa edilmiş, anıtsal yapılarla kaplı olduğu görüşünü desteklemiştir.

Yuvarlak planlı söz konusu yapıların merkezinde iki tane serbest duran boyu 5m. yi bulabilen kireçtaşından şekillendirilmiş T-biçimli dikilitaşlar bulunmaktadır. Aynı formda ama daha küçük boyutlu dikilitaşlar ise yapı duvarlarının iç çeperlerine merkez iki dikilitaşa yönlendirilmiş olarak yerleştirilmiştir. Dikilitaşların üzerlerinde kabartma tekniğinde yapılan hayvan motifleri ve çeşitli soyut semboller bir tür haberleşme sisteminin kalıntılarını, 12000 yıl öncesinin sembolik dünyasını, hafızasını, mesajlarını bugüne ulaştıran bulgulardır.

Göbekli Tepe'nin etkileyici anıtsal buluntuları yetkin bir taş işçiliğini yansıtmakta, taş üzerinde kabartma tekniğiyle yapılarak aktarılan motiflerin

Günümüzden yaklaşık 12.000 yıl önce yaşayan son avcı-toplayıcı toplulukların yarattığı "tapınaklar dağı" Göbekli Tepe Şanlıurfa'nın yeni gözdesi.

Örencik Köyü

Göbekli Tepe

içerik zenginliği ise karmaşık bir düşünsel düzeye ulaşıldığını göstermektedir. Tüm bu bulguların yanında, eserlerin nitelik ve nicelikleri gözlemlendiğinde, rastlantısal değil düzenli bir tekrarlar şeklinde saptanabilen büyük boyutluluk, anıtsallık ve sayısal yoğunluk, arka planda olması gereken gelişkin sosyal düzenin, organizasyon ve koordinasyon kabiliyetinin ipuçlarını vermektedir.

Göbekli Tepe'nin anıtsal yapıları, onu yapan neolitik dönem insanları tarafından bilinçli olarak doldurulmuş, bir nevi gömülmüştür. Bu dönemde hayat tarzlarını da değiştirmeye başlayan son avcılar, eski kimliklerini, avcı toplayıcı yaşamlarında onlar için önemli olan inanışlarını, sembol dünyalarını tahrip etmeden kapatarak terk etmişlerdir. Bu nedenle son avcılarının buluşma merkezi olan bu eşsiz "tapınaklar dağı", ıssız, ırak ve sessiz doğal ortamda, tahrip edilmeden günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Göbekli Tepe ilk kez 1963 yılında İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortaklaşa yaptığı bir yüzey araştırmasında V 52 adıyla neolitik yerleşme olarak saptanmış ve yüzey araştırması ile ilgili 1980 yılında yapılan yayında Peter Benedict tarafından yazılan makalede yerleşme ile ilgili ilk bilgiler verilmiştir. Bu makalede yer alan kısa tanımda Göbekli Tepe'nin

yamaçlarının çakmaktaşıyla dolu olduğu ve en yüksek iki tepeliğin üstünün gömütlüklerle kaplı olduğu yazılıdır. Ancak bu araştırmanın yapıldığı yıllarda neolitik dönem hakkında bilinenler, Göbekli Tepe'nin özel bir yer olarak anlaşılmasına olanak vermemiştir. Bu döneme ait büyük boyutlu heykeller, T-biçimli dikilitaşlar ilk kez 90'lı yıllarda Urfa yakınlarında bulunan Nevali Cori kazısında bulunmuştur.

1994 yılında Klaus Schmidt ekip üyesi- arkeolog olarak her kampanyasına katıldığı Nevali Cori kazılarının tamamlanması ve bu yerleşim yerinin Atatürk Barajı suları altında kalması sonrasında, yeni bir proje planlama düşüncesiyle, bölgede bilinen diğer neolitik yerleşmeleri ve bu çerçevede Göbekli Tepe'yi ziyaret eder. Nevali Cori kazılarının verdiği tecrübe, Klaus Schmidt'e, 1963 yılında Göbekli Tepe'de araştırmacıların gömütlük olarak tanımladıkları taşların, üst kısımları görünen neolitik dönem dikilitaşları olduğunu fark etme olanağını verir. Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü Orient Bölümü uzmanı ve Erlangen Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr. Klaus Schmidt 1995 yılından beri aralıksız olarak Göbekli Tepe kazı çalışmalarını yürütmektedir.

12.000 yıl öncesinin heykел ustaları sadece doğal üslupta çalışmıyor, stilize eserler de yaratıyorlardı.

2009 yılı kazı çalışmalarında ortaya çıkan el ve kemer motifi

Göbekli Tepe'de 1995 yılından beri kazı çalışmalarını sürdüren Alman arkeolog Prof. Dr. Klaus Schmidt ekibi ile her yıl yeni buluntuları ve taş devrinden yeni bilgileri gün ışığına çıkartıyor.

07 Eylül'de başlayan 2009 yılı sonbahar kampanyası sırasında ortaya çıkan ilk yeni bulgular taş devri heykел ustalarının gelişkin algılama ve üç boyutlu düşünme kabiliyetlerini birkez daha ortaya koydu.

Arkeologların kazı sistemi içersinde "D yapısı" olarak adlandırdıkları yuvarlak planlı, ortasında ve duvarları içinde 5 metreye varan büyüklükte dikilitaşları olan tapınak binasında kazıya devam edilirken dikilitaşlardan birinin üzerinde el motifine raslandı.

Göbekli Tepe'nin T-biçimli dikilitaşları, kazı başkanı Prof. Dr. Klaus Schmidt tarafından stilize edilmiş insan figürleri olarak tanımlanmaktaydı, bunu destekleyen buluntu örnekleri daha önceki yıllarda kırık parçalar halinde bulunmuştu.

Klaus Schmidt: *T-biçimli dikilitaşlar mimari taşıyıcı eleman olarak yapılmamışlar. Bunları daha çok kendine özgü heykeller olarak düşünmek gerekir. T biçimi, stilize edilmiş insan vücudunu temsil ediyor, yan gövdede kollar yapılmış, ön dar gövdede ise eller görülüyor.*

Tapınaklar Dağı Göbekli Tepe' de yeni sürprizler

Göbekli Tepe dikilitaşları üzerinde yeni el ve kemer motifleri bulundu

Prof. Dr. Klaus Schmidt (Eylül 2009)

Parmaklar yeni bulunan örnekte çok detaylı işlenmiş, baş parmağın diğerlerine göre daha kısa olmasına dikkat edilmiş. Ellerin yanısıra bel kısmında kemere benzer bir kabartma motif bulunuyor.

Göbekli Tepe'de bulunan elleri kolları olan kireçteşinden yapılmış dikilitaş yaklaşık 5.30 metre büyüklüğünde. Arkeologlar çalışmalarında bu yıl tabana kadar ulaşmayı ve 12000 yılın toprak dolgusu baskısı ile doğu yönünde bir yatıklık gösteren dikilitaş kaidesi içinde dikleştirmeyi planlıyorlar. Tabana ulaşmak için daha 2 metre kalınlığında dolguyu kazmaları gereken kazı ekibi kazı sırasında çıkan binlerce çakmaktaşı ve hayvan kemiğini tasnifleyip tanımlıyor ve istatistik yapıyor.

Göbekli Tepe'de dev boyutlarda bulunan heykellerin minyatür boyutlardaki benzerleri gene Urfa bölgesinde bulunan aynı döneme ait Nevalı Cori kazısında bulunmuştu.

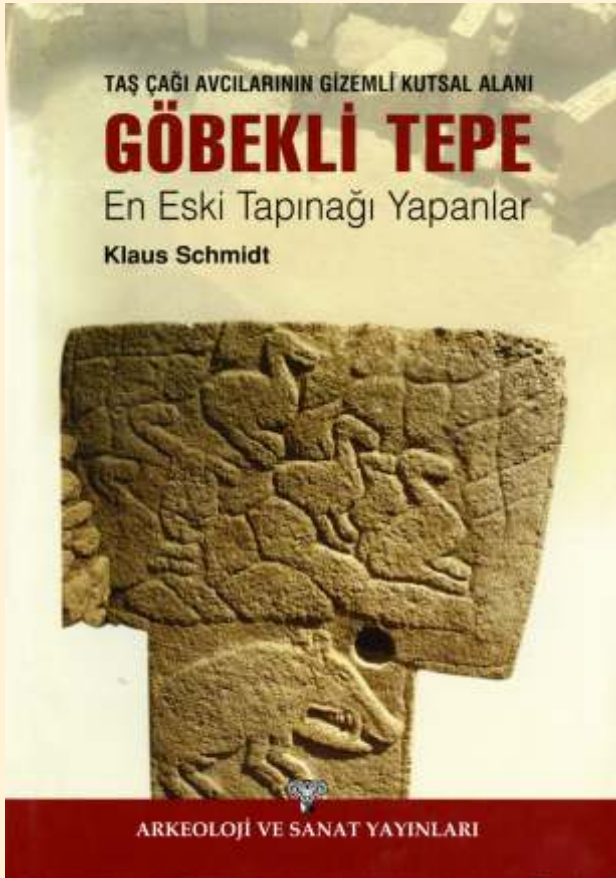
Taş devrinin soyut heykeltraşları'ndan Dünyanın en eski stilize heykelleri...

Erkek insan heykeli (2008)

*Çapısında, yaban ördekleri,
yaban domuzu ve tilki kabartmaları*

Türkiye'de Arkeoloji ve Sanat yayınları tarafından yayınlanan Göbeklitepe Kitabı

Çeşitli kuş motifleri ve yılan kabartmaları

ÇEŞİTLİ DERGİLERDE GÖBEKLİTEPE

Göbekli Tepe Kazı Ekibinden Fotoğraf Sergisi ve Konferans

Şanlıurfa Belediyesi tarafından düzenlenen "V. Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali" çerçevesinde düzenlenen etkinlikler arasında yer alan '**Dünya Basınında Göbekli Tepe Etkileri**' adlı fotoğraf sergisi 09.10.2009 tarihinde saat 15:00'de Mozaik Alışveriş Merkezinde açıldı. Fotoğraf sergisinde Göbekli Tepe kazı çalışmalarının kapak ve dosya konusu olduğu uluslararası dergilerden seçmeler yer aldı. 19 adet büyükbat kolaj çalışmasından oluşan sergi Ekim ayı sonuna kadar açık kalacak.

Sergi hakkında konuşan Klaus Schmidt: "Göbekli Tepe' de yaptığımız kazı çalışmaları, Almanya'nın yanısıra İngiltere'de, İtalya'da, İspanya, Fransa ve Amerika'da çeşitli gazete ve dergilere konu oldu, bazen kapak konusu olarak, bazen iç sayfalarda geniş dosyalar halindeki yazılarla tanıtıldı. Bu yazılar için, gazeteciler ve sözkonusu dergilerin fotoğrafçıları ekibimizle birlikte birkaç günü Urfa ve Göbekli Tepe'de geçirerek hazırlıklarını yaptılar. Hazırladığımız bu fotoğraf sergisi ile Şanlıurfa'da çok bilinmeyen, dünya basınında Göbekli Tepe'nin yol açtığı etki ve izlenimlere dikkat çekmek istiyoruz." Dedi.

Sergi açılışının ardından kazı başkanı Prof. Dr. Klaus Schmidt "Göbekli Tepe konferansı" ile 1995 yılından beri ekibi ile birlikte aralıksız yürüttüğü kazı çalışmalarının sonuçlarını anlattı.

Fotoğraf 1

AMAZONLAR'IN AVLANMASININ TASVİR EDİLDİĞİ MOZAIK

Hasan KARABULUT / Şanlıurfa Müzesi Müdür V.
Doç. Dr. Mehmet ÖNAL / Harran Üniversitesi, Fen-Edeb. Fak. Arkeoloji Bölüm Bşk.
Nedim DERVİŞOĞLU / Şanlıurfa Müzesi Arkeoloğu

Amazonlar'ın avlanmasının tasvir edildiği mozaik, Şanlıurfa ili merkezinde, Balıklıgöl'ün kuzeyinde, günümüzde Haleplibahçe olarak adlandırılan mekide, kendi adıyla adlandırılan "Amazonlar Villası"nda yer alır. Bu mozaik, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın maddi, Şanlıurfa Belediyesi'nin ise lojistik desteğiyle, Müze Müdürü Nurten AYDEMİR başkanlığında, arkeolog Hasan KARABULUT, arkeolog Nedim DERVİŞOĞLU ve Arş. Gör. Seçil ÇOKOĞULLU katılımıyla yapılan 2006-2007 yılı kazı çalışmalarında meydana çıkarılmıştır. Anılan mozaikte, önce restoratör Kazım Mertek, daha sonra Doç. Dr. Selçuk Şener ve ekibi tarafından koruma ve restorasyon çalışması yapılmış olup, bu çalışmalar neticesinde, günümüzde görülebilir hale gelmiştir.

Amazonlar Villası'nın birçok mozağinden sadece birini oluşturan "Amazonlar'ın Avlanması" mozaığı, ana salonun batısında 10.88X6.00m. ebadındaki konuk odasının tabanını süslemektedir. Her iki tarafında tabanı mozaik döşeli simetrik yerleştirilen kare odalar bulunmaktadır; güneydeki odada kaplan tasviri, kuzeydeki odada aslan tasviri

mevcuttur. Konuk odasının tabanındaki mozaikte dikdörtgen pano ve bu panoyu çepeçevre saran geniş bir bordür yer alır. Siyah çizgi çerçeveli 3.91X9.02m. ebadındaki panoda, ikisi yaya ikisi atlı olan Amazonlar aslan, leopar ve kurt avlarken betimlenmiştir (**Fotoğraf 1**). Efsaneye göre savaşçı bir kadın topluluğu olan ve Karadeniz Bölgesi'nde Thermedon (Terme) çayının kıyısında da yaşamış

Fotoğraf 2

Amazonların avlanmasının tasvir edildiği Mozaik'in Ressam Abdurrahman Birden tarafından tamamlanmış yağlı boya tablosu

olan Amazonlar savaş tanrısı Ares (Mars) ile Harmonia'nın kızlarıdır(1). Panoda ön plandaki iki Amazon (Melanippe ve Penthesileia) atlı olarak avlanırken, geri plandaki iki Amazon (Hippolyte ve Thermodosa) ise yaya avlanmaktadır. Penthesileia'nın solunda yaralı leopar ile köpek, Thermodosa'nın solunda ise devekuşu ile köpek mücadelesi tasvir edilmiştir. Panonun ortasında ise düşünden kan akan yaralı bir aslan acı içindedir. Ağaç, çalı ve kaya resimleri av sahnesinin geçtiği doğayı göstermektedir. Panoda, 4 Amazon, 2 at, 2 leopar, 2 aslan, 4 köpek, 1 deve kuşu, 1 kınalı keklik ve 4 adet ağaç betimlenmiştir. Köşesi bereket masklı bordürde ise kıvrımlı kenger yaprakları arasında avlanan Eros ve av hayvanları tasvir edilmiştir.

Panonun sol üst yarısında, Amazon **Hippolyte** Leopar avlamaktadır (Fotoğraf 2-3). Başının üstünde Grekçe harflerle adı yazılıdır: "ΙΠΠΟΛΙΤΗ" Vücudu $\frac{3}{4}$ sola dönüktür. Mücadele halinde olduğu pars ise profilden verilmiştir. Hippolyte'nin Vücut ağırlığı sağ ayak üzerinde olup, sol ayağı yana açarak hafif yukarı

Fotoğraf 3

kalkık, hamle eder durumdadır. Sağ elindeki uzun kılıcı, karşısında arka ayaklarının üzerine kalkarak sıçramak üzere olan parsın döşüne saplamıştır. Kılıç darbesinin acısıyla başını gerisindeki köpeğe doğru çeviren parsın döşünden üç kırmızı çizgi halinde fışkıran kan yerde göllenmiştir. Solda profilden verilen kırmızı tasmalı gri av köpeği parsa saldırmaktadır. Geri planda iki küme çalılık görülmektedir.

Hippolyte'nin kırmızı pelerini sol omzunu kaplayarak aşağı sarkar. Yaptığı hamleye bağlı olarak kırmızı fırfırlı gri eteği arkaya doğru dalgalanmaktadır. Sol elinde, pelta şeklindeki amazon kalkanını tutar. Yeşil ve kahverengi konturlu kalkanın yarısı siyah diğer yarısı gri olup, ortası oval biçimde kırmızı rozetlidir. Gövdesinin büyük kısmı tahrip olmuş olan Hippolyte, ayak parmaklarını açıkta bırakan turuncu bağcıklı bot şeklinde sandalet giymektedir.

Panonun sol alt yarısında, iri elma ağacının yakınında atın üstünde Amazon **Melanippe** sağ elindeki uzun mızrağı, armut ağacının yanından kendisine doğru sıçrayan kırmızı, sarı ve gri renkli aslanın başına saptırarak tasvir edilmiştir (Fotoğraf 4-5). Solda, çalının yanında küçük bir köpek aslana saldırmaktadır. Melanippe'nin pembe gövdesi $\frac{3}{4}$ sağa dönüktür. Yeşil giysisi sağ göksünün altına sıyrılmıştır. Sol omzuna bağlı, yeşil bantlı kırmızı pelerini hareketin etkisiyle geride uçmaktadır. Altın halkalı beyaz tek taşlı küpeler, dairevi obje dizili gerdanlık, altın pazıbent ve bilezikten oluşan takıları vahşi avcılığına zarafet katmaktadır.

X ve V desenli yüksek gri Frig başlıklı Melanippe'nin dağınık dalgalı gür saç lüleleri alın ve

Fotoğraf 4

oval yüzünü çevreler. Kalın hilal kaşlı, iri gözbebekli, ince uzun burunlu, hafif açık ağızlı pembe küçük dudaklı ve dolgun çenelidir. Gözleri bir noktaya odaklanmış yüzünde sert ifade görülmektedir. Başının üstünde Grekçe harflerle adı yazılıdır: 'MELENIPE'

Panonun sağ üst yarısında Amazon Thermodosa vahşi bir hayvanı yaya olarak avlarken tasvir edilmiştir (Fotoğraf 6-7). Thermodosa ayakta $\frac{3}{4}$ sağa dönük, sağ eliyle yukarı kaldırdığı çift ağızlı amazon baltasını, karşısında ağızını açarak saldırı halinde olan, boz renkli vahşi bir hayvanın kafasına indirmek üzeredir. Thermodosa'nın sol omuzuna tutturulan kırmızı pelerini geniş kıvrımlar yaparak, yaptığı hamle hareketiyle orantılı olarak sırtından geriye doğru dalgalanır. Dizlerine kadar inen kenarı kırmızı fırfırlı askılı yeşil elbisesi de, hamle hareketinin rüzgârıyla tenine yapışarak dalgalanır. Diz altı çıplak olup, bot şeklinde sandalet giymektedir.

Fotoğraf 6

Fotoğraf 5

Kadın savaşçı amazon Thermodosa'nın başı yüksekçe Frig başlıklıdır. Gri başlığın kenarı ve orta kısmı kırmızı bantlıdır. Başlığın bastırmasıyla yanlara yayılan kahverengi kıvrıkcık gür saçları alın ve yüzü çevreler. Thermodosa'nın dolgun oval yüzü, kısa alınlı, kalın hilal kaşlı, iri göz bebekli, uzun ince burunlu, küçük kırmızı dudaklı ve dolgun çenelidir. Yüzünde, avını kolayca alt edeceği sezilen sakin gülümseme vardır. Kulağında altın halkalı beyaz tek taşlı küpe, sağ kolunda pazibent ve bileğinde çift bilezik takılıdır. Başının sol üstünde Grekçe harflerle yazılan adının sadece üç harfi korunmuştur: qHP. (MODOCA).

Thermodosa'nın solunda bir köpek ve devekuşunun mücadelesi tasvir edilmiştir. Kirli kahverengi köpek sağa dönük profilden verilmiştir. Devekuşunun düşüne doğru arka ayakları üstünde durarak saldırılmaktadır.

Panonun sağ alt yarısında, atlı Amazon'un avlanması tasvir edilmiştir (Fotoğraf 8-9). Amazon'un adının yazıldığı kısım tahrip olmuştur. Panodaki diğer Amazonlar'la ilişkilendirildiğinde bu figür, Amazonlar'ın prensesi Penthesileia olmalıdır. Penthesileia sola dönük koşan atın üstünde sağa doğru dönerek zarif parmaklarıyla çene hizasına kadar gerdiği yaydaki oku bırakmak üzeredir. Atın gövdesi $\frac{3}{4}$ sola dönüktür. Penthesileia'nın sağdaki ava doğru dönmesi nedeniyle, gövdesinin üst kısmı ve başı cepheden verilmiştir. Sağ omuz üstünde tutturulan kırmızı fırfırlı yeşil pelerini geriye doğru uçmaktadır. Bu sahnede, baş ve ön ayaklar hariç atın gövdesi tamamen, Amazon'un ise sol bacağı hariç gövdesinin alt kısmı tamamen tahrip olmuştur.

Yüksekçe Frig başlıklı olan Penthesileia'nın kabarık kıvrıkcık gür saçları alın ve yüzünü çevreler. Kulakları altın halkalı tek taşlı küpeli, çıplak sağ kolu pazibentli, bileği ise bileziklidir.

Anılan mozaikteki tasvirde, Amazon'un binili olduğu koşan atın vücut hareketi, kaslarının durumu ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Koşan atın ön ayakları

Fotoğraf 7

yukarı kalkarak ileri doğru uzanır. Kaslar ve vücut hatları koyu renklerle belirtilmiştir. Gri kısa ve biçimli dik yeledir. Baş üstünde yelesi tepeden topuz biçiminde bağlıdır. Topuzdan ayrılan kâkülü alın üstüne düşer.

Penthesilea'nın solunda geri planda gri kahverengi yüksekçe bir kayanın üstünde bir kınalı keklik tasvir edilmiştir. Kanatları, siyah, sarı beyaz çizgili, sırtı kahverengi, dökü gri olan kınalı keklik başını geriye çevirerek, Penthesilea'nın av sahnesi izlemektedir.

Penthesilea ile elma ağacının arasında panonun ön planında, yaralı pars (leopar) ile bir köpeğin mücadelesi tasvir edilmiştir

Panonun ortasında, elma ve armut ağaçlarının arasında yaralı bir aslan tasvir edilmiştir (Fotoğraf 10). Üstten $\frac{3}{4}$ görülmektedir. Sarı renkteki aslanın kas ve kaburga kemikleri sırt ve arka ayakları kalın kahverengi hatlarla ve beyaz çizgilerle belirtilmiştir. Yaralandığı ensesinden başının üstüne doğru ince çizgiler halinde süzülen kanı, zemine düştükten sonra, kalın üç hat halinde akarak toplanmaktadır. Ön ayaklarını yana açarak gövdesinin ağırlığını zor taşımaktadır. Sola hafif eğilmiş başıyla, sanki inlemektedir ve ağır gövdesi az sonra yıkılacakmış gibi görünmektedir. Çektiği acı, boşluğa bakan

Fotoğraf 9

Fotoğraf 8

gözleri, yarı açık ağızıyla, yüz hatlarında izlenilmektedir. Sanatçının dışa vurumculuğu ifade etmesindeki başarısı bu yaralı aslanda en iyi biçimde görülmektedir.

Mozaikte, ana pano ve bordür arasında, kırmızı zeminde, oval, kare ve dikey çizgi şekilli boncuk dizili kuşak mücevher bandı etkisi yaratmaktadır. Mücevher bandından dışa doğru beyaz kuşaktan sonra 0.60m. genişliğindeki bordür gelmektedir.

Bordür:

Ana panoyu çepeçevre saran bu bordürde siyah fonda aynı gövdeden çıkan kıvrık çift kenger yaprakları, yeşil filizleri ve tomurcuklarıyla birlikte yaklaşık daire oluşturacak biçimde karşılıklı olarak birbirinin tekrarı olarak betimlenmiştir. Bu kenger yaprakları arasında Eros'un leopar avı, köpeğin ceylanı kovalaması gibi hareketli figürler yanında ördek, ayı, kınalı keklik ve Eros gibi tek başına figürler de görülmektedir. Odanın güney ve batısının bordürü korunmuş haldedir. Güney bordüründe, batıya doğru sırasıyla şu figürler bulunur: Çıplak Eros (Putto) sol elinde kırmızı kalkan, sağ elinde mızrak tutarak ayakta $\frac{3}{4}$ sağa dönük durur (Fotoğraf 11), ileri attığı sol ayağını ve gerideki sağ ayağını dizden kırarak saldırı durumunda olup, elindeki mızrağı karşısında kendisine doğru sıçrayan leopara atmak üzeredir. Devamında, kıvrık kenger yaprakları arasında karnı gri benekli yeşil başlı ördek profilden sağa dönük olarak ayakta durur, sağ ayağını göksünün üstünde tutar. Devamında, yapraklar

Fotoğraf 10

arasında ağız açık ayı profilden sağa dönük yürümektedir. Bundan sonra, çıplak Eros $\frac{3}{4}$ sola dönük olarak ayakta durur; sağ ayağı yana açık olup, gövde ağırlığı dizden kırdığı sol ayak üzerindedir. Eleri başının üstündeki kenger yaprağını yukarı kaldırır. Eros'dan sonra, yapraklar arasında yayılan güvercin tasviri vardır; sola dönük profilden işlenmiştir. Beyaz, sarı gövdesinde kanatları gri çizgilerle belirtilmiştir. Devamında, bordürün, güney batı köşesinde "Urfa Güzeli" de denilen kadın maskı yer almaktadır (Fotoğraf 12). Bu mask, beyaz tenli, oval yüzlüdür; alın ve yüzünü yapraklar çevrelemektedir. Boşluğa bakan gözleri ve sıkıca kapalı ince dudakları yüzüne düşünceli bir ifade vermektedir. Düz kısa alınlı, hilal kaşlıdır. Yüzüne ışık sol taraftan vurmakta, soldan sağa doğru gölgeleme görülmektedir.

Odanın batı bordüründe, soldan sağa doğru, kıvrık kenger yaprakları arasında kınalı keklik sağa dönük olarak yayılır. Devamında yapraklar içinde başı geriye dönük kınalı keklik tasviri görülür. Sanki gerisindeki sahnenin sesinden ürkmüş gibidir. Çünkü bu bölümde boynu kırmızı tasmalı köpek bir ceylanı kovalamaktadır. Kenger yaprakları arasına ayrı ayrı yerleştirilen bu figürlerden ceylan hem kaçmakta, hem de başını geriye doğru çevirerek korkuyla peşindeki köpeğe bakmaktadır. Devamında ise av köpeğinin sahibi Eros köpeğin peşinden koşmaktadır. İki elini, köpeğin arkasından uzatarak, avını yakalaması için onu heyecanla yönlendirmektedir. Eros'un sağ ayağı kısmen, devamındaki kenger yapraklı bölüm tamamen tahrip olmuştur. Bu bölümün devamında ise, iki kuşun olduğu kısımlar kısmen tahrip olmuştur. Bundan sonra, yapraklar arasında aslan, Eros'un olduğu yöne sağa doğru sıçramaktadır. Gövdesi hafif S çizgen sarı ve gri dikey çizgilerle taralıdır. Karşısında Eros sağ ayağını dizden kırıp, sol ayağını yana açarak avının üzerine bir silah atma duruşundadır. Baş kısmı ve sol elinde tuttuğu nesne tahrip olmuştur. Sağ

Fotoğraf 11

elindeki silah kısmen korunmuştur. Devamında bir köpek, ayı kovalamaktadır. Ayının gövdesinin ön kısmı tahrip olmuştur. Ayrıca, panonun kuzey ve batısını saran pano büyük oranda tahrip olmuş olup, sadece yapraklar yer yer kısmen korunmuştur.

Benzerleri:

Fazla yaygın olmasa da, Amazonlar'ın av sahnelerinin yer aldığı mozaikler Edessa dışında diğer antik kentlerde de görülmektedir. Hem tasvir, hem stil hem de fondaki tesseralarının dizilişi yönünden Edessa Amazonları'nın en yakın benzerini Suriye'de Apameia kentinde M.S. 5. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen(2) Triclinos binasının T salonunun taban mozağında(3) görmekteyiz. Bu mozaikte, dikdörtgen panoda aslan ve leopar avlayan atlı iki Amazon tasviri yer alır.

Apameia'daki Amazon mozağının tasvir edildiği panonun zemininde beyaz tesseralar kafes şeklinde balık pulu biçiminde dizilişle Edessa Amazon Mozağı'ne benzemektedir. Bu tessera dizilişi, her iki mozağın aynı döneme ait olan mozaik tekniğini kullandığını göstermektedir. Benzer tessera dizilişini Antiochia'da M.S. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen bir kilisenin taban mozağında(4); Ktisis Evi'nin taban mozağında(5) ve M.S. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen İstanbul'da Büyük Saray mozağında(6) de görmekteyiz.

Doğu Roma mozaik stili geleneğindeki Edessa Haleplibahçe mozaikleri mitolojik konulu olmasıyla Osrhoene Krallığı sınırları içinde Sarrin'de bulunan ve şimdi Halep Müzesi'nde olan mitolojik konulu mozaığe benzemektedir. Sarrin mozağı, M.S. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmesi ve son mitolojik konulu olmasıyla Doğu Roma mozaiklerine örnek teşkil etmektedir. Hıristiyanlığın yaygın olduğu bir dönemde bu mozağın mitolojik konulu olması, Carrhae (Harran)'deki çok tanrılı din taraftarlarına bağlanmaktadır(7).

Fotoğraf 12

"Edessa Güzeli" ismi verilen kadın maski

Sonuç:

Doğu Roma İmparatoru I. Justinianus'un Skyrtos deresine (Daysan-Karakoyun) inşa ettirdiği su bendinin hemen ardından imara açılan, günümüzde Haleplibahçe olarak adlandırılan yerde, M.S. 6. yüzyılın ilk yarısında Edessa şehrinin villaları ve hamamının olduğu seçkin bir semti yer almaktaydı. Sırrın, Antiocheia, Apameia ve İstanbul Büyük Saray mozaikleriyle karşılaştırıldığında, Amazonlar Villası'nın mozaikleri M.S. 6. yüzyılın ilk yarısında yapılmış olmalıdır.

Dipnotlar

- (1) Erhat 1989:34-35
- (2) Dunbabin 1999: 184
- (3) J.Balty, La Grande mosaïque (cit.n.47), 26-35; J.Balty, Syrie 104-8, Pls. 47-9. J.Balty. Proche Orient 23-4, 78-9; J.Balty, Guide Apameia, Bruxelles 1981: nr.96-98
- (4) Cimok 2001: 291
- (5) Cimok 2001: 294
- (6) Jobst-Erdal-Gurtner 1997: foto. 8-81
- (7) Dunbabin 1999: 185 nr.198; Dionysos sahnesi için bkz.J.Balty, "Note D'iconographie dionysiacque: la mosaïque de sarin (Osroene); MEFRA 103, 1991, 19-33

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

- Aydemir-Çokoğullu-Derrişoğlu 2008** = N.Aydemir, S. Çokoğullu, N.Derrişoğlu, "Haleplibahçe 2007 Yılı Mozaik Kurtarma Kazısı" AİEMA-TÜRKİYE IV. Uluslar arası Türkiye Mozaik Köprüsü Sempozyum Bildirileri "Geçmişten Günümüze Mozaik Köprüsü"(Bursa 2008)
- Balty 1981** = J.Balty, Guide Apameia, Bruxelles 1981:
- Cimok 2000** = F.Cimok, a Corpus of Antioch Mosaics (İstanbul 2000)
- Dunbabin 1999** = K.M.D. Dunbabin, Mosaics of the Grek and Roman World, (Cambridge 1999)
- Erhat 1999** = A.Erhat, Mitoloji Sözlüğü (İstanbul 1999)
- Jobst-Erdal-Gurtner 1997** = W.Jobst, B.Erdal, C.Gurtner, İstanbul Büyük Saray Mozaiđi (İstanbul 1997)
- Levi 1947** = A.M.P Levi, Antioch Mosaic Pavements, Volume I-II (Princeton 1947)
- Önal 2009** = M.Önal, A Corpus of Zeugma Mosaics, (İstanbul 2009)
- Picirillo 1986** = M.Picirillo "Die Schule Von Madaba" Byzantinische Mosaiken Aus Jordanien, (Wien 1986) s.28-123,

BİRECİK'İN SAKLI KALMIŞ BİR TURİZM DEĞERİ “Keloşk-Deyr Şebek”

Yrd. Doç.Dr. A.Cihat KÜRKCÜOĞLU

Harran Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü Öğr. Üyesi

Birecik ilçe sınırlarının kuzey ucunda, İnceler köyü sınırları içerisinde, kayalık, yüksek bir tepede yer alan tarihi kalıntılar tüm görkemiyle izleyenleri büyülemektedir. Yüksek bir tepede olduğu için kaleye benzetilen bu kalıntılara yöre halkı tarafından “Kalecik” anlamına gelen “Keloşk” denilmektedir. Yine, buradaki büyük yapı kalıntısının kilise olduğunu düşünen yöre halkı, duvarlarının gözgözlü (şebekeli) bir şekilde olmasına

dayanarak kalıntılara “Deyr Şebek” (Şebekeli Kilise) adını vermiştir.

Roma dönemine tarihlediğimiz bu yapılar grubunda biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki yapı kalıntısı ve bunların güney doğusu yakınında bir kaya mezarı yer almaktadır. Yapı kalıntılarının duvarlarının önemli bir kısmı günümüze ulaşmıştır. (Resim 1,2).

Çevresinde herhangi bir yerleşim bulunmayan ve tepede çevreyi gözetleyebilecek bir konumda inşa

edilmiş olan bu yapıların, Urfa merkez ilçeye bağlı “Keçiburcu” ve “Harapsor” kalıntıları gibi Roma dönemine ait bir karakol yapısı olduğu tahmin edilmiştir.

Büyük yapının burada ikamet eden askerlerin iskânı için, küçük yapının ise karakolun üst düzey subaylarının gömüldüğü bir mezar yapısı olduğu düşünülmüştür.

Resim 2

Büyük Yapı kalıntısı:

Uzun kenarı doğu-batı yönünde, dikdörtgen planlı bir yapıdır. Mimari izlerden bu yapının batı bölümünün iki katlı, doğu bölümünün tek katlı olduğu anlaşılmaktadır. Yine kalıntılara ve mimari izlere dayanarak yapının üzerinin düz direk damlı olduğunu söylemek mümkündür. Büyük blok kesme taşların üst üste konulmasıyla oluşturulan tüm cephe duvarlarında yüksek ve dar dikdörtgen pencere açıklıkları bırakılmıştır. Bu açıklıkları şebekeye (kafes) benzeten köylüler buraya "Kafesli Kilise-Şebekeli Kilise" anlamına gelen "Deyr Şebek" adını vermiştir. (Resim 3,4,5).

Büyük yapının bir bölümünün kilise olarak kullanıldığı düşünülebilir. Ancak, yapıda apside benzer bir nişin yer alması bu düşünceyi zayıflatmaktadır. Buna dayanarak, yapının Urfa'nın Pagan (Putperest) dönemine ait olduğu söylenilebilir.

Büyük yapının kuzeyinde, ortasında kayadan havuzu bulunan, zemini kaya dikdörtgen bir avlu yer almaktadır.

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Küçük Yapı Kalıntısı:

Büyük yapının 5 metre kuzey doğusundadır. Doğu batı yönünde, dikdörtgen planlı olan bu yapının doğu, batı ve kuzey kenarlarındaki arkosolium nişleri bunun büyük bir anıt mezar olduğunu göstermektedir. Üzeri yıkılmış olan bu yapının tonozla örtülü olduğu tahmin edilmektedir. Doğudaki arkosoliumun kemeri ayakta olup örtüsü yıkılmıştır. Kuzey ve batıda yer alan arkosoliumların ise kemerleri ve örtüleri yıkılmış olup ancak temel izlerinden anlaşılabilir.

Anıt mezarın girişi güney cephe de yer alan ve günümüzde ayakta duran yüksek kemerli kapıdan olmaktadır. Mezarın güney batı köşesine bitişik bir kapı kalıntısının ise başka bir yapıya ait olduğu düşünülmüştür. (Resim 6,7).

Kaya Mezarı:

Büyük yapı kalıntısının yaklaşık 50 m. güney doğusunda, küçük yapı kalıntısının 100m. güneyinde, kayalıkların doğuya bakan yamacına açılmış bir kaya mezarıdır. Girişi doğudan olan, kare planlı mezar üç arkosoliumludur. Güney ve kuzeydeki arkosoliumlar lahitli, batıdaki arkosolium lahitsizdir. Herhangi bir kitabe, kabartma, mozaik ya da fresk süslemesi bulunmayan bu kaya mezarı, uzun yıllar çobanlar tarafından barınak olarak kullanıldığından içerisinde ateş yakılmış ve bunun sonucunda duvarları kararmıştır. (Resim 1,8).

Roma dönemi bir karakol yapısı olduğunu tahmin ettiğimiz "Keloşk-Deyr Şebek" yapılarının esas işlevi, burada yapılacak bir arkeolojik kazı ile aydınlatılabilecektir.

Saklı kalmış bu ören yerini bana haber veren ve çeşitli dönemlerde benimle birlikte gelme zahmetini göstererek incelememe imkân sağlayan Şanlıurfa Endüstri Meslek Lisesi Müdürü Sayın Abdülkadir Açar'a teşekkür ederim.

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Şahap Bakır Evi

Urfa Evlerinde "ÇARDAK"

M. Emin ERGİN
Emekli Kütüphane Müdürü
Halk Kültürü Araştırmacısı

Bir zamanlar misafir odalarımız...

Yazları sıcak, kışları ise soğuk geçen Şanlıurfa'da yörenin coğrafik konumuna ve sivil mimarisinin kurallarına uygun planlanmış, kesme taştan yapılan geleneksel Urfa evlerinde misafir ağırlanan, evin ikinci katında bulunan, yüksek yer anlamına gelen ve "Çardak" (çardak) diye telaffuz edilen büyük misafir odaları...

Şanlıurfa'nın tarih olmuş, yüksek duvarlı dar kent sokaklarında ilk göze batan, çeşitli desen ve şekiller verilerek sokağa taşan büyük taş konsollar ve "Cisir" denilen ahşap kirişler üzerine oturtulmuş odaların yani çardakların varlığı gözden kaçmaz. Dar sokakların yüksek duvarlarını süsleyen, görenlerin estetik duygularını okşayan, düz duvarları seyretmekten gözü yorulanlara soluk aldırın bu süslü çıkmalar aynı zamanda içe dönük kısmının ise çok daha süslü ve güzel olduğunu göstermemek adına, kendisine nazar deşebilir

endişesiyle evin dışından (sokaktan) bakanları yanıltan, bu yanıltma ile esas güzelliğini gizleyen mekânlardır.

Çardaklar; kendi iç dünyaları ile baş başa kalmayı isteyen; bütün güzelliklerini kendi sahiplerine sunmak üzere saklayan, sessiz sedasız yıllarca kalabalık ailelerle aynı evi paylaştıkları halde büyüklerine karşı saygılı, iyi geçinmeyi bilmiş uysal gelinler gibi, yıllarını birlikte geçirdikleri insanlara olan sevgilerini, kendi güzellikleriyle sürdürmeye çalışırlar.

Katırdağı, Topdağı,

Urfa'nın sade yağı

Padşahi kiskandırır

Eski evin çardağı

M.E.E.

Akyüzler Evi

Sokağa bakan tarafında ahşap kafesli veya jalûzi modeli ahşap perdelerle gizlenmeye çalışan, avluya bakan yönünde ise bir dantel gibi işlenerek süslenmiş pencere kapaklarının bulunduğu pencereleri olan ve aydınlık bir mekân olarak tasarlanmış bu odalara (çardağa) evin avlusundan (hayat'dan) taş merdivenlerle çıkılır. Her türlü gereksinmeye cevap verebilecek nitelikte inşa edilen kesme taş geleneksel Urfa evlerinde ikinci katta bulunan bu odaların oda kapısı önünde oda boyu uzanan ve üstü kapalı sütunlar üzerine oturmuş kemerli tavanın kapattığı "Gezenek" denilen girişten "Eyvan"a girilir, eyvanın sağında ve solunda bulunan iki odanın biri misafir odası diğeri ise evin büyük oğlu yeni evlenmiş ise "Gelin evi" olarak kullanılır. Yeni gelin aynı zamanda çardakta bulunan misafir odasının da bakım ve temizliğinden birinci derece sorumludur.

"Gelin çardahtan iner

Zilli haphap'(1)ı giyer

Benim cadı kaynanam

Gece delikten diner (2)"

Eyvandan açılan oda kapılarından da "Gedemeç" denilen oda tabanından yaklaşık 20 cm. alçakta bulunan ve oda boyunca taş döşeli koridor devam eder. Koridor sonunda bir camlı dolap ve dolabın altında ise misafirlerin ağırlanması

esnasında yemeklerden sonra el yıkamak için kullanılan "Silepçe", abdest alma sırasında kullanılan ibrik veya su kovasının konulduğu niş bulunur. Gedemeç (Gidemeç)'le tabanı halı kilim serilen odanın oturma kısmı arasında sadece ortada 100-150 cm. lik bir geçişin dışında oda ile gedemeçi bölen (ayıran) 50-60 cm yüksekliğinde ahşap bir korkuluk (çağ) vardır.

Çardağın camhanası

İçinde boyaynası

Çiğköfte var kebab var

Gelsin nar bostanası

M.E.E.

Yaklaşık bir metre kalınlığındaki oda duvarlarından pencere olmayan birinde, yaklaşık 50-60 cm. derinliğinde, 200 cm. yüksekliğinde, 100-150 cm. genişliğinde, içine çeyiz sandığı, boy aynası, misafirlerin gece yatmaları halinde kullanacakları koyun yününden doldurulmuş, minderler, yastıklar ve yorganların dizildiği "Camhana" ve onun sağında solunda camlı kapaklı, içine kırılacak eşya (Züccaciye) konulan dolaplar, bazı evlerde bu dolapların altında ise içinde kuru yiyecekler (çekçek, bastık, sucuk gibi şıralar) veya kış aylarında bulunmayan karpuz, nar gibi) meyve (çoğunlukla nar) saklanan ve adına "Hepenk"

Gedemeçli - dolaplı oda girişi

denilen kapaklı, içi çekmeceli gizli bölmeler bulunur.

Çardakları keçe, kilim, halı, koyun yününden hazırlanmış ve duvarlara bitişik serilmiş, minderler gibi serginin yanında duvarlardan gelecek soğuğu önlemek amacıyla ahşap lambri ve dolap, pencere kenarlarına çeşitli süslemelerle yapılmış, pervazlar, ahşap kaplama oda tavanı, kenarlara serilmiş, minderler üzerine içi buğday sapı ile doldurulmuş ve üstü işlemeli beyaz örtü ile kapatılmış "sapyastık" lar sıralanır.

Çardahta çekçek bastıh

Hersöze kulakastıh

Altımızdayüng (3) döşek (4)

Arhamızda sapyastıh

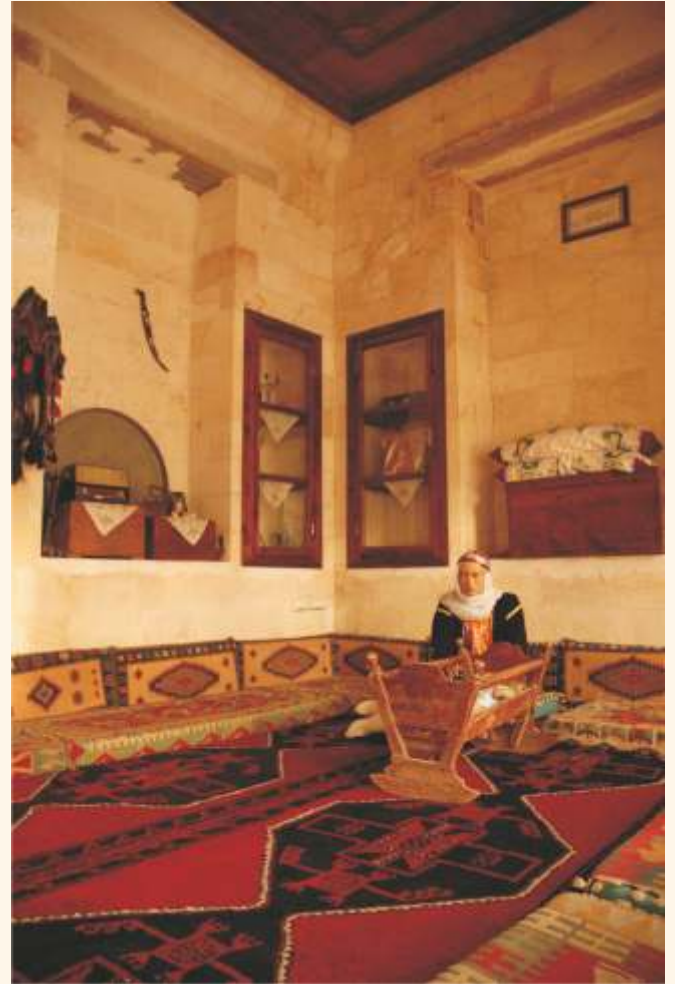
M.E.E.

Ortada mangal, mangal sinisi, mangal maşası, mangalda kahve (Mırra) yapılması halinde kullanılan "Gümgüm" denilen büyük, servis anında kullanılan ve "Mısab" denilen küçük kapaklı cezveler, kulpsuz acı kahve fincanları ve kahve tepsisi mangalı tamamlar. Odanın bir köşesinde her çeşit aydınlatma aletinin üzerine konulduğu, daha sonraki yıllarda sehpa olarak kullanılan "Çıra

kürsüsü", diğer köşesinde ise küçük bir masa üzerinde üstü örtü ile kapatılmış lambalı mobilya radyo onun üzerinde duran ev sahibinin özellikle rütbesini ve kol saatini gösterdiği, askerde çektirdiği ve daha sonra kuru kalemle tek renk boyanmış, başparmağını çenesine dayamış portre fotoğrafı, küçük bir kolla zembereği çevrilerek kurulan gramofon aygıtı ve salyangoz kabuğunu andıran görüntüsü ile helezonik ses borusu yanında duran, her biri bir servis tabağı büyüklüğünde 78'lik plaklar.

Sucuk çöpünde bağlı duran sucuklar gibi duvarda asılı ve ucunda her renk kumaştan küçük parçalar bağlanmış üzerlik otu tohumundan yapılmış nazarlık, onun yanında ortasında Kâbe fotoğrafı ve etrafında çeşitli dualar bulunan sarı yıldız boyalı ahşap çerçeve onun yanında ev sahibi avcı ise kırma tüfeği ve kütüklüğü, müziğe meraklı biri ise ve bağlama çalıyorsa duvarda asılı duran sazı, pencerenin içinde pencere boyu uzamış sarmaşık gülü veya "Toprehan" denilen reyhan saksısı çardağın iç dekorunu tamamlar.

Bu odalar bir kültürü tanıtmaya açısından yeterli ipucu vermekte ve bunun arkasında ise aysberg gibi duran ve keşfedilmeyi bekleyen bir kültür hazinesinin mevcut olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda bu zengin kültüre bakıldığında,

Cam haneli, dolaplı bir oda

Pabuççu Hacı Bekir Evi

sadece bakmak için değil bakıldığında görülmesini, keşfedilmesini daha fazla ilgiye ihtiyacı olduğunu, unutulmaktan, ilgisizlikten, küçümsenmekten, en önemlisi ise yozlaşmaktan, kültür erozyonuna uğramaktan şikâyetçi olduğunu haykırır gibidir.

"Sarızubın zenne'(5) ne

Bah çardahtan inene

Dört kitap karim(6) olsun

İkrarından (7) dönene"

U.D.M.

1-Takunya

2- Dinler

3- Yün

4- Minder

5-Kadın, kadınsı.

6-Çarpılmak helak olmak,

7-verilen söz, vaat.

U.D.M = Urfa'dan derlenmiş mani,

M.E.E = M. Emin ERGİN

Mehmet Bağmancı Evi (Şurkav Kültür Merkezi)

Harran Kapı - 1890 (Yıldız albümleri - İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi)

Şehrin Aynası Kapılar

Doç Dr. Abdullah Ekinci

Harran Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Şehir kapıları ayna gibidir. Kent ile ilgili akılda kalıcı en çarpıcı unsur; şehir kapılarıdır. Tarih boyunca görkemli şehir kapıları, kentlerin gösterişli yapıları olarak görülmüştür. Seyyahların ilk cümleleri genelde kentin kapı veya kapılarıyla ilgilidir. Kapı sayısı kentin sosyoekonomik seviyesinin de bir göstergesidir. Ülke sınır kapıları da tıpkı şehir kapıları gibi aynı işlevi görür. Ülke ile ilgili ilk izlenimler kapılardan edinilir. Bugün ülke sınır kapıları da şehir kapıları gibi aynı iktisadi arka plana sahiptir. Bu yönüyle sınır kapıları da ülke için bir ayna hükmündedir. Dünün görkemli şehir kapılarının yerini bugün sınır kapıları almıştır.

Tarih boyunca şehirler bütün zenginliğini 'taç kapı' denilen şehrin girişlerindeki kapılarda sergiledi. Bu, kentin cazibesini artıran bir

husustu. Urfa'da kapılarıyla ünlenen bir kenttir. Tarih boyunca Urfa kapıları hep önemini korumuştur. Ticaret güzergâhında bulunan Urfa, tüccarlara ev sahipliğiyle ünlenmiştir. Ticaret yapmak kent insanı için hep ikinci planda olmuştur. Urfa kapılarının hemen dışındaki hanlar, Urfa'nın ticaretten aldığı en önemli artı değerdir. Bu yüzden kapıların Urfa'nın sosyoekonomik yapısında önemli bir yeri vardır. Nerdeyse kapılar kentin iktisadi hayatının ana damarlarından biri olmuştur. Şehir kapılarının kapanmasından sonra konukları ağırlayacak şehir dışındaki hanlar (Millet Hanı gibi) önemli konuk evleri iken; aynı şekilde kapıların açık olduğu saatlerde şehir içindeki hanlar da iktisadi hayatın vazgeçilmezleri idi. Bugün kentteki hanların çokluğu, kent ekonomisinin ne denli bu sektöre bağlı oldu-

ğunu da göstermektedir. Şehirdeki hanların sayısı da bu duruma en güzel kanıttır. Kapıların tarih boyunca kentin ekonomik yapısına paralel sayıları da artmış veya azalmıştır. Kaynaklarımız Urfa kapılarıyla ilgili önemli sayılabilecek anekdotlar vermektedir. Bu bilgiler erken denebilecek bir döneme aittir. Bu dönemde en az dört veya altı kapının kentte olması kentin büyüklüğü ve iktisadi yapısıyla ilgili bir takım ipuçlarını vermektedir. Mar Yeşua VI. yüzyılda kentte Tar'o d-Kafe (Kemerler Kapısı/kentin doğusunda), Tar'o d-Şa'e (Saatler Kapısı/kentin kuzeyinde), Tar'o Barlaha (Tanrıoğlu/kentin kuzeyinde), Tar'o Edevatrun (Tiyatro/kentin doğusunda), Tar'o d-Rabo (Büyük Kapı/kentin güneyinde), Tar'o d-Beth Şamaş (Güneş Evi/kentin kuzey doğusunda) kapılarının varlığından bahsetmektedir.

Redif Askeri Şahanesi(Millet Hanı) - 1890 (Yıldız albümleri - İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi)

Kent kapıları kentin çevre yerleşim birimleriyle olan idari, iktisadi ve sosyal ilişkilerinin boyutunu da göstermektedir. Urfa'da ortaçağ'da ana ve ara diyebileceğimiz büyük ve küçük kapılar da mevcut idi. Nitekim Segal, kentin kapılarıyla ilgili değerlendirmesinde kent kapılarının VI. yüzyıldan kalma Batı, Doğu, Güney ve kuzey yönlerini kapsayacak şekilde dört kapıyla sınırlı kaldığını ifade eder. Bunlar: Kemerler/Tonoz, Tiyatro, Saatler, Güneş kapılarıdır. Mar Yeşua'nın yörede bulunmasından dolayı onun vermiş olduğu bilgilere itibar etmek gerekir. Nitekim daha sonraki dönemlerdeki kapılar ve sayıları hakkında verilen bilgiler de çok farklı değildir. Alman Oryantalist Ernst Kirsten, IV. ve VI. yüzyılda kentin beş kapısının olduğu belirtmektedir. Ona göre bu kapılar: Kale kapısı, Saatler/Samsat, Barlağa, Güneş Evi ve Kemerler kapılarıdır. Şehirde Bey Kapı, Samsat Kapı, Harran Kapı, Bab-ı Ma, Bab-ı Şamt (Şems) ve Berriyecik adıyla kapılar mevcuttur. Süryani Mihail Zengi'nin Urfa muhasarasında kargâhını Konfessor kilisesinin yanında yer alan "Heures" (Saatçi) kapısının önünde kurduğu belirtmektedir. Bu ifadeden Osmanlı döneminde Samsat Kapı denilen mevkiide "Heures/saatçi" adı verilen kapının 1144-5 yılında bulunduğunu anlamaktayız. 1766'da Urfa'ya gel-

miş olan ünlü Alman Seyyah Carsten Niebuhr dört Urfa kapısından bahsetmektedir. Bunlar: Samsat, Yengi, Beg, Harran kapılarıdır. 1860'da bir başka Alman gezgin olan J. H. Petermann Urfa'ya gelmiş. Ona göre ise Urfa kapılarının sayısı beştir. Samsat, Bey, Sakıp'ın Kapısı, Harran ve Arslan'lı kapıları. 1883'de Urfa'ya gelmiş olan Eduard Sachau ise altı Urfa kapısının olduğunu belirtir. Bunlar: Samsat, Saray, Yeni, Bey, Sakıp ve Harran Kapılarıdır. Bu sayı Mar Yeşua'nın vermiş olduğu sayıya da örtüşmektedir. Sayılardaki farklılık Urfa kapılarının farklı dönemlerdeki görmüş oldukları işlevlerden ve ekonomik canlılıktan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle bazı kapıların isimleri kaynaklarda daha sık yer verilmiştir. Muhtemelen işlevi olmayan bazı kapılarda kullanılmamış olabilir. Kaynakların vermiş olduğu dört, beş veya altı kapı sayıları da bunun bir sonucu olabilir. Günümüzde Harran Kapı hala ayakta. Bey Kapısı ise muhtemelen 4. veya 6. yüzyıl surların inşasıyla yapılmıştır. Bugün ayakta kalan kısım U şeklindeki yapıdır. Bey kapısı U şeklindeki kulesiyle Harran kapıdan şekil olarak ayrılmaktadır.

Urfa kapılarının bulunduğu mekânlarla dinî ve iktisadî hayat arasında da bir bağlantı vardır. Mesela Bab-ı Ma Balıklı Göl ile Halepli bahçe

arasında yer aldığı tahmin ediyoruz. Bu kapının ismi "Boğa El" olarak da ifade edilen ırmakların çıktığı kayakların başında bulunan "El" tarlasında oturan, tanrıların babası baş tanrı El; "bulutların binicisi" diye anılan ve şimşek ile gök gürültüsü tanrısı, bazen de Haddad adıyla anılan bereket tanrısı Baal tanrısı veya başka bir ifadeyle Yam-Nahar'dan neş'et ettiği ifade edilir. Deniz ve ırmak tanrısının Edessa'daki varlığına, Drijvers işaret etmektedir. Bab-ı Şamt kapısı Harran'a açılan bir şehir kapısıdır. Çünkü bu yönde Şemt olarak telaffuz edebileceğimiz bir tapınak bulunduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. "Heures" (Saatçi) kapısının ise, "Saatlerin Efendisi" izafeten verilmiş olma ihtimali vardır. Muhtemelen bu mevkiide, "Saatlerin Efendisine" izafeten bir tapınak yer almaktaydı. Karakoyun-Su Meydanı denilen mekânları birbirine bağlayan noktada "Heures" (Saatçi) kapısı veya Osmanlı dönemindeki ismiyle Samsat kapısı ve hanı yer almaktadır.

Adeta kent her yönünden gelecek kervanlara kucak açmış gibi görünmekte ve ona göre de, alt yapı oluşturulmuştur. Görüldüğü gibi Urfa şehir kapıları adeta kentle iç içe girmiş. Tarih boyunca şehrin en önemli gelir kaynaklarından biri olmuştur. Tarihçiler Urfa'yı Musul ile Halep'in arasında "bir kama gibi" sokuşmuş bir kent olarak görürler. Osmanlı döneminde bu kentlere Rakka'da katılmıştır. Bu kentlerin siyasi, sosyal ve ekonomik hayat damarı Urfa olmuştur. Urfa'yı ayakta tutan unsurlardan biri de bu kentlerle olan ticarettir. Urfa Ortadoğu'yla sadece tek yönlü bir güzergâhı kullanmamıştır. Urfa'dan Bağdat'a, Şam'a, Musul'a, Halep'e ve Liman kentlerine; bu merkezlerden de Urfa'ya kervanlar gelmiştir. Kaynaklarımızda bu kervanların korunması ve soyguncuların cezalandırılmasıyla ilgili anekdotlar vardır.

Urfa'nın geleneksel ticari yapılanmasına en büyük darbe; şehir kapılarının kalkması ve Türkiye - Suriye sınırının inşası olmuştur. Halep-

Harran Kapı 1980 - Fotoğraf : A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU

Rakka ve Şam'sız bir Urfa, boynu bükülmüş ve öksüzleşmiştir. Sınırın inşası Urfa'yı hayat damarlarından koparmıştır. Asırlardır Urfa'yı ve Urfalıları besleyen söz konusu ticari güzergâhın ortadan kalkmış olması; kent tarihinde "bocalama ve kısa devrenin" olduğu yıllardır. 20. Yüzyılın başında şehir kapılarının ortadan kalkması ve sınırların inşasıyla; Urfalılar ata yadigârı bu güzergâhta iktisadî ve sosyal ilişkileri sürdürmek için direndiler... Bu üç kenti ayıran sınır, Urfa ve Urfalı için sonun başlangıcı oldu... Sınır ihlali... İlegal sınır ticareti... Mayınlara bedel ödemek pahasına ticaret... Tarihi tica-

ret ve sosyal ilişkileri sürdürme çabası... Bugün ise, Suriye ile vizesiz daha modern şartlarda ticaret yapmak ve sosyal münasebetleri kurma mümkün hale gelmiştir.

Sıra illegal şartlarda ticaret yapanlarda...

Bey Kapısı - 1911

Harran Kapı - 1951

KAYNAKÇA

- Alptekin, C., The Reign of Zangi (521-541/1127-1146), Erzurum 1978.
- , "Zengi'nin Urfa'yı Fethi", Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, İstanbul 1991, s. 69
- , Dimaşk Atabeyliği (Tog-Teginliler), İstanbul 1985.
- Anonim, Urfa Hakkında Tabii, Coğrafi, İctimai, İktisadî, Tarihi, Mülki Mâlumat-ı Câmî' Salnâme, 1927.
- Ardel, A., "Güneydoğu Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler" Türk Coğrafya Dergisi, XVII/21, 1961, s.146-148.
- Demirkant, Işın, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, I, Ankara 1990.
- , Urfa-Haçlı Kontluğu, II, Ankara 1987.
- Dickens, M., "The Church of The East", Fides et Historia, XXXII, no: 2, s.107-125.
- Dineveri, Abu Hanife Ahmed b. Davud, Ahbaru't Tival, (neşr. Ö. Faruk al-Kubba), Beyrut, ts.
- Dimaşkî, Kitab Nukhbal el-Dahri fi Aja ib el-Barr ve'l-Bahr I., (Cosmographie), ed., C.M.J. Fraehn ve A.F.Mehren (St. Petersburg, 1866),
- Duval, Rubens, Histoire D'Edessa Politoue, Religieuse et Litteraire, Paris 1892.
- Ebu'l Fida, el-Muhtasar fi Ahbari'l Beşer, II, Mısır 1907.
- Ekinci, Abdullah, Ortaçağ'da Urfa, Efsane, Tarih, İlim ve Felsefe Kenti, Ankara 2006.
- Faroqhi, Suraiya, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, İstanbul 2000.
- , Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, İstanbul 2000
- Fayda, Mustafa, Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslümler, İstanbul, 1989.
- Fehervârî, "Harran", EP, III, New Edition 1960, s.220-234.
- G. Le Starngel, The Lands of The Eastern Caliphate, Frank Cass-Co. Ltd. 1966.
- Halep Salnamesi, H. 1310-1312.
- 959 Tarihli Birecik Sancağı Kanunnamesi, No: 276, s. 2-8/378.
- Hanigmann, E.,- Göyünc, N., "Urfa", I A., XIII, İstanbul 1986, s. 56.
- Hayes, E.,R., Urfa Akademisi, İstanbul 2002.
- Honigman, Ernest Bizans Devletinin Doğu Sınırı, çev., Fikret İşıltan, İstanbul 1970.
- , "Orfa" El, s.993-994;
- İşıltan, Fikret, Urfa Bölgesi, İstanbul 1960.
- İbn Kalkaşandi, The Dmascus Chronicle of The Crusades, H. A. R. Gibb, London 1932.
- İbn Esir, et-Tarih'ül Bâhir fi Devletü'l Atebekiyye, nşr. A. A. Tolaymat, Kahire 1963.
- İbn Şeddad, el-Alak el-Hatira fi Zikri Ümerâ el-Şam ve'l Cezire, III/I, neşr. Yahya Abbâra, Dimaşk 1978.
- İbn'ül Kalânisi, Zeyl Tarih Dimaşk, nşr. H. F. Amedroz, Beyrut 1908.
- İbnu'l Ezrak, Tarih-i Meyyafarikin, (A Muslim Principality In Crusader Times Then Early Artuqid State), (1100-1150 yılları arasının neşri ve ing. trc. C. Hillenbrand), İstanbul, 1990.
- Johna, Samir, "The Mesopotamian Schools of Edessa and Jundi-Shapur: The Roots of Modern Medical Schools, The American Surgeon, Vol 69, Jul 2003, s. 628.
- Mar Yeusa, Mar Yeusa Vekayinamesi, çev. Mualla Yanmaz, Eklemeler, M.Fahreddin Kirzioğlu, İstanbul 1958.
- Rice, D. S., Segal, Summary Report on archaeological work carried out in te Harran Tek Tek area (province of Urfa) SE Turkey in the summer of 1956.
- Ross, Steven K., Roman Edessa, London New York 2001.
- Segal, B., Edessa The Blessed City, Oxford 1970.
- , Edessa and Harran, London 1963.
- , "Pagan Syriac Monuments in the Vilayet of Urfa" Anatolian Studies III, 1953, s. 97-120.
- , Edessa (Urfa) Kutsal Şehir, çev. Ahmet Arslan, İstanbul 2002.
- Sinclair, T. A., Eastern Turkey: An Architectural and Arhaeological Survey, Vol. IV, London 1990.
- Siirt Vekayinamesi, Yaba Yayınları İstanbul.
- Simbat, Simbat Vekayinamesi, çev. Hrand D. Andresyans (T.T.K. Kütüphanesindeki yayınlanmamış nüsha), Ankara 1946.
- Smith, R. Rahne, Thesaurus Syriacus, I, Oxford Clarendon Press, 1879.
- Simpson, John, "Sasanian Armies The Iranian Empire, Early 3rd to 7th Centuries AD", Antiquity, Mart 1997, C. 71, Sayı 271, s. 242-246.
- Süryani Mihail, Süryani Mihail Vekainamesi, (1042-1195), çev. Hrand D. Andresyan, TTK. Nushası, Ankara 1944.

NECİP MİRKELEMOĞLU

ABDULLAH BALAK

Halk Kültürü Araştırmacısı
Söz Yazarı - Bestekâr

21 Mayıs 1922 tarihinde Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde dünyaya geldi. Babası Mirkelam zade Sami Bey, annesi ise Allah verdi'lerden Sabriye Hanım'dı. Babası Sami Bey Birecik'in zengin ailelerinden olup; aydın, divan edebiyatını seven, müzikşinas bir yapıya haizdi. Yeri geldikçe Fuzuli, Baki, Nedim, Nabi gibi divan şairlerinden şiirler okur, onlara özenerek mısralar yazardı. Fakat en büyük özelliği bir musiki müptelası oluşuydu. Makam aşına bir musiki aşığı idi. Dokunaklı bir sesi vardı. Klasik musikimizin seçme eserlerini (Mesela "Cana rakibi handan../ Nihansın dideden../ Kederden mi neden../ Bu imtida'dı çevre../ Ağyar ile sen..v.b gibi şarkıları) usul ve üslubuna uygun icra ederdi. Klasik musikiye olduğu kadar halk musikisine de meftun bulunmaktaydı. Bağlama çalardı. Fırat Nehri'ne nazır ticaret ofisinin terasında yaz akşamları işret sofrası kurar, şehrin bürokrat, aydın, zevk ve ehlikeyif kişilerini bu sofranın etrafında toplayarak, şiir, edebiyat, siyaset ve bilhassa musiki konularında neş'eli, nükteli, nekrelî, renkli, ahenkli sohbetlere ufuk açardı.

İstanbul'da klasik ve de halk musikisi üzerine hangi sanatçı hangi eseri plak yapmışsa o plak en seri bir şekilde evin borulu gramofonunda dönmeye başlardı. Udi Hrant'ın bir yüzü "Hastayım yaşıyorum, diğer yüzü ud taksimi" olan plakı unutulmayanlar arasındadır. Tıpkı, Âşık Veysel ve İbrahim'in "Mecnunum Leylamı Gördüm" deyişinin plakı gibi. Ama Sayın Mirkelamoğlu'nu esas etkileyen ve müziğin büyüülü, esrarlı, ilahi âlemin ta derinliklerine çeken olay Mukim Tahir, Kel Hamza ve Cemil Cankat'ı tanıdığı, müziklerini

dinlediği, mest olduğu anlardır. Ayağında Kundura../ Kapıyı çalan kimdir../ Kışlalar doldu bugün../ Aşkın ne derin yareler açtı../ Hüsnün ey dilberi nadide../ Pencereden kar geliyor../ Çiçeklerde renk olur../ Kamayı çaldım taşta../ Bir dalda iki payam...

Necip Mirkelamoğlu İlkokulu Birecik'te bitirdikten sonra, 'leyli' olarak Adana Erkek Lisesi'ne yazıldı. Ortaokulu ve lisenin ilk sınıfını orda okuyup, eğitiminin kalan bölümünü babasının ticari faaliyetini nakletmiş bulunduğu İzmir'de tamamladı.

İzmir'de elindeki bağlamayı ud'a çevirdi. Zengin bir musiki hareket ve faaliyeti olan İzmir'de, Türk Musikisi'nin abidevi şahsiyeti Rakım Elkutlu başta olmak üzere, tanıdığı birçok musiki üstadının her birinden ayrı zevkler ve dersler alarak bilgisini geliştirdi. Üniversite eğitimi için gittiği İstanbul'da kaldığı dört yıl içinde, Türk musikisinin isimleri edebilemiş bulunan en yüce yaratıcılarını tanıma müstesna şansına erişti. Türk musikisinin efsanevi yaratıcılarını yakından görmek, bazılarıyla tanışıp konuşmak, çırak seviyesinde bir musiki aşığı olan kendisi için ancak Yüce Tanrı'nın lütfü oldu. Bu üstatlardan bazıları Sadettin Kaynak, Refik Fersan, Dürri Turan, Lemi Atlı, Safiye Ayla, Hamiyet Yüceses, Aleko-Yorgo Bcano, Kadri- İsmail Şençalar kardeşler, Neyzen Tevfik, Sadettin Arel, Hakkı Derman, Nubar Tekyay, Ahmet Yatman, Şükrü Tunar, Fehmi Tokay, Mesut Cemiller... Bunlardan kendisi için en önemlisi SELAHATTİN PINAR olmuştur. Selahattin Pinar kendisine hocalık yapmış, tanbur çalmayı ondan öğrenmiş ve onun öğrencisi olmaktan her zaman gurur duymuştur.

Gül Ağacı'nda bir müzik faslı (Necip Mirkelamoğlu ortada)

SİYASET HAYATI

1961- 1977 arasındaki yıllarda CHP İzmir Milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu üyesi, İdare amiri ve Başkanvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulundu.

YAZI, EDEBİYAT VE MUSİKİ EDEBİYATI

İlk şiir denemeleri Çınaraltı ve Tanrıdağ dergilerinde yayımlandı. Sonrakileri "Bağlamamın Telinden" ismiyle bir kitapta toplayarak neşretti. O ilk yıllardan itibaren bugüne kadar yazdığı yüzlercesi, Türkiye'nin pek çok dergi ve gazetelerinde, ansiklopedi, antoloji ve kitaplarda yayımlandı. Bunların birçoğu en son yayımlanan, şahsi ve siyasi hayatının hatıra ve notlarını taşıyan "Okyanusta Bir Kayık" adındaki hatıra kitabında bulunmaktadır. Ayrıca "Maskeli İkili 12 Mart ve 12 Eylül'e Nasıl Sürüklendik", "Atatürkçü Düşünce ve Uygulamada Din ve Laiklik" diğer kitaplarıdır.

İstanbul'daki eğitimi esnasında "Kemal Yolu" adında bir dergi çıkardı. Uzun yıllar İzmir'de çıkmakta olan "Anadolu Gazetesi"ne ve Halkevi dergisi olan "Fikirler"e yazılar yazdı. İstanbul'da "Tercüman", "Son Havadis" gazetelerinde, İzmir'de "Yeni Asır"da uzun yıllar köşe yazarlığı yaptı.

MUSİKİ ÇALIŞMALARI

Necip Mirkelamoğlu sonradan çok beğeni ve ilgi toplayan "Gül ağacı değilem, Her gelene eğilem" diye başlayan şarkısını Pınar'ın yakınında bulunmanın verdiği ilhamla İstanbul'da yaptı. Bir süre suskun kaldıktan sonra, asıl yoğun beste ve güfte çalışmalarını Ankara'daki parlamenter hayatı esnasında oluşturdu.

Orada çok zengin bir musiki dünyasının bereketli ikliminde şarkı ve saz eseri olarak 150 kadar beste yaptı. Bestelerinin pek az bir kısmı dışında bütün güftelerini kendisi yazdı. Ankara'daki musiki çalışmalarında Halil Aksoy'dan faydalandı.

Ankara'da öğrencilik yıllarımda Sayın Necip Mirkelamoğlu'yla tanıştım. O zamanda rast makamında bestelemiş olduğu "Gül ağacı değilem" isimli şarkısı çok meşhurdur. Şarkı tüm sanatçılar tarafından sahnede ve radyoda okunmaktaydı. Sayın Mirkelamoğlu o sıralarda Ankara'da, İzmir Caddesinde, Balın otelinin altında "GÜLAĞACI" isimli bir müzikhol açtı. Küçük ama şirin bir yerdi. Buraya müziği sevenler gelirdi. Kendisi müzisyen olduğu için Ankara'da sahne alan müzisyenler, radyoevi sanatçıları Gülağacı'na gelir, eğlenir, masa masa dolaşarak beraberce şarkı, türkü söylenir, bütünleşilir, çok sıcak bir ortam meydana gelirdi. Ayrıca Birecik'ten getirdiği ustalar sayesinde çok güzel kebaplar, yemekler yapılırdı. Biz de haftada bir Gülağacı'na gider, yemeğimizi yiyerek, müzik dinleyerek eğlenirdik. Sayın Mirkelamoğlu gece sonunda hesap geldiğinde; bizlerin hesaplarını inceler, %50'ye varan indirim yaparak bize ağabeyliğini, hemşeriliğini gösterirdi. Müzikhol dağılır herkes gider bizi bırakmazdı. Gülağacı'nın şark köşesine geçer, çiköfte yapardık. Kendi sazını alır, Urfa türkülerini hep beraber icra ederdik. Bu eğlenceli gecemiz 2, 3'e kadar devam ederdi. İstisnasız her "Gül ağacı"na gittiğimizde bu işlem tekrarlanırdı. Bu dönemde "Buluşalım kordonda der gibi geldi bana" adlı şarkısı popüler

Necip Mirkelamoğlu çığ köfte yoğururken

olmuştu. Bir akşam kendisine "Niçin Urfa ile ilgili bir beste yapmıyorsunuz?" dedim. Yüzüme baktı güldü. "Olur, Balak" dedi.

Günler geçti fakat ben durmadan soruyor, bizim beste ne durumda diye rahatsız ediyordum. Bir gün bana şiirin hazır olduğunu söyledi ve şiiri yazarak bana verdi.

**Kara gözlü ceylan gezer dağında
İlgıt ılgıt esen yeller konuşur.
Al göğüslü bülbül öter bağında
Mor sümbüller, sarı güller konuşur.**

**Göğsü siper oldu top'a, kurşun'a
Şehit makberidir basma taşına,
O şanlı diyarda adım başına,
Öksüzler, yetimler, dullar konuşur.**

**Bir nur ki; tutuşur, yanar alnında
İmtihan vermiştir vatan yolunda
Gayret zamanında, namus gününde
Mavzer kabzasında eller konuşur.**

**Seher, gül'e geldiği zaman
Tezeneler tel'e geldiği zaman
Mukim Tahir dile geldiği zaman
Halepli'de şen bülbüller konuşur.**

**İhvanlar hep doldurmuşlar eyvanı,
Sazlarda çalınır Urfa divanı
Türkü İbrahimi, hoyrat şirvanı
Saz göğsünde dertli teller konuşur.**

**"Kolumu salladım toplar oynadı,
Kara taş içinde asker kaynadı,
Yaşasın Urfa teslim olmadı"
Böyle ancak Urfalılar konuşur.**

Önceleri ben zannettim ki bu şiiri kendisi besteleyecek. Aradan 30 yıl geçti. Bir gün kendisiyle telefonda görüşürken, "Sayın Mirkelamoğlu, o şiiri halen bestelediniz" dedim. Bana şiiri Urfa ağzıyla yazdığını, kendisinin şarkı formunda besteler yaptığını, oysa bu şiirin Halk motifleri içerdiğini belirterek bu işi bana bıraktığını bildirdi. Ben de Araban makamında bir beste yaparak tamamladım.

Ağabeyimizin bize gösterdiği yakınlığı, hoşgörüyü ve sıcaklığı unutmadım. Ara ara kendisini arayarak hal hatır soruyorum. Üç çocuk babası, beş torun dedesi Mirkelamoğlu'na bu vesileyle sağlıklı mutlu yıllar diliyorum.

Türk Musikisine güfte ve beste olarak saz eserleri ve şarkı formunda yüzden fazla eser vermiş bulunmaktadır. Halkımızın çok sevdiği ve beğendiği; "Gül Ağacı Değilem", "Ben Bir Küçük Cezveyim (Güle naz)", "İzmirlim", "Mevlana" gibi şarkılar eserlerinden bazılarıdır.

RAST ŞARKI

GÜL AĞACI DEĞİLEM

SEMAİ
SÜRE: 250"

SÖZ - MÜZİK
NECİP MİRKELANOĞLU

ARANAĞME

9 GÜL A ĞA CI DE Ğİ LEM HER GE İLE NE

17

25

33 GÜ LEM BEN BEN KOLLA RI NI SARBOY

41 NU MA SEV Ğİ Lİ NEM BEN KAVLU

GÜL AĞACI DEĞİLEM, HER GELENE EĞİLEM
ÇEK ELİNİ ELİMDEN BEN SEVGİLEN DEĞİLEM

NİÇE BİLE ARZUYUYEM KIZIL GÜLEM DEN
KOLLARINI SAR BOYNUMA SEVGİLENEM BEN

ELİMEK ELİ YARIN, OLMUŞAM DELİ YARIN
BU GÜNÜM BÖYLE GEÇTİ, SABAHİ GELE YARIM

SEGÂH ŞARKI

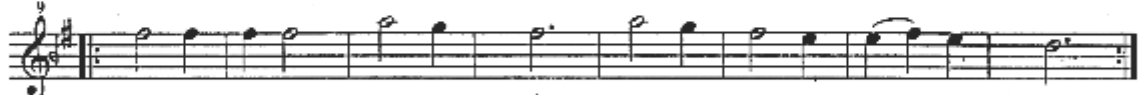
(Men bir küçük cezveyim)

Söz ve Müzik:
Necip Mirkelâmoğlu

Semai

ARANAĞME

Men bir küçük cez ve yim El den e le gez me yim
Men a şık al ma be ni Dil lè re sal ma be ni

Ve rin be nim ya ri mi Boy nu bü kük gez me yim
Gö tür sar ra fa gös ter Kö yüy sem al ma be ni

Ve rin be nim ya ri mi Boy nu bü kük gez me yim
Gö tür sar ra fa gös ter Kö tüy sem al ma be ni

Gü le nâz gü le naz ağ la yan çok gü len az

Men bir küçük cezveyim
Elden ele geçmeyim
Verin benim yarımı
Boynu bükük geçmeyim

Men âşık, alma beni
Dillere salma beni
Götür sarrafa göster
Kötüysem alma beni

Güle nâz, güle nâz
Ağlayan çok gülen az

HÜSEYİNİ ŞARKI

(Bezm-i meyde dün gece peymane gibi döndüm)

Söz ve Müzik:
Necip Mirkelâmoğlu

Düyek

Bez mi mey de dün ge ce pey ma ne pey ma ne

gi bi dön düm dön düm döndüm dön düm döndüm dön düm dön dü

Ah dön düm (SAZ)

Ca nı mın et ra fın da per va ne per va ne
A hen gi ne ye u yup dı va ne dı va ne

Gi bi dön düm dön düm döndüm dön düm döndüm dön düm dön dü

Ah dön düm (SAZ)

Fa slı aş kı ge çen ler sa ba ya baş la yın ca (SAZ

(SAZ)

(SAZ) Mu hab bet

sah nesin de Mev lâ na Mev lâ na di ye dön düm

dön düm döndüm dön düm döndüm dön düm dön düm Ah dön düm

Bezm-i meyde dün gece peymane gibi döndüm
Cânımın etrafında pervâne gibi döndüm
Fasl-ı aşkı geçenler sabâya başlayınca
Muhabbet sahnesinde Mevlâna diye göndüm
Aheng-i neye uyup divâne gibi döndüm

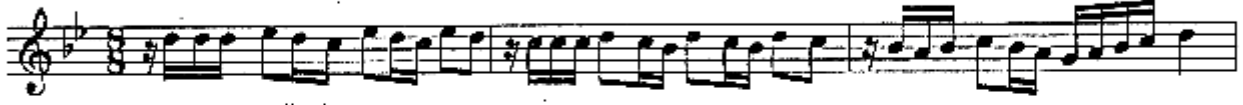
NIHAVEND ŞARKI

(İZMİRLİM)

Söz ve Müzik:

Necip Mirkelâmoğlu

Düyek

ARANAĞME

Şu gü zel ler gü ze li \ yar gi bi gel di ba na
Gel be nim gon ca gü lüm kal ma da ta ham mü lüm

Yar gi bi gel di ba na Cöz le rin de bir mâ na Var gi bi gel di ba na
Kal ma da ta ham mü lüm Sensiz ha yat İz mirlim Zor gi bi gel di ba na

Bir mü nâ sip za man da Me se lâ sa at on da

Bu lu şa lım Kor don da Der gi bi gel di ba na

Şu güzeller güzeli
Yar gibi geldi bana
Gözlerinde bir mâna
Var gibi geldi bana

Gel benim gonca gülüm
Kalmadı tahammülüm
Sensiz hayat İzmirim
Zor gibi geldi bana

Bir münâsip zamanda
meselâ saat onda
Buluşalım Kordonda
Der gibi geldi bana

BİR ZAMANLAR BİRECİK'TE KENDİRCİLİK...

Cuma KARATAŞ

İstanbul Lisesi Edebiyat Öğretmeni

Kentlerin yaşama kültürünü ekonomik ilişkiler büyük oranda belirler. Dünün tarım kentlerinin yerini bu gün sanayi kentleri alıyor. Kurulan yeni fabrika, bulunan yeni maden kaynakları kentleri yeniden biçimlendiriyor. Kişiler yaşama biçimlerini, yerleşim alanlarını yeniden düzenleme gereği duyuyor.

Kendir, dünün en önemli ticaret ürünlerinden birisiydi. En sağlam ip kendirden yapılandı. Birecik, kendir ipi yapılan Anadolu'nun birkaç kentinden birisidir. Halep'ten sonra en makbul kendir iplerinin yapıldığı yer Birecik'ti. Çiftçiler kendir eker, Birecik'in esnafı kendir ipi yapar, geçirir giderdi. Kendir Birecik ile özdeşleşmişti. Kendirin kokusu kentin dokusuna sinmişti. Öyle ki o yılların en önemli işi kendircilikti. Çünkü kendirci çırağı az da olsa

gündelik para alırdı. Diğer mesleklerde iş öğrenene kadar para verilmezdi. Bir Birecik türküsünde bu durum şöyle anlatılır.

Kızım seni kendirciye vereyim mi?

İsterim babacığım isterim

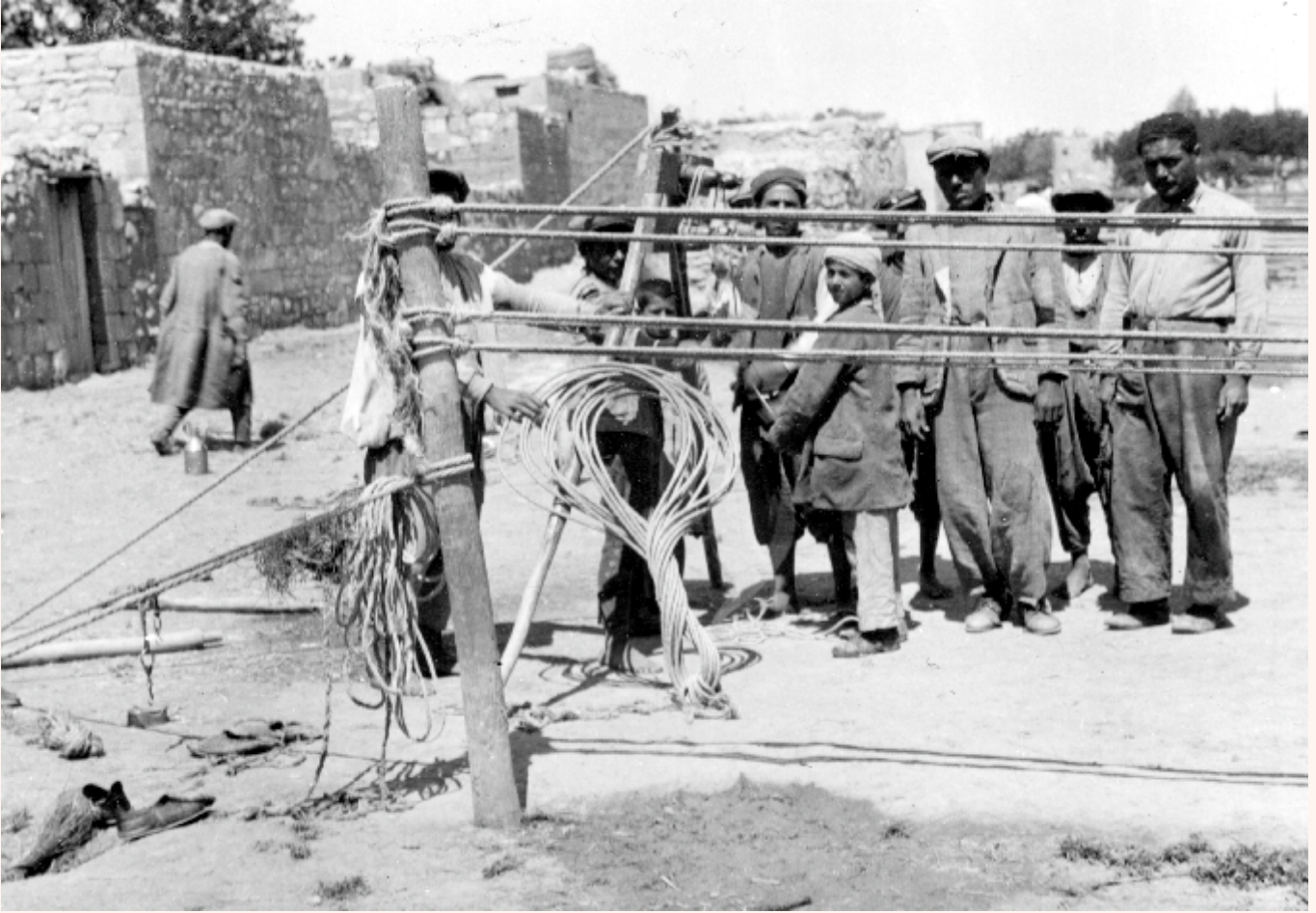
Onun adı kendirci yedirir badem içi...

Çocukluğumda az da olsa kendir ekilen tarlalarda saklambaç oynadık. Kendir bitkisini tanıdık. Ama şimdi Birecik'te çoğu kişi kendirin nasıl bir bitki olduğunu bilmez. Bu kent sanki hiç kendir yetiştirmemiş, ustalar burgalarda kendir ipi yapmamış, kabyelerde çardak kurup oturmamış. Kendir ustaları yetişmemiş... Şimdi kendir atölyelerinin (burga) yerinde koca koca evler salınıp duruyor.

1970'li yıllara kadar Birecik'te kendir ipi yapımı önemli bir geçim

kaynağı idi. Köprüden geçip tünelle devam eden karayolunun güneyinde çok az ev vardı. Şimdiki top sahası ve sanayiden başlayarak Fırat kıyısına kadar olan alan bomboştu. Bu yerler kendir atölyelerinin kurulduğu yerlerdi. O yıllarda en az 150 atölye vardı. Bu atölyelerin her birinde en az alt kişi çalışırdı. Kendir işiyle uğraşanlar bununla da sınırlı değildi. Birçok çiftçi kendiri eker, yetiştirirdi. Bununla geçimini sağlardı. Ayrıca kendirin liflerinin çubuklarından ayırma işinde neredeyse Birecik'teki ailelerin üçte ikisi çalışırdı.

Yukarıdaki bilgilere bakarak neredeyse Birecik halkının tümünün bir yönden kendirle ilişkisi vardı. Ya da geçim kaynakları arasında kendircilik vardı.

Birecik'te kendir yapımı - 1951

KENDİR YAPIMI:

1. Aşama: Köylerde kendir eken çiftçiler kendiri eker yetiştirir. Yetiştirilen kendir, tüccarlar tarafından alınır. Toprakтан çekilerek kendir Fırat kıyısına taşınırdı. Bu işler yaz başlarında yapılırdı.

2. Aşama: Yazın sıcak günlerinde kendir çubukları bağ bağ bağlanarak yan yana dizilir. Fırat kıyısında sal biçimine getirilir. Bu işleme "mengüh" denirdi. Mengüh olarak deste deste bağlanıp yan yana sıralanan kendir çubukları Fırat kıyısında suya iyice basılır. Tüm çubuklar su içinde kalır. Fırat kıyısında her kendir burğa sahibinin bir yeri vardı. Tüm çubuklar su içinde günlerce kalır. Suda iyice ıslanan çubuklar dik duracak biçimde birbirine çatılır. Böylece suların süzülmesi beklenir. Kendir çubukları çatılırken daire biçimi oluşturulmasına dikkat edilir. Bu işleme "bekür yapma" denir. Kuruyan kendir çubukları kabeye gelip çadır kurmuş ailere dağıtılır. Kendirler suya basıldığı günlerde

Birecik halkı yavaş yavaş Fırat kıyısında, Kendirlerin suya basıldığı yerlerin yakınlarına çardak kurar. Çardaklar için uzun direklerden önce bir iskelet yapılırdı. Sonra üç tarafı meyan ya da ilgın yaprak ve dallarından oluşan destelerle kapatılırdı. Kendir işiyle uğraşacak aileler şehirdeki evlerini bırakarak bu çardaklarda yaşamaya başlar. Sadece kendircilerin aileleri değil, neredeyse Birecik halkının tümü bu çardaklarda yaşamaya başlar. Kent boşalır. Bu tür yerleşmeye "kabye" denir. Kimi aileler Fırat kıyısında uygun yerlerde sebze yetiştirir. Özellikle Birecik karpuz ve kavunu çok ünlüdür. Atep-Urfa karayolunun güneyi neredeyse bomboştur. Köprünün güney kesimi Fırat kıyısı çardaklarla dolardı. Yaz aylarında şehir yukarıdan buralara taşınırdı.

3. Aşama:

Lifleri çubuktan ayırma işlemini genellikle yoksul ailelerin kadınları ve çocukları yapardı. Ailelere çubuktan lifleri ayırma işleri yaparken ücret verilmez. Bu işi

yapanlar kibrit denilen çubukları alırdı. Bu çubukları kışın ısınmak için yakacak olarak kullanırlardı. Bu çubuklar sadece ısınmak için değil, yemek yapmak, ekmek pişirmek için de kullanılırdı. Kendi ihtiyaçlarından fazla olanlarını da satarlardı. Böylece ailelerinin ekonomisine katkıda bulunurlardı.

4. Aşama:

Çubuklardan ayrılan kendir lifleri ambarlara taşınır. Ambarda kısa ve kalın sopalarla dövülür. Bu sopalara mutaf denir. Dövülme işleminden sonra lifler bir iki metre uzunluğunda zırhlarda taranır. Böylece lifler tel tel duruma getirilir. Suda yeteri kadar ıslanan kendir çubukları sudan çıkarılır. Bu işlemin amacı kendir liflerinin çubuklardan kolayca ve yıpranmadan çıkarmaktır. Kendir lifleri kolayca soyulacak kıvama gelince sıra kadın ve çocukların yapacağı işlemlere gelirdi. Kendir çubukları suda 6-7 gün bekletilirdi.

5. aşama:

Kendir lifleri kendir atölyelerinde iplik haline getirilir. Bu

işlem çok önemlidir. Hatta kendir ipinin hazırlanmasında en önemli aşamadır. Lifin ipe dönüşme sürecinde ustalık gerekir. Bu işi ustalar yapar. Liflerin bükülerek kendir yapılışı önemli ustalar tarafından yapılır. Kendir atölyelerinde işler gece yapılır. Sabah 8-10'a kadar sürer. Sıcak havalarda kendir yapılmaz. Sıcakta ipler sağlam olmaz ve lifler çabuk kopar.

Ustalar çok önemlidir. Hiçbir çırak, şakirt ustanın sözünden çıkamaz. Zaten ustanın sözüne harfi harfine uymayan, çırak olamaz. Usta hata yapan çırağa her türlü cezayı verir. Çıraklar ayrıca ustanın hanımının eşyalarını hamama götürür, ev işlerinde yardımcı olur. Evin, çarşıdan yapılacak olan alışverişlerini yapar.

Birecik'te bilinen ustalar: Kelekçi Mustafa, Veyso Haydar, Camız Müslüm, Çebik Mehemet...

KENDİRCİLİĞİN HALK YAŞAMINA ETKİSİ

Yukarıda da değinildiği gibi kendir işleme ve ipe dönüştürme işlemi Birecik'in yakın zamanlara kadar en önemli geçim kaynağı olmuştur. Halkının büyük bölümünü yakından ilgilendiren bu meslek, Birecik'te yaşamı da kendine göre biçimlendirmiştir. Birecik halkının büyük bölümü kendir işine göre yaşamını düzenlemiştir.

Birecik, sırtını tepeye dayamış yamaçta kurulmuş bir kenttir. Güneş öğleden sonra evlerin içine vurunca, sıcak insanları iyice bunaltır. Yazın sıcağın evler çekilmez duruma gelir. Bu nedenle yazın kent içinde oturan aile sayısı çok azdır. Bağ, bahçesi olanlar temmuz ayından itibaren bağ evlerine geçerler. Eylül sonuna kadar burada kalırlar. Bağların bulunduğu yerler Birecik'in kuzeyinde Halfeti yolu üzerindedir. Burası biraz daha yüksekçe ve ferahdır. Kente göre daha serindir. Bağ evleri iki katlı ve bir iki odadan oluşur. Aileler daha iç içe samimi ve

mütevazı bir tatil geçirir gibi kışa kadar orada kalır. Kışlıklarını burada hazırlarlar. Bağbozumundan sonra şirinlik denilen pekmez, üzüm, pestil, kesme, sucuklarını burada yaparlar.

Bağ evi olmayanlar da kendircilerin yanında çadır kurarlar. Ki bunlar yoksul ailelerdir. Kendir lifini çubuğundan ayırırlar. Bu işi yaparken herhangi bir ücret almazlar. Lifleri kendir sahiplerine verirler. Çubuklarını (buna kibrit denir) kendileri alırlar. Bu çubuklarla kışlık yakacak ihtiyaçlarını karşılarlar, eğer ihtiyaçlarının üstünde olursa bunları da başkalarına satarlar. Ayrıca bu ailelerin çocukları da kendircilerin yanında çıraklık yapmaya başlar. Böylece çocukların da iyi birer meslekleri olması sağlanır.

Yaza doğru kendirlerin sulara basıldığı günlerde kendirci aileler köprüünün güneyinde Fırat kıyısına yakın alanlara çardaklar kurmaya başlar. Bu çardaklar kendir çubuklarından yapıldı. Önce kendirci aileler hazırladıkları çardaklara taşınırdı. Bir çeşit yayla yaşamı gibi ... Yazlığa taşınmak gibi...

Arkasından Kendir liflerini ayırmak işini yapan aileler kendirci ailelerin yanına çardaklar kurarlar. Böylece Birecik halkının neredeyse üçte ikisi kentteki evlerini bırakıp Fırat kıyısında kurdukları çardaklara yerleşir. Çardakların hepsi birbirine benzer. Üç tarafı kapalı batıya bakan yönü açıktır. Genellikle çardakların açık yönleri Fırat'a bakar. Bir iki metre yüksekliğinde on-onbeş metre kareliktir. Evin tüm eşyaları bu çardaklara yerleştirilir. Yemekler ocaklarda odun ateşi ile pişirilir. Yemekler çardakların önünde yenir. Burası da bağ evlerindeki gibi sade, iç içe ve mütevazı bir tatil ortamına dönüşür. Erkekler genellikle kendir işiyle uğraşır. Gecedan kalkıp öğleye kadar çalışır sonra yatarlar. Kadınlar ev işlerini bitirdikten sonra kendirlerin liflerini ayırma işlerini yaparlar. Böylece evin ekonomisine katkıda bulunurlar. Ağustos'tan sonraki günler de de kışlık

yiyeceklerini hazırlamaya başlarlar. Sebze halinden eşeklerin sırtında çuval çuval biber, domates, patlıcan, acur çardaklara akar. Çardaklarda kışlık yiyecek olarak kurutmalık, pul biber, domates ve bibersalçası hazırlanır.

Çardaklardaki yaşam neredeyse bir komün yaşamıdır. Herkes iç içedir. Akşam sofralar kurulduğunda komşular sanki birlikte yemek yerler. Ki birlikte sofralar da az değildir. Herkes ne pişirdiyse birbiri ile paylaşır. Birbirleriyle şakalaşırlar. Laf atarlar. Şamata, şenlik içinde yemekler yenir. Acılar da böyle paylaşılır. Akşamları erkekler genellikle erkenden yatar. Dolayısıyla diğerleri de... Zaten elektrik de yoktur. Ama sabahları erkenden başlar.

Bazı aileler çardak yakınlarında boş yerler varsa buralara salatalık, domates, biber, patlıcan, mısır gibi sebze eker. Bu yerler genellikle Fırat kıyısında ve suların çekildiği yerlerdir. Sular çekilinde toprak çatlar. Bu çatlaklara tohum ya da fide (şetil) dikilir. Toprak çok verimli olduğu için çok güzel sebze yetiştirilir.

Bu topraklarda çok güzel kavun ve karpuz da yetiştirilir. Genellikle bu topraklar kumdur. Kum, bir ağaç dikilecek biçimde kazılır. İçine kavun ya da karpuz çekirdeği atılır. Çekirdek filizlenip büyümeye başlayınca çukur, fide ile birlikte yavaş yavaş kumla doldurulur. Fide çukur boyundan dışarı çıkana kadar

Birecik'te kendirciler - 1951

bu işlem sürer. Çukur tamamen kapatılınca toprak doldurma işlemi biter. Böylece karpuz ya da kavunun kökleri toprağın çok altında kalır. Her zaman su ile beslenir. Bu biçimde yapılan işe "kabye" denir. Kabyelerin kavun ve karpuzları çok büyük ve lezzetli olur. Fırat kıyısında bu işi yapan ailelerde çoktur. Bu aileler Fırat'ın karşı tarafında Saray Köyü'nün kuzeyinde, kalenin karşısındaki alanda kabye tarımı yaparlar. Bu aileler de yaz başlarında çardaklar kurarak buralara yerleşirler ve yaz bitene kadar kalırlar.

Kendircilik ahi geleneğindeki gibi katı kuralları olan bir meslektir. Usta çırak ilişkisi çok katıdır. Çıraklar ustalarının sözlerinden çıkamaz. Hiyerarşi çok önemlidir. Bu hiyerarşi iş dışında da geçerlidir. Ustaların sözünü dinlememek gibi çırakların bir seçeneği yoktur. İşe yeni başlayanlar da öyle. Ustaların da ustaları vardır. Bu ustaların sözleri de diğer ustalar tarafından dinlenmek zorundadır. Yoksa bu meslek alanının dışına çıkarılırlar. Kendircilik para kazanılan bir alan olduğu için gözde bir meslektir. İşe yeni başlayan bir çocuk hiçbir meslekte para kazanamazken, kendirciliğe başlayan bir çocuğa az da olsa bir ücret ödenir. Kendir işi yapanlar halk arasında itibar görür. Bu nedenle birçok aile çocuklarının kendirci olmasını isterler.

Kendirciler arasında dayanışma çok önemli olup birbirinin yakın

destu ve dert arkadaşlarıdır. Sıkıntılarını birlikte paylaşırlar. Birbirinin yardımına koşarlar. Aileler arasındaki ilişkiler de sıkıdır.

Kendirciler buldukları yerlerde insanlara çok saygılı davranırlar. İnsanları rahatsız etmezler. Kendirciliğin yaygın olduğu yıllarda Köprü'nün güneyinde az da olsa evler vardı. Bu evlerin bir kısmı kendir burgalarının yakınlarındaydı. Ev sahipleri ile kendirciler arasında ilişkiler çok sıcaktı. Kendirciler su ihtiyaçlarını bu evlerden giderirlerdi. Ev sahipleri onlardan rahatsız olmazdı. Öyle ki kendirciler gece su ihtiyaçlarını karşılarsın diye, ev sahipleri geceleri avlularının kapılarını kilitlemez, açık bırakırlardı. Kendirciler de gönül rahatlığıyla avlulardaki kuyulardan su alırlardı.

Şimdi kendir burgalarının yerinde ucube ucube binalar yükseliyor. Bir zamanlar futbol sahası olarak kullanılan alan şimdi oto tamircileri ve apartmanlar arasında unutulup gitti. Fırat kıyısındaki kendirci ailelerinin, kendir lifi soyan ailelerin çardakları yerinde yeller bile esmiyor. Çünkü bu alanların yerine resmi binalar ya da apartmanlar dikildi. Yetmedi beton bariyerlerle Fırat ile Birecik dargın bırakıldı. Kendircilerin sebze aldıkları bostanlar da rahat bırakılmadı. Bostanlar parsellendi. Verimli topraklara evlerin temelleri atıldı. Halk arasında kullanılan bir

terim vardı. "Birecik balcanı (patlıcan) gibi..." yakın zamanda bunun ne olduğunu anlayan da kalmayacak ya... Nuri Sesigüzel'in kendir burgalarında yankılanan taze sesi şimdi televizyonlarda bile duyulmuyor. Çünkü o da bir kendirci çırağıydı. Ama biraz uykucu bir çırak. Arkadaşları öyle anlatır...

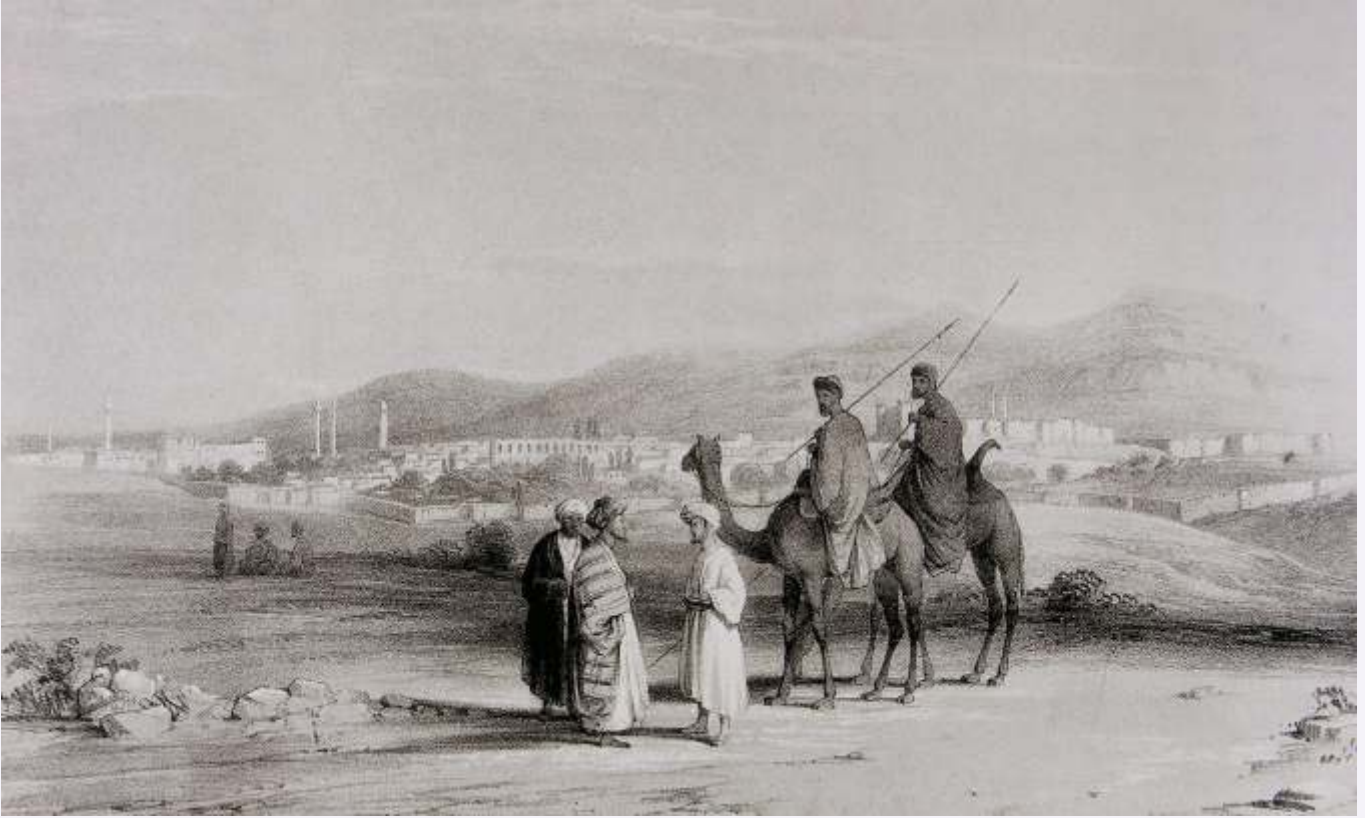
Tabi ki uygarlığa direnmek olanaksız ve yanlış. Traktör ile karasabanın savaşını elbette traktör kazanacak. Kazandı da... Sanayi de toplumun gelişmesinde tarımdan önce gelecek... Buna kim karşı çıkabilir ki... El sanatları, zanaatkarlar da yerini fabrikalara bırakacaklar. Ama uygarlık, modernite eskinin birikiminin üstüne bina edilir. Eskinin izleri korunur. Uygar toplumlarda böyledir.

Birecik ile Fırat eskiden birbirine âşıktı. Şimdi ise eski aşkını unutmamanın peşinde... Sanki Birecik'te kendir burgaları yoktu, Birecik insanı yazlık yerine kabyede, kendir burgalarının yanında çardak kurup yaz sıcağında serinlemedi.

Öyle değilse Fırat'ın önüne beton duvarları kim yaptırdı. Kim anımsayıp da kendircilerin gece üçten sonraki seslerini duyabiliyor. Yazın, Birecikliğin tümünün yaz sonuna kadar Fırat kıyısına taşınıp bir süre burada yaşadıklarını kim anımsıyor.

Birecik'te kendirciler - 1951

URFA TARİHİNDEN BİR SAYFA

URFALI ROSPAYE AİLESİNİN HAZİNESİ

Selahaddin E. GÜLER

Yerel Tarih Araştırmacısı

Altıncı yüzyılın içindeyiz. Urfa, Edessa olarak çağrılıyor. Şehrin önde gelen ailelerinden birisi Süryani asıllı Marinus ve İvannis Rospaye ailesiydi. Bir yığın köyleri, bahçeleri, değirmenleri ve dükkânları vardı. İran şahı II. Hüsrev, Bizans'tan yardım almak için İran'dan kaçarak Edessa'ya geldiğinde bu Rospayelerin konağına yerleşmişti. II. Hüsrev, daha sonra bu konağı gezerek çok beğenmiş ve hayran kalmıştı.

İvannis, İran şahını ağırlamak için sadece onu değil, şehrin bütün soylularını konağına davet etmişti. Gösterişe meraklı olan İvannis daha çok zengin olduğunu göstermek için altın ve gümüş masalar, tepsiler, tatlı tabakları, kaşıklar ve fincan altlıklarından meydana gelen hazinesini gözler önüne serdi. Fincanları ve şarap kadehleri,

tencereleri, testileri, sürahileri, kâseleri ve diğer kap kacağı tümüyle gümüşlendi. Daha göstermediği de çok şey vardı.

Yaklaşık 300 yıl sonra Abbasi hükümdarı Harun Reşid'in döneminde Rospayelerin hazinesi keşfedildiğinde başka soylulara ait içleri iksir dolu gümüş yılanlar ve akrepler, tabaklar ve paralar da ortaya çıkmıştı.

İvannis'un rakibi Marinus'un Balıklıgöllerin kenarında bulunan konağı da benzeri olağanüstü eşyaya sahipti.

II. Hüsrev, konakta iken İvannis tarafından cömertçe bir şekilde karşılandı. İran şahı İvannis'i çağırırdı. Ona İran'da hükümdarların prenslerden birinin evine girdiği zaman prensin karısı gelerek kralın içki kadehini doldurmak zorundadır

şeklinde bir geleneği hatırlatarak eşinin içki kadehini doldurmasını istedi. İvannis bu sözler üzerine şaşırıldı. İran şahını da kırmak istemedi. Meseleyi halletmesini karısına bıraktı. Bir hizmetçi kızla Şah'ın sözlerini karısına ilettili. Karısı içinden Şah'tan nefret etti. Ona şöyle bir cevap verdi:

"Yüce Şah, gözümüzde yücesiniz. Ancak Bizanslılarda geçerli olan bir adet vardır ki, soylu bir kadının yabancı bir erkeğe şarap sunmasına izin vermemektedir." Hüsrev bunu duyunca sustu.

Konakta şölen bittiğinde, Hüsrev'e İvannis'in karısı ile ilgili olarak şöyle bir iftira atıldı. Güya İvannis'in karısı Hüsrev için şöyle demiş: "Ülkesinden kovulmuş olan bu bitli adamı karşılamak için nasıl çıkarırım?" Bu sözü duyan Hüsrev tanrıları üzerine şöyle yemin etti: "Eğer bir gün bu şehri ele geçirirsem bu kadını asla rahat bırakmayacağım. Bana yaptığı hakareten dolayı onu yurdundan ayıracağım ve vücudunu bitlere yedireceğim."

Gerçekten de daha sonra Hüsrev Edessa'yı ele geçirdiğinde adamlarını göndererek bu kadını ve Rospayelerin hayatta kalmış tek varisi olan oğlu Sergius'la birlikte İran'a gönderdi. Kadını zindana attırdı ve üzerine su dökülmemesini ve banyo yaptırılmamasını emretti. Elbiseleri de yıkanmayacak veya değiştirilmeyecekti. Onu hayatta tutmak için sadece ekmek ve su verilecekti. Böyle bu onurlu kadına bitlerle işkence edildi ve o çok zalimce bir şekilde öldü.

Biz gelelim hazineye; kadın Edessa'dan ayrılırken hazinesini evin bir yerinde saklamıştı. Ancak, bunu o kadar ustaca bir şekilde yapmıştı ki, oğlu Sergius İran'dan geri döndüğünde hazineyi bulamamıştı. Rospaye ailesinin mirası daha sonra Tel Mahraye ailesi aracılığıyla Gumaye'ye geçmiştir.

Sekizinci yüzyılın sonunda Silvestrus Gumaye

ölüm döşeğindeyken "sonsuz" servet ve mülkünü iki oğluna bırakmıştı. Ancak gençler onu kısa zamanda yiyip bitirmişlerdi. Daha sonra da Rospaye'nin efsanevi hazinesini bularak talihlerini iyileştirmeye çalışmışlardı.

Gençler uzun bir uğraştan sonra Rospaye'nin evinin değişik yerlerini kazarak sonunda hazineyi buldular. Utanma duygusundan yoksun gençler olduklarından bu hazineyi akılcı bir şekilde nasıl kullanacaklarını bilemediler. Hazineyi israf ederek atlar, tazılar, avukatlar ve hizmetçi kızlar için harcadılar.

804 yılında Rakka'da kaldığı sırada Harun Reşid bu hikâyeden haberdar oldu. Gençler Rakka'da hapse atıldılar ve Edessa'da sattıkları her şeyi geri almak üzere hadım bir köle gönderildi. Bu adam gençlerin yaşlı annesini, karılarını, kız kardeşlerini yakalattırdı ve onlara hazinenin geri kalan kısmı altın, gümüş ve bunlarla kaplı vazolar, çok sayıda Bizans sikkesi, "aptallar"ın toz olduğunu zannettikleri yerlere saçılmış iksirle dolu altın ve gümüş yılan ve akrepler hakkında bilgi vermelerini emretti.

Rospaye hazinesiyle ilgili bu hikâyenin içinde mutsuz bir bölüm vardır. Hadım köle kadınların her birini ayrı hücrelere kapattırmıştı.

Gençlerin bakire olan kız kardeşleri dört katlı bir evin en üst katına hapsedilmişti. Genç kız kendisine kötülük yapacakları korkusuyla duyduğu ayak seslerinden dolayı tanrıya bağırdı ve kendini pencereden aşağı attı. Onu sokakta ağır yaralı bir şekilde buldular ve bir gün sonra kız öldü.

Halife Harun Reşid bu aileye karşı yaptıklarından dolayı pişman oldu. Kızın kardeşlerinin zindandan çıkarılmalarını ve hazinenin beşte birinin kendilerine verilip evlerine gönderilmesini emretti.

Referanslar:

Chabot, J.B., *Anonymi auctoris Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens* (CSCO 81-2, Scr. Syri 36-7) (Belgique) 1953.

Segal, J.B. *Edessa, The Blessed City*, Oxford 1970.

Süryani Mihail, *Süryani Mihail Vakayinamesi (1042-1195)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumunda Basılmamış nüsha, Ankara 1944.

Sakıp Efendi Köşkü

BİRECİKLİ ŞAİR SAKIP EFENDİ

Mehmet KURTOĞLU
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Kültür ve Tescil Dairesi
Yayınlar Müdürü

“Âh bu çarh-ı fenâ bir kimseye olmadı yâr
Kim ki meyletti âna ahır oldu târümâr
İşte bu zât-ı kirâm Sakıp Efendi hazreti
Nice devran sürmüş iken yine etti nakl-i bar
Nice hayrat nice asar etmiş idi dehrde
Nice miskine tasadduk vermiş iken bi-şümar
Mevtten ihlâsına vermedi hiçbir faide
Etti dünya akibet süknâsını dâr-ı mezâr
Eyleye dünyâsı veş uhrâsını ma'mur ânın
Rahmet-i gufrânına nâil ede perverdigâr
Âlimâ târih dedi mu'cemle çıktı yediler
Cennet-i adnini Sakıp eyledi câ-yı karar”

Şair Âlim

Asıl adı Emin olan Sakıp Efendi Birecik'e bağlı Serisat köyünde doğmuştur. Bedri Alpay, Hacı Mustafa adında bir köylünün oğludur derken, Adil Rastgeldi ise baba mesleğinin fırıncılık olduğunu söyler. Bunu da Sakıp Bey'in oğlu Halil Bey ile arasında geçen bir tartışmadan çıkardığını belirtir. Rivayete göre “Sakıp Bey'in oğlu Halil Beg babasının zenginliği ve saygınlığından çevreye korku salan, halk arasındaki tabiriyle “murdar” biridir. Babası Sakıp Bey, oğlunu terbiye ederken kendi gençliğinden bahsedermiş. Oğlu Halil Beğ ise babasına şöyle cevap verirmiş: Sen bir fırıncı oğlusun, ben koca Sakıp Efendi'nin oğluyum”(1)

Sakıp Bey, tahsilini Birecik'te yapmıştır. Daha

sonra askerliğini yaptığı Urfa'yı çok sevmiş, terhis olduktan sonra Urfa'ya yerleşmiş, Şer'iyeye Mahkemesi kâtipliğine başlamıştır. Urfa'nın köklü eşrafından Köroğlu İbrahim Ağa'nın kızı Hatice Hanım'la evlenmiştir. Sakıp Efendi'nin evlendikten sonra şansının döndüğü ve zengin olduğundan memuriyeti bıraktığı söylenir. Bedri Alpay onun zenginliğini Köroğlu İbrahim Ağa'nın kızıyla evlenmesine bağlarsa da, halk arasında onun zenginliği Hızır Aleyhisselam'a bağlanır... Sakıp Bey'in zenginliği ile ilgili hikâye oldukça ilginçtir. Zira halk arasında anlatılan kıssaya göre, çarşıda gezerken ermiş görüntüsünde bir dilenci sadaka ister, çıkarıp verir. Dilenci biraz sonra tekrar karşısına çıkar yine elini açar. Sakıp Bey tekrar sadaka verir. Bunun üzerine dilenci "Sen gitme memleketine burada kal, çok zengin biri olacaksın." der. Sakıp Bey'in talihinin bu dilencinin duasından sonra döndüğü söylenir. Hatta halk arasında merkebiyle karşısına çıkan bu dilencinin gerçekte Hızır Aleyhisselam olduğuna inanılır. Bugünkü Ucuzluk Pazarı civarında oturan Sakıp Bey zengin olduktan sonra vakıf kurmuş ve bu civara medrese yaptırmıştır... Adil Rastgeldi'nin yazdığına göre Sakıp Bey, halk arasında Aynalı Köşk olarak bilinen bir evde oturmuştur. Rastgeldi, daha sonra bu evin Güllüoğulları'nın eline geçtiğini, sonra da yıkılıp yerine pasaj yapıldığını belirtir.

Sakıp Efendi Köşkü Avlusu

Sakıp Bey'in yazlık olarak kullandığı köşk ise bugünkü Belediye Başkanlığının kullandığı Haleplibahçe'deki tarihi evdir. Sakıp Bey bu köşkü

1845 yılında kendi sanat ve estetik anlayışına göre yaptırmıştır. Köşkün bir odasının tavanının ahşap kenarlıklarına kendi şiirini yazmıştır. Dört duvarın üzerini baştanbaşa tek satır halinde, Sakıp Bey kendi el yazısıyla yazdığı şiirle süslemiştir. Bilindiği gibi Sakıp Bey aynı zamanda hat dersleri almıştır. Günümüz Türkçesiyle yazdığı şiirinde şunları söyler: "bu bayındır dünya safalı hoş bir yerdir. Ama bu dünyada insan devamlı kalabilseydi, eğer sonuçta kabir çukurunun varlığı söylenilmeseydi, bu ferahlık veren yeni yapılmış yüksek köşkte rahat edecekti. Bu geçici dünya binasının sesine gönül bağlayanlara, Cem ve Kisra'nın kemerleri ve eyvanları ibret değil midir? Cihanın bayındırlığına, imaretine ve ikbaline sakın aldanma, bunların aynı şekilde kalacaklarını mı sanıyorsun? Eğer bu dünyanın böyle ebedi kalıcı olduğunu sanıyorsan, bil ki, hiç kimse bu alçak dünyadan arzusunu alamadı, arzuladığını bulamadı. Hepsi büyük hasretlerle ahirete göç ettiler. Dünyanın bu süsü ve güzelliği sadece bir nakıştı, hayaldir. Arif olan kimse bütün bunlara hiç gönül bağlamaz. Bütün bunları insanlık cihetiyle bildiğin halde, ey Sakıp, yine de bu yeni köşkü inşa eyledin. Ne edeyim, gaflet benim basiretimi bağlamış, ancak bu hasta gözümü Allah görür hale getirsin, iyileştirsin. Ancak Allah yardımıyla, gönlümdeki bu beraberlik nakışını, dünya sevgisini yok etsin. Dünyada insan yüz tane bile yüksek köşk yaptırsa, ahiretini ma'mur ve bayındır etmedikçe, hiçbir faydası olmaz. Ancak benim isteğim budur ki, ben dünyadan göç ettikten sonra, bu mesken de benden başkasının malı olacak. İşte o zaman, cenabı Hakkın rahmetine sebep olsun diye bu köşkün banisine bir fatiha okuyup hatırlasınlar. Bu ferah verici köşkte oturdukları müddetçe, bir rahmetle ruhumu şad eylesinler, ihya etsinler. Bu ümitle bütün bunları yaptıktan sonra tarihini de bu levhaya yazarken, tebrik için bir dost gelerek bu tarihi söyledi. Bu ferahlığı arttırıcı köşk ve burada oturanlar her zaman mesut ve bahtiyar olsun"(2) Bugün halen varlığını koruyan şiirinin yalnızca bir beyti eksiktir. Şiirde görüldüğü gibi

kısmı ayrılmış olup, her kısımda bir mısra yer almıştır. Daireler birbirine geçkin durumdadır. Dairenin altına 'Güfte-i Şahin Giray, tesdis-i Sakıp Ruhay' yazılıdır. Bu güzel dairesel levhanın bir nüshası fotoğraflarla büyütülmüş Temyiz mahkemesi Hukuk dairesi azasından Urfalı Mazhar Efendi tarafından Kahire El Ezher Üniversitesine armağan edilmiştir. Sakıp Bey'in bu tahmisi Bedri Alpay'ın Urfa Şairleri kitabında yer almaktadır. Sakıp Bey o döneme göre sade bir dille yazdığı bir gazelinde şöyle seslenir:

*"Dil-i mahzûnum her dem derd ile âvârekalsın mı?
Habibim çare yok mu haşre dek bu yâre kalsın mı?"*

*Yeter ikbalimi firûzedip insâfkıley çerh
Hemişe tâli'im bu aksi bahtım kara kalsın mı?"*

*Hezâran zahm vurdun bari lutfet merhem-i vaslın
Ne dersin böyle bağrım hicr ile sad pare kalsın mı?"*

*Niçin te'siri yokdur sende eyah ciğersûzun
Bu denlü ettiği zulmü harim-i ağıyâre kalsın mı?
Ne var zahm-ı derûn Sakıpda nik-i nam etsin
Mürüvvet yok mu zâlim haşre dek bu y^^are
kalsın mı"(6)*

Sakıp Bey'in vakfiyesi içinde vakfettiği kitaplar da vardır. Bu kitaplar daha çok medresede

okutulan ders kitaplarından oluşmaktadır. Sakıp Beyin vakfettiği kitaplar şunlardır: "Fenn-i Vadi, Adudiye, Şerh-i İsam, Fenn-i Luğat, Ahter-i Kebir, Vankuli, Fenn-i Sarf, Sarf Cümlesi, Bina şerh-i Esasi, Maksut Şerh-i Matlub, 'İziy Şerh-i Saadettin, Merah-ı Şerh-i Dinkası, Fenni Nahiv, Nahiv Cümlesi, Avamil Tuhfesi Zeydizade, Netaicül İzar, Molla Camii, Mağrubi Kafiye, Şerh-i Ebyad-ı cami, İmtihan İtalası, Muharrem alel Cami, Fenn-i Mantık, Mantık Cümlesi, Dürr-i Cami, Tasavvurat maa Tasdikat, Haşiyaları Selakuti, Tehzib, Tezhib Haşiyeye-i Gelenbevi, Fen-i Münazara, Veledeyhi, Şerh-i Hicab, Mir Ebu Feth, Haşiyeye-i Gelenbevi, Fenn-i Ma'ni, Muhtasar Meanî, Mutavval Haşiyesi, Selakuti, Fenn-i Aruz-ı Endülüsi, Şerh-i Mizan, Fenn-i Kelâm, Hayâli ma' Şerh-i Akaidi, Celali Divanı, Selakuti Ale'l Hayâli, Gelenbevi alel Celal, Şerh-i Muvakıf Haşiyesi, Selenkuti, Fenni Hikmet, Kazimir, Fenn-i usul-i Fıkıh, Mir'at, Haşiyeye-i Tarsusi, Muhtasar... Haşiyeye, Fen Fıkh-ı Halebi, Halebi-i Kebir, Mülteka, Damat, Dürer Haşiyesi, Abdülhalim, Fen Müstedraf... Siraciye, Şerh-i Seyid, Fenn-i Ahlak, Tarikat-ı Muhammediye, Şerh-i Berika, Fen Kiraat, Şatih-i ibn Kasım, Zübde, Fenn-i Usul-i Hadis, Nuhbe, Şerh-i Ale'lkari, Fenn-i Hadis, Buhar-i Şerif, Şerh-i Kasta'lani, Şifai Şerif,

Sakıp Efendi Köşkü - 1986

*"Dâr-ı Mevlâ da yetmiş yıl ömür sürmek saâdetdir
Yaşı yetmiş olan her bir kulun âzâdî âdettir"(5)*

Urfa kültür ve sanat hayatında önemli bir yeri olan Sakıp Bey, yalnız şairliğiyle değil, şair ve yazarları çevresine toplayarak bir sanat camiası oluşturmasıyla da kültür ve sanat alanında önemli bir yere sahiptir. Hatta diyebiliriz ki, Urfa'da bu anlamda tek kişidir. Bugün Urfa'nın birçok zengin ve varlıklı aileleri, kültür ve sanatın yanından geçmezken, büyük bir zenginliğe sahip olan Sakıp Bey döneminin şair ve yazarlarını çevresine toplamıştır. Bedri Alpay'ın o yerinde tespitiyle bugün Urfa şiir adına neye sahipse, bu payın yarısında onun büyük bir emeği vardır. Bugün kurumlarımızın dahi sanatçıları desteklemekte acziyet gösterdiğini düşündüğümüzde, Sakıp Bey'in yapmış olduğu kültürel ve sanatsal faaliyetlerin önemi daha iyi anlaşılır sanırım...

Sakıp Bey Kırım Hanı Şahin Giray'ın gazeline tahmis yazmış ve bu tahmis sanatlı bir şekilde kompoze edilmiştir. Bu kompozisyon üst üste on üç daireden oluşmuştur. Her daire altı kısma ayrılmış olup, her kısımda bir mısra yer almıştır. Daireler birbirine geçkin durumdadır. Dairenin altına 'Güfte-i Şahin Giray, tesdis-i Sakıp Ruhay' yazılıdır. Bu güzel dairesel levhanın bir nüshası fotoğraflarla büyütülmüş Temyiz mahkemesi Hukuk dairesi azasından Urfalı Mazhar Efendi tarafından Kahire El Ezher Üniversitesine armağan edilmiştir. Sakıp Bey'in bu tahmisi Bedri Alpay'ın Urfa Şairleri kitabında yer almaktadır. Sakıp Bey o döneme göre sade bir dille yazdığı bir gazeline şöyle seslenir:

*"Dil-i mahzûnum her dem derd ile âvârekalsın mı?
Habibim çare yok mu haşre dek bu yâre kalsın mı?"*

*Yeter ikbalimi firûzedip insâf kiley çerh
Hemişe tâli'im bu aksi bahtım kara kalsın mı?"*

*Hezâran zahm vurdun bari lutfet merhem-i vaslın
Ne dersin böyle bağrım hicr ile sad pare kalsın mı?"*

*Niçin te'siri yokdur sende ey ah ciğer sûzun
Bu denlü ettiğî zulmü harim-i ağyâre kalsın mı?
Ne var zahm-ı derûn Sakıpda nik-i nam etsin
Mürüvvet yok mu zâlim haşre dek bu y^^are
kalsın mı"(6)*

Sakıp Bey'in vakfiyesi içinde vakfettiği kitaplar da vardır. Bu kitaplar daha çok medresede okutulan ders kitaplarından oluşmaktadır. Sakıp Beyin vakfettiği kitaplar şunlardır: "Fenn-i Vadi, Adudiye, Şerh-i İsam, Fenn-i Luğat, Ahter-i Kebir, Vankuli, Fenn-i Sarf, Sarf Cümlesi, Bina şerh-i Esasi, Maksut Şerh-i Matlub, 'İziy Şerh-i Saadettin, Merah-ı Şerh-i Dinkası, Fenni Nahiv, Nahiv Cümlesi, Avamil Tuhfesi Zeydizade, Netaicül İzar, Molla Camii, Mağrubi Kafiye, Şerh-i Ebyad-ı cami, İmtihan İtalası, Muharrem alel Cami, Fenn-i Mantık, Mantık Cümlesi, Dürr-i Cami, Tasavvurat maa Tasdikat, Haşiyaları Selakuti, Tehzib, Tezhib Haşiyeye-i Gelenbevi, Fen-i Münazara, Veledeyhi, Şerh-i Hicab, Mir Ebu Feth, Haşiyeye-i Gelenbevi, Fenn-i Ma'ni, Muhtasar Meanî, Mutavval Haşiyesi, Selakuti, Fenn-i Aruz-ı Endülüsi, Şerh-i Mizan, Fenn-i Kelâm, Hayâli ma' Şerh-i Akaidi, Celali Divanı, Selakuti Ale'l Hayâli, Gelenbevi alel Celal, Şerh-i Muvakıf Haşiyesi, Selenkuti, Fenni Hikmet, Kazimir, Fenn-i usul-i Fıkıh, Mir'at, Haşiyeye-i Tarsusi, Muhtasar... Haşiyeye, Fen Fıkh-ı Halebi, Halebi-i Kebir, Mülteka, Damat, Dürer Haşiyesi, Abdülhalim, Fen Müstedraf... Siraciye, Şerh-i Seyid, Fenn-i Ahlak, Tarikat-ı Muhammediye, Şerh-i Berika, Fen Kıraat, Şatih-i ibn Kasım, Zübde, Fenn-i Usul-i Hadis, Nuhbe, Şerh-i Ale'lkari, Fenn-i Hadis, Buhar-i Şerif, Şerh-i Kasta'lani, Şifai Şerif, Şerh-i Alel-kari, Fenn-i Tefsir, Kadı Beydavi, Hâşiyeye-i Şahzâde, Diğer Şihap, Selakuti alel Kadî, Fenn-i Tasavvuf, Mesnevi-i Şerif Şerhi, Futuhat-ı Mekkiye, Tecridi fi ilmi Tevhid, Risale-i Kuşeyri, Menakıb-ı Seydina Şeyh"(7)

Söz konusu vakfiyesinde vakfettiği kitaplara baktığımızda geniş bir İslami ilmi ve zengin bir kütüphanesi olduğunu görürüz. Kitaplarını vakfeden Sakıp Bey bu anlamda istisna bir kişilik olduğunu ortaya koyar. Vakfiyelerde kitaplarını

vakfeden pek nadir kimseler vardır. Sakıp Bey de bunlardan biridir. Sakıp Bey'in vakfiyesinde onun hayırsever kişiliğine göndermeler yapan bir şiir de eklenmiştir. Sakıp Bey'in vakfiyesine şiir yazan kâtibin adı Abdi'dir. Urfa'da Abdi mahlaslı iki şair vardır. Bunlardan biri imamlık ve müderrislik yapmış olan ve Melek Mahmut olarak tanınan zattır ki, bu zatın doğum tarihi bilinmemekte olup, ölüm tarihi 1901'dir.(8) Diğeri ise 1857 yılında doğmuş, Hacı Abdizade Emin Efendi'nin oğludur. Kâtiplik yapmıştır. Büyük ihtimalle Sakıp Bey'in vakfiyesine bu Şair Abdi şiir yazmıştır.(9) Şiirde ismi geçen Sakıp Bey ile şiiri yazan Abdi Efendi Urfalı iki şairdir. Şair Abdi ise, gazelleri Urfa Sıra Gece'lerinde okunan ve basılmış divanı bulunan Urfalı bir şairdir. Hicri 1276 tarihli vakfiyenin onunda Sakıp Bey'in hayırsever kişiliğini öven şiirinde Abdi şöyle seslenir:

*“Şehinşah-ı mu'azzam hazreti Abdülmecit hanın
Zilal-i şevketi kim, feyz-i hassı-âm oldu*

*Olup hayrata sa'i bâyü yoksul devr-i adlinde
Nice viraneler ma'mur olup âlem bekam oldu*

*Min-el cümle Ruha'nın hayr-ı hâh-ı
hânedânından
Bu Sakıp bendesi feyz aldı, mükziy'ül-merâm
oldu*

*Edüp cami ile bir nev hankâh ve medrese inşa
Şeri'at hem tarikat ehline âli makaam oldu*

*Muvakkithâne, mektephâne, mihmanhâne,
dershâne
Mürettep muntazam hakka ki, bir hayrat-ı tâm
oldu*

*Hep emlâk u akarın vakıf kıldı habbeten lillâh
Bu evkafname tahriri ile miskü'l hitam oldu*

*Kabul olsun heman cevherle Abdi söyledim târih
Güzel yazıldı evkafnâme-i Sakıp temâm
oldu”(10)*

Gazel günümüz Türkçesiyle söylenişi ile şunları anlatır:

Muazzam, şahlar şahı hazreti Abdülmecit Han'ın gücünün gölgesinde herkes feyizlendi. Fakir yoksul için hayırlara çalıştı, Onun adaletli devrinde nice viraneler mamur oldu. Böylece Urfa'nın hayırsever ailelerinden Sakıp bendesi feyz aldı ve gereğini yerine getirdi. Bir cami, bir hankâh ve medrese inşa etti, şariat ve tarikat ehlinin yücelerinden oldu. Muvakkithane, okul, misafirhane, dersane, düzenli tertipli ki, tam bir hayrat oldu. Bütün mülkleri ve gelirleri Allah için vakfetti, bu evkaf namenin yazılmasında güzel bir bitiş oldu. Heyecanla söyledi Abdi, tarih kabul olsun, Sakıp'ın vakfiyesi güzel yazıldı, tamam oldu.

Adil Rastgeldi'nin yazdığına göre “Sakıp Efendi'den hemen hemen tüm Urfa beyleri korkarmış. Çünkü Sakıp Efendi kazanıp dağıtan, çevresinde insan besleyen biriymiş. Anlatıldığına göre bir kıtlık senesinde, halk buğday bulamıyormuş ekmek için. Sakıp Efendi elinde bastonu o dönemdeki tabirle Arasaya (Buğday pazarına) gelmiş ve bastonunu yere vurarak 'yarın burası buğday çuvallarıyla dolmazsa, ben kelle ile doldurmasını bilirim' demiş. Ertesi gün ambarlarda, pahalı olsun da satalım diye bekletilen buğdaylar pazara gelmiş, fakir fukara unluğunu sağlamış.”(11)

Sakıp Bey'in oğlu Halil, babasının tersine ehli keyf bir kişiliktir. Babası Sakıp Bey'in vefatından sonra onun düzenini aynı şekilde devam ettirmiştir. Babası dini edebi oturumları düzenlerken, Halil Bey musikişinaslar ile oturup kalkar, köşkte eğlenirmiş... Yeni dostlar edinen Halil Bey, baba dostlarını da ihmal etmemiş ama sert kişiliği dolayısıyla ilişkileri babasınınki kadar sıcak olmamıştır. Yine de hayır işlerinde babasının yolundan gitmiş, insanların yardımına koşmuştur. 1900 yılında vefat ettiğinde babasının yanına defnedilmiştir. Bu defa yerine oğlu Ahmet geçmiştir. Ahmet Bey halim selim bir kişilik olduğundan, köşkün eski şatafatlı günleri geri kalmış, Halepli Bahçe halkın mesire yerine

dönüşmüştür. Bir romana konu olacak Sakıp Bey ailesinin hikâyesi en trajik dönemini Ahmet Bey'in vefatından sonra yaşamıştır. Ahmet Bey'in çok sevdiği ve koruduğu arkadaşı Damburacı Hüseyin (Gazelhan Damburacı Derviş ile akrabalıkları yok) ana oğula yakınlık gösterir. Zeliha Hanım oğlunu yetiştirmesi, tahsilini yaptırması, mukayyet olması için Damburacı Hüseyin'e teslim eder. Mazbut ve karakterli görünen Damburacı, sonraları bozulmuş, kendisini içkiye verdiği gibi, Halil'i de içkiye alıştırmıştır. Zeliha Hanım durumu öğrendiğinde iş işten geçmiştir. Müdahale imkânı bulamaz. Halil çocukluk devresini atlatmış, delikanlı olmuş, yaşının verdiği serazatlıkla anasına karşı gelmiş, isyan etmiştir... Hamisi Damburacı Hüseyin'in etkisinden kurtulamayıp içki ve işret âleminde kendini çekememiştir... Ahlakı bozulmuş serkeş olmuştur... Bir kış gecesi Damburacı ile Halil meyhaneden çıktuktan sonra, yolda bir münakaşaya başlamışlar. Halil Bey, gençliğin verdiği pervasızlıkla hamisine küfürler etmiş, sözünü dinlememiş. Hüseyin de "Vay bana karşı mı gelirsin, söversin ha!" diyerek sarhoş kafa ile kuşağının arasından çektiği bıçağı Halil'in gencecik bedenine rasgele saplamıştır. Halil Bey genç yaşta vefat etmiştir.(12) Adil Rastgeldi öldürülen Halil Beğ 'in Sakıp Efendi'nin oğlu olduğunu belirtir. O dönemin yargı sitemine göre idam cezası alan Damburacı Hüseyin, bütün yalvarma ve yakarmalarına rağmen Halil Bey' in annesi Zeliha tarafından affedilmez ve idam edilir. Adil Rastgeldi, Damburacı'nın idama giderken : *"Ben bütün Urfa'yı Halil Beğ'in zulmünden kurtardım, Urfa, Urfalılar beni kurtaramadı"* dediğini yazar.(13) Naci İpek'in büyük bir araştırma sonucu kaleme aldığı yazıda yer zaman ve isimler açık bir biçimde verildiğinden, öldürülen dede Halil Bey değil, torun Halil Bey'dir... Büyük ihtimalle Adil Rastgeldi aynı isim sahibi olan dede ile torunu karıştırmış olmalı... Ayrıca o dönemde müzisyen olan Damburacı Derviş ile Damburacı Hüseyin lakaplarının karışmış olma ihtimali de

vardır... Halil Bey'in öldürülmesi olayı şehirde büyük bir yankı bulur. Bu olay üzerine ağıt yakılır:

*"Meyhaneden çıktım başım selamet
Kunduracı pazarında koptu kıyamet"*

Bu türkü aynı zamanda cinayetin işlendiği mekânı işaret eder... Bütün yalvarıp yakarmalarına rağmen idam cezasından kurtulamadığını anlayan Damburacı Hüseyin'in ise hapiste:

*"Bu kala ne kalası
Bağrım kendiryarası
Gel beni azat eyle
Halil Beğ'in anası"*

Diye mani söyleyerek Zeliha Hanım'a yalvarmıştır. Bir devrin şöhretli ve zengin şairi Sakıp Bey'in ailesinin macerası Halil Bey'in öldürülmesiyle trajik bir şekilde noktalanır... Sakıp Bey'in talihsizliği yalnızca torunun vefatıyla da kalmaz, şehrin en güzel yerinde olan vakıfları, medrese ve evi yol çalışmalarında yıkılıp gider... Koca Sakıbiye Vakıflarından geriye bir köşk, yazdığı birkaç gazel kalır...

Dipnotlar

- (1) **Adil Rastgeldi**, Hizmet Gazetesi, 8 Ekim, 2002
- (2) **Mahmut Karakaş**, Şanlıurfa Kitabeleri, sh. 295, Ş.Urfa Belediyesi Yay.2001, sh.80-92
- (3) Bakınız, Urfa'nın kurtuluşunun 67.Yılı, **Naci İpek**, Haleplibahçesi, Şair Sakıp Efendi ve Nesime Hanım,
- (4) **Bedri Alpay**, Şanlıurfa Şairleri, sh.192, Dal Yayıncılık, 1986, Urfa
- (5) **Bedri Alpay**, age. sh. 192–194
- (6) **Bedri Alpay**, age. sh. 198
- (7) 585 nolu defterin 37. sahife 42. sırasında kayıtlı Urfa'da el-Hâcc Mehmed Emin Sakıp Efendi ibnü'l-Hâcc Mustafa Efendi Vakfı'na âid 25 Zî'l-ka'de 1286 tarihli vakfiyenin çıkarılan suretidir.
- (8) Bakınız, **Bedri Alpay**, age. sh.13
- (9) Bakınız, Şair Abdi hakkında **Bedri Alpay** Urfa Şairleri, sh. 9; **M. Emin Ertan** Urfalı Şair Abdi, ŞURKAV Yayınları; **Adil Saraç**, Şair Abdi Hayatı ve Gazelleri, Dal Yayıncılık; **M. Durak Bakay** Şair Abdi, Seyir Dergisi, Sayı 10
- (10) 585 nolu defterin 37. sahife 42. sırasında kayıtlı Urfa'da el-Hâcc Mehmed Emin Sakıp Efendi ibnü'l-Hâcc Mustafa Efendi Vakfı'na âid 25 Zî'l-ka'de 1286 tarihli vakfiyenin çıkarılan suretidir.
- (11) **Adil Rastgeldi**, Hizmet Gazetesi, 8 Ekim, 2002
- (12) **Naci İpek**, age. sh. 86, 87, 88
- (13) **Adil Rastgeldi**, Hizmet Gazetesi, 8 Ekim, 2002

Urfa'da Kahvehane Kültürü

S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
Harran Üniversitesi
Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu
Öğretim Görevlisi

Osmanlı'da Kahve ve Kahvehane Kültürü

Kahve, 16. yüzyılın başlarında Mısır ve Hicaz'ın fethedilmesinden sonra, Yemen yoluyla Habeşistan Valisi Özdemir Paşa tarafından Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) ülkemize getirilmiştir. Kısa sürede saray ve konaklarda yaygınlaşan kahve, pişirmekle görevli kişilerin çalıştırılmasına ve sarayda "kahvecibaşı"na bağlı kahveciler teşkilatı oluşmasına yol açmış. "Kahve Yemen'den Gelir" türkü sözü aslında bir gerçeğin ifadesi olmuştur böylece... "Türk Kahvesi" diye milli bir içecek haline gelen ve ülke sınırlarını aşan, Türkler tarafından dünyaya tanıtılan kahve, kültürümüzde önemli bir konuma sahiptir.

Kahvenin Osmanlı topraklarına gelişi ve halk tarafından kabul görmesinden sonra, dostlarla buluşup yorgunluk atmak ve kısa bir sohbet umuduyla kahve içilmeye gidilen mekânlar da önem kazanmaya başlamıştır.

İlk kahvehaneler İstanbul'da 1554 yılında ortaya çıkmıştır. Kahvehanelerin hızla yaygınlaşması din adamlarının kaygılanmasına ve giderek tepkisine neden olmuş; haram sayılması gerektiği üzerine fetvalar verilmiş, sonunda, kahvehanelerin kapatılıp kahvenin yasaklanması gündeme gelmiş ve III. Murad döneminde kahve ve kahvehaneler yasaklanmıştır. Ancak yasağa rağmen, "bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı"ni saydırtacak kadar gözden uzak ve sapa yerlerde, kapalı kapılar ardında gizlice buluşulan kahvehaneler kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde ulemanın da kahve alışkanlığı artınca, haram değil helal olduğu yolunda fetva verilmiş; artan ilgi karşısında kahvehanelerin yüksek vergilerle açılmalarına göz yumulmuştur.(1) Kahve ve kahvehanelerin daha sonra bazı dönemlerde de yasaklandığı olmuştur.

Kahve, pişirilmesi özen isteyen ve her yudum arasında sohbetler kurulan bir içecektir. Eski kah-

Osmanlı dönemi İstanbul'da bir kahvehane

vehanelerin özelliklerini ve eski kahvehane kültürünü de ancak yazılı belgelerden (roman, gezi notları, anılar, söyleşiler) veya az sayıdaki gravürlerden tanımaya, öğrenmeye çalışıyoruz.

19. Yüzyılda daha da önem kazanan kahvehaneler, çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Kahvehanelerin özelliklerine göre isim alıp sınıfsallaştıkları görülür. Günlük gazete, kitap, şiir okunan büyük kahvehanelere "kıraathane"; ünlü âşıkların gelip gittiği, atışmalar, muammalar düzenlenen, halk hikâyeleri anlatılanlara ise "Âşık Kahvehanesi" denilmiştir. Esnaf Kahvehanesi, Garipler Kahvehanesi, Hemşeri Kahvehanesi, Amele Kahvehanesi, Kır Kahvehanesi, Köy Kahvehanesi, Kuşçu Kahvehanesi, Lonca Kahvehanesi, Mahalle Kahvehanesi, Pehlivan Kahvehanesi, Sabahçı Kahvehanesi, Semai Kahvehanesi, Semt Kahvehanesi başlıca isim alanlardır.

19. Yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da kahvehaneler, edebiyatçıların, bilim adamlarının, aydınların toplantı yeri haline gelmiş ve birer kültür merkezi niteliğine bürünmüştür. Kahvehaneler kitle haberleşmesi açısından da önem kazanmıştır. Kahvehaneler bazen buralarda toplananlarca yönetime karşı duyulan rahatsızlık ve eleştirilerin dile getirildiği, bazen de seçim kampanyalarında sandalyelerine çıkılıp nutukların atıldığı ve birçok umudun yeşerdiği mekânlar olmuşlardır yıllarca. Kurtuluş Savaşı

Osmanlı dönemi İstanbul'da bir kahvehane (Gravür)

örgütlenmeleri bile bu mekânlarda oluşmuştur.

URFA'DA KAHVEHANELER

"Gönül ne kahve ister ne kahvehane/Gönül sohbet ister kahve bahane" diyen atalarımız, insanın sohbet etme ihtiyacını öncelikle vurgulamışlardır. Bu sohbet etme ihtiyacından doğan kahvehaneler uzun yıllar sosyal hayatta yerini almıştır. Kahvehaneler, edep ve erkân öğrenilen, haberleşilen yerlerdi eskiden. Ancak son yıllarda kahvehanelerde eskinin izleri görülmemektedir.

İnsanların bütün unvanlarından soyutlanıp bir arada bulunma imkânı yakaladığı kahvehanelerin, şehirlerin hafızasında çok derin ve etkili bir yeri olduğu muhakkak. Bütün bunların ışığında bugün Urfa'daki kahvehanelere baktığımızda eskinin fonksiyonunu içeren, geleneği ve bir tarihi olan kahvehaneler yok denecek kadar azalmıştır..(2)

Kandil aydınlatmalarında sohbetlerin yapıldığı yıllardan sonra, radyo ilk yıllarında önce kahvehanelerde dinlenmeye başlar Urfa'da. Daha sonraki yıllarda bu nezih mekânlarda mahalli müzik kayıtlarının bantları zevkle dinlenirdi.

Osmanlı mimarisinde, genellikle her caminin yanında bir hamam ve bir de kahvehane bulunmaktadır. Bir Osmanlı şehri olan Urfa'da da bu mimari yerleşime rastlamaktayız.

Urfa Kahvehanelerinin en eskileri Köroğlu Kahvehanesi, Vahab'ın Kahvehanesi, Yasin'in Kahvehanesi, Dabakhane Kahvehanesi, Gümrük Hanı Kahvehanesi, Beykapısı Kahvehanesi'dir. Daha sonraları ise Dörtüyl Kahvehanesi, Çardaklı Kahvehane (Kuşçular Kahvehanesi), Kavafhane Kahvehanesi, Bilic'in Kahvehanesi, geleneksel yapılarıyla faaliyete olmuştur. Bugün, yukarıda saydığımız kahvehanelerden Köroğlu Kahvehanesi kahvehane dışında dükkân olarak kullanılmaktadır. Sarayönü'ndeki Vahab'ın Kahvehanesi ise yıkılmıştır. Diğerleri ise, geleneksel yapısından uzak olsa da yaşamaktadır.

1970-1985 yılları arasında Sarayönü Postahanesi'nin karşısındaki "Mehtap Çay Evi" ile Yusuf Paşa Camii yanındaki "Filiz Çay Evi" (Nuri'nin Kahvehanesi) özgün ortamı ile sanat ve kültür adamlarının bulunduğu, sohbetlerin keyifle yapıldığı mekânlar olmuşlardır. Yine bu yıllarda Dostlar Kahvehanesi, Sevenler Kahvehanesi, Teksas Kahvehanesi ve Saray Kahvehanesi, rağbet gören kahvehanelerdir. Ayrıca Urfa'da, son 30 yılda eskinin hiçbir izini taşımayan yüzlerce kahvehane açılmıştır.

Urfa'da yaz aylarında faaliyette olan yazlık kahvehane ve çay bahçeleri de bulunur. Bunların en eskisi ve tarihî olanı Mecnue'l Bahr Bahçesi'dir, Aynizeliha Çay Bahçesi, Emirgân Çay Bahçesi, Şehitlik Çay Bahçesi, Dergâh Çay Bahçesi, Çift Mağara ise daha sonraları kurulmuştur.

Vahab'ın Kahvehanesi "Radyolu Kahve"

Vahab'ın Kahvehanesi denilen tarihi mekân, Urfa'nın Sarayönü semtinde yer almaktaydı. 1880 yılında yapıldığı tahmin edilen bina 1960'lı yılların sonuna kadar yaşayabilmiş. Daha sonra "Rant Tanrısı"na kurban edilerek(!) yok edilmiştir. Evet, Vahab'ın Kahvehanesi, Sarayönü'nde, Yusuf Paşa Camii'nin kuzeyinde, Beyaz Sokak ile Vatan Sokağı (Beyler Sokağı) arasında imiş 45 yıl önce. Yani şimdiki Yetkin Pasajı'nın yerinde...

Vahab'ın Kahvesi'nin geçmişine baktığımızda, bu yapının develik olarak Yemen Askeri Mustafa Saraç Efendi tarafından yaptırıldığını öğreniyoruz. Anlatılanlara göre, yapının planı ve içindeki yemlikleri develik olduğunu gösteriyor.

Bu develik, 1930 yıllarında Cuma Efendiler'in, Bedii Karagöz tarafından kiralanarak kumaş ve giyim mağazası olarak düzenlenir ve kullanılır. "Karagöz Kumaş Mağazası" ilgi görür, yerine oturur, örnek olur... Başka mağazalar açılır, çeşitli lüks eşyalar Urfa'ya gelmeye başlar... Kadın ve erkek giyiminde yeni çizgiler görülmeye, moda rüzgârları Urfa'da da esmeye başlar. İkinci Cihan Harbi öncesi mağazada kriz başlar; ithalat tıkanır ve böylece ithal ağırlıklı çalışan Karagöz mağazası, el değiştirerek kahvehane olur. Yıl, takriben 1938 veya 1939'dur... (3)

1938'den sonra kahvehanenin ismi, sahibinin ismi ile tanınmış ve meşhur olmuştur. "Vahab'ın Kahvehanesi" diye... Vahab'ın Kahvehanesi faaliyette olduğu dönemde bir simge, bir odak noktası, bir ekoldür.

Şair ve Yazar A. Naci İpek, bir yazısında şöyle anlatıyor Vahab'ın Kahvehanesi'ni;

"... Siz oranın bir kahvehane olduğuna bakmayınız. O kahvehane 1960'dan evvelin Urfa'sında bir odak noktası olmuş, zamana damgasını vurmuş, simgeleşmişti. Büyük kültür merkezi gibi görev görmüş, Urfa'nın nabzı orada atmış, aranan orada bulunmuştur..."

İkinci Cihan Harbi'nin tüm hızıyla devam ettiği günlerde, Urfa halkı, savaş haberlerini gıdım gıdım alabilmektedir. Zira o zaman tüm Urfa'daki radyo sayısı ya 15 ya da 20'dir. Kesinlikle 21 değildir... Vahap Efendi, belki 21'inci radyoyu 18 liraya Phillips bayi Çarhoğlu Mahmut Efendi'den alır. Hem de veresiye... Ve... Vahab'ın Kahvesi uzun bir süre 'Radyolu Kahve' olarak anılır.

Habere susamış Urfa eşrafı, Urfa memuru, Urfa entelektüeli sabah, öğle ve akşam haber saatlerinde tekмили birden Radyolu Kahve'dedirler. Masalar dolar, boş iskemle kalmaz, çoğu ayakta yeşil gözlü radyodan yükselen parazitli sestem bir şeyler anlamaya çalışırlar. Haberlerden sonra da yorumlar başlar, anlaşılmayan kısımların tartışması yapılır. Bu arada garsonlar tüm hünerlerini kullanarak kalabalık masalara demli çay, dibekte dövülmüş kahveden yapılan köpüklü kahve fincanlarını koymaya çalışırlar. Arada bir de sıtma görmemiş bir ses 'Kemal Efendi'ye bir nargile... Ali Ağa'nın ateşini tazele!.. Çaylar 20 olduuu... Köpüklü 5 olsun...! diyerek, radyo spikerinin sesini bastırarak dalga dalga

yayılır.. Mırra ise, özel fincanlarda birden bedava dağıtılırdı." (4)

Gramafon ve taş plaklar da kahvehanenin en değerli eşyalarından o dönemde. Radyodaki haber saatleri dışında gayet sakin olan kahvehanede, her arkadaş grubunun bir köşesi ve belli bir masası olup kahvehaneye geldiklerinde arkadaşlar hep aynı masada otururlarmış. Çaylar yudumlanırken aktüel haberlerden, musikiden, edebiyattan, şiiirden sohbetler devam eder, taş plaklar dinlenilir, günlük gazete gelmişse masadan masaya dolaşmış. Kahvehanede ayrıca tavla, satranç, dama, bezik ve aznif gibi oyunlar oynanır, iki üç gün kahvehaneye gelmeyen merak edilerek sorulur, hasta ise ziyaretine gidilirmiş.

Zamanın gençleri, kahvehanede büyükleri oturduğundan, bir saygının ifadesi olarak kahvehanenin önünden değil de karşı kaldırımdan geçermiş. Postacı ise, kahvehanenin müdavimi olan tanınmış kişilerin mektuplarını kahveye bırakmış.

Kahvehanenin bahçesi ise bir başka güzellik teymiş...

Bu bilgiler ışığında, günümüzde hayal bile edemeyeceğimiz bir sosyal hayat ve sosyal yardımlaşmanın doruğa çıktığını görüyoruz "Vahab'ın Kahvehanesi"nde...

Yasin'in Kahvehanesi

Bu kahvehane "Urfa Şehir Surları"nın güneyinde bulunan "Harran Kapısı"nın güney cephesine bitişik inşa edilmiş tarihi bir yapıdır. Beşik tonozlu bir mimariye sahip olup Urfa taşından yapılmıştır.

Harran Kapısı'nın kuzeye bakan kitabesinde, bu kapının Eyyubi sultanlarından "el-Melik'ül Muzaffer Şahabeddin Gazi Ebubekr b. Eyyub" tarafından yaptırıldığı yazılı olup, kapının 1218-1222 yılları arasında yaptırıldığı tahmin edilmektedir.

Harran Kapısı'nın hemen güneyinde yer alan Hacı Lütfullah Camisi'nin inşa tarihi bilinmemekle beraber kapı üzerindeki kitabede 1720 yılında onarıldığı yazılıdır. Buradan hareketle, caminin 17. yüzyılda yapıldığını söyleyebiliriz. Sur kapısının kapalı olduğu zamanlarda, şehre gelen yolcuların ihtiyacını karşılamak üzere yaptırılan bu caminin hemen karşısında, sur duvarına bitişik inşa edilmiş kahvehane olarak kullanılan yapı da cami ile aynı tarihlerde inşa edilmiş olmalıdır.

Yasin'in Kahvehanesi, bugünkü Gazi Lisesi'nin yerinde bulunan "Süvari Kışlası"nın idare bölümü olarak kullanılmış eski Urfa yapılarından biridir. Duvarları künye ve terhis tarihleriyle kazılı, güney ve kuzey yönüne açılan çift giriş kapılıdır. Kuzey kapısının girişinde sağ tarafta her biri yaklaşık 18 teneke su alan sarnıç tipli su küpleri bulunur. Yaşlıların oturacağı kerevit (taht), gençlerin oturacağı çapraz ayaklı kürsü ve masalardan kurulu, büyüklerle gençlerin göz göze gelmeyeceği biçimde duvarları artist resimleriyle donanmış mahalli bir kahvehanedir.(5)

Harrankapı ve solda Yasin'in Kahvehanesi

Sahibinin ismiyle tanınan bir kahvehanedir. Urfa'da, "Yasin'in Kahvehanesi" denildi mi, akla hemen mahalli müzik bantları gelir. Urfa'da kasnak bant çalınan teypler kimsede yok iken, Grundig marka teyple 1965 yılında burada tanışmış Urfalı meraklılar. Tabi öncelikle Yasin'in müzik merakı bu olguyu oluşturmuş. Müzik icra etmek kadar müzik dinlemeye de düşkün Urfalılar, yıllarca bu tarihi kahvehanede sahibi tarafından kaydedilen mahalli bantları zevkle dinleyerek bu ihtiyaçlarını gidermişlerdir.

Televizyonun Urfa'da olmadığı dönemlerde, Yasin'in Kahvehanesi'nin müşterileri özellikle bant dinlemek için gelirlerdi bu kahvehaneye. Komşu illerden bant dinlemek için gelip giden müşteriler de görülmüştür. Kahvehaneye Urfalı mahalli sanatçılar da sıkça gelir giderlerdi.

Tarihi kahve, birçok Türk filminde mekân olarak da kullanılmıştır. Bu mekânda bantları çalınan mahalli sanatçılar, zamanla bu sayede tanınmış ve meşhur olmuşlardır.

Günümüzde televizyonun ve kasetçaların yaygınlaşması ile bu tarihi kahvehanede kasnak bantlardan müzik dinleme zevki de ortadan kalkmıştır. Eski müşteriler de uğramaz olmuşlardır. Kasnak bantların çoğu Yasin'in çocukları tarafından evlerindeki arşive kaldırılmıştır.

Nostaljik havası yakın bir zamana kadar devam eden kahvehanede, değişen tek şey Grundig teybin ve bantların olmayışı, bir de eski müdavimlerin artık gelmeyişi idi. Günümüzde kapalı olan bu tarihi kahvehane bir kültür mirası niteliğini sürdürüyor... Yasin'in Kahvehanesi'nin Şanlıurfa Belediyesi'nce onarılıp kültür ve sosyal merkez yapılacağı konuşuluyor...

Mecmue'l Bahr (Kır Kahvesi)

Dergâh, Balıklıgöl ve Hasan Padişah Camii arasındaki bölge "Mecmue'l Bahr" isimiyle bilinmektedir. 1940'lı ve 1950'li yıllara kadar yaşamış neslin, yazın ve bahar aylarında dinlendiği, sefa sürdüğü kır kahvesi niteliğindeki bir bölgenin adıdır "Mecmue'l Bahr". Bu bölgeye, 1950'den sonra garajlar, tamirhaneler, ağaç ambarları yerleştirilmiştir. Daha sonra, 1992-1996 yılları arasında Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından gerçekleştirilen "Dergah-Balıklıgöl Çevre Düzenleme Projesi" ile tekrar eski görünümüne kavuşturulmuş ve yeşil alan olarak düzenlenmiştir.

Mecmue'l Bahr, "suların toplandığı yer" anlamına gelir. 1950'den önce burası tam manasıyla yeşil olup ağaçlar, güller ve çiçekler arasına konulan kerevitlerde (tahtlarda) oturan insanlar sohbet eder, çay, kahve ve nargile içerdi. Bazı geceler müzikli toplantılar yapılır, fasıllar geçilirdi. Urfa'nın müzik ustaları Mukim Tahirler, Kel Hamzalar, Tenekeci Mahmutlar, Mecmue'l Bahr'de yetişmiş, gençler bu ustaları dinleyerek gelişmiş, bülbül sesleri arasında meşek etmişlerdir.(6)

Mecmue'l Bahr'de, geçmişte sükûnet içinde duyulan sesler; kuşların ötüşü, musiki, su sesi ve dertli dolabın inleyişiydi. Bugün insanların gürültüsünden kuş sesleri duyulamıyor.

Köroğlu Kahvehanesi

Köroğlu Kahvehanesi, yaklaşık 150 yıllık bir yapı olup tarihi Urfa çarşılarının tam ortasında yer almaktadır. Bu konumu ile daha çok esnaf kahvehanesi işlevi görmüştür. Hemen yanı başında Veli Bey Hamamı ve Ömeriye Camii yer almaktadır.

Sabah namazından sonra, dükkânı bu kahveye

yakın olan esnaf, Köroğlu Kahvehanesi'ne gelip çayını ve kahvesini yudumlar, nargilesini içer daha sonra da işine giderdi. Esnafın burada buluşması, kısa da olsa biraz sohbet edebilmesi, dayanışmaya, haberleşmeye ve yardımlaşmaya vesile olmuştur yıllarca. Ayrıca tarihi çarşılar bölgesine alışverişe gelenlerin de uğrak yeri olmuştur Köroğlu Kahvehanesi. Etrafında yer alan mahallelerden gelen müdavimler de gün boyu bu nezih ortamı mekân tutmuşlardır kendilerine.

1950'den önceki yıllarda Ramazan geceleri bu kahvehaneye meddahlar gelip hikâyeler (Arzu ile Kamber veya Tahir ile Zühre vb.) anlatırlarmış. Uzun olan hikâyeler, bölümler halinde birkaç gece sürermiş. Daha sonraki yıllarda bu gelenek devam etmemiştir.

Urfa'da kasnak teyplerin ve mahalli bantların çoğalmasıyla 1967 yılından sonra Köroğlu Kahvehanesi'nde Urfa'da kaydedilen müzik bantları çalınmaya başlamıştır. Böylece kahvehaneye banttın müzik dinlemek için gelen müşteriler artmaya başlamıştır.

Köroğlu Kahvehanesi, Urfa'daki değişim rüzgârına daha fazla dayanamarak, 2001 yılı sonlarında kapanmış, tarihi yapı ev eşyalarının satıldığı birkaç dükkân haline getirilmiştir.

Urfa'da Kuşçu Kahvehaneleri...

Şanlıurfa'da kuşçuların buluştuğu "kuşçu kahvehaneleri" de vardır. Bugün bu kahvehanelerden birkaç tanesi hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bunların en meşhuru ise "Çardaklı Kahvehane"dir. Bu kahvehanelerin içinde, tel kafesli kuş odacıkları bulunur. Bu kafeslerde yer alan kuş rafları ve yuvalarda kuşlar oynar.

Kuşçu kahvehaneleri otantik yapısını korumaktadır. Küçük masalar ve etrafındaki kürsülerde (tabureler) oturup sohbet eden insanlar, kahvehanenin içinde serbestçe dolaşan kuşları keyifle izlerler.

Müşteriler burada kuş sohbetleri ve kuş alışverişini yaparlar. Bazı kişilerin de en gösterişli ve kıymetli kuşlarını getirip gösterdikleri olur. Bu kahvehanelerde gürültülü konuşulmaz, rahatsız edici sesler çıkarılmaz, kuşlar seyredilir ve ötüşleri dinlenir.

Gümrük Hanı Kahvehanesi'nde Şurkav Dergisi yazarlarından Av. Müslüm AKALIN, S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU ve Mehmet Kurtoğlu (Ekim - 2008)

Artık Kahvehane kültürü yaşamıyor...

Değişim rüzgarlarıyla birlikte eski yapısından uzak olan kahvehanelerde günümüzde, çay, kahve, meşrubat ve nargile satılmakta; tavla domino, okey, bilardo, çeşitli kâğıt oyunları vb. oynanmaktadır. Türkiye'deki niteliksiz kahvehane sayısının giderek büyük bir artış gösterdiği dikkati çekmektedir.

Son yıllarda açılan kahvehanelerde, televizyonda maç seyretmek için toplanan kalabalıklara rastlamaktayız. Oyunun, televizyonun ve gürültünün hâkim olduğu günümüzdeki kahvehaneler, eskisi gibi bir şehrin nabzını tutup kültürünü yaşatmamaktadır. Artık ne o eski kahvehaneler, ne de "kahvehanelerin insanlara yüklediği davranışlar" var ortada...

Gümrük Hanı Kahvehanesinde dama keyfi (Mayıs - 2008)

DİPNOTLAR

- (1) Ümmühan Alptekin, "Kahve/Kahvehaneden Mahfel'e", Bursa Defteri Dergisi, Bursa-Mart 1999.
- (2) Mehmet Kurtoğlu, "Şehirlerin Nabzı Kahveler", GAP Gündemi Gazetesi, Şanlıurfa, 19 Aralık 2001.
- (3) A.Naci İpek, "Vahabın Kahvesi", Bizim Urfa Dergisi, sayı: 1, İstanbul, Mart 1995.
- (4) A.Naci İpek, a.g.e.
- (5) Hüseyin Güzel, "Yasin'in Kahvesi", GAP Gündemi Gazetesi, sayı: 16, Şanlıurfa, 1-15 Kasım 1998.
- (6) Hazırlayanlar, Mehmet H. Öcal, Selahattin E. Güler, Remzi Mızrak, Şanlıurfa Kültürü Sözlüğü, ŞURKAV Yayınları: 24, Urfanın Sesi Özdal Matbaacılık, Şanlıurfa, Temmuz 2001, s.71, "Mecmue'l Bahr" maddesi.

Urfa'da Hamam Geleneği

R. Şeref USLUSOY
Emekli Müzik Öğretmeni

Urfa'da hamama gitmenin veya hamamda özel günler ve adetler vesilesiyle toplanmanın kendine özgü bir takım kuralları vardır.

Her biri birer tarih abidesi olan Şanlıurfa'daki "Tarihi Osmanlı Hamamları"nın başlıcaları; Veli Beg, Şaban, Cincıklı, Vezir, Serçe, Sultan, Eski Arasa ve 1940'lı yıllarda yıkılan Danakovan hamamı ile 1960'lı yıllarda yıkılan, şimdi yerinde Yıldız Meydanı olan Yıldız hamamlarıdır.

Hamamlar gece ve sabahtan öğlene kadar erkeklere, öğleden sonra ise bayanlara hizmet verir. Hamamlarda görevli erkek yıkayıcılara "dellek", kadın yıkayıcılara ise "keyme" adı verilir. Keymeler, aynı zamanda zengin ailelerin düğün davetlerini duyurma görevini de yaparlardı. Düğüne davet edilen aile bu kişiye mutlaka bahşiş verirdi. Hamamlarda kadın görevlilerden birde "natır" vardır. Natırlar hamama gelen hali vakti iyi ailelerin hamam gereçleri ve eşyalarını evden hamama taşımakla görevlidirler.

Tarihi hamamların giriş bölümünde ortada fıskiyeli bir havuz bulunur. Onun çevresinde ise "taht" tabir ettiğimiz ahşap sedirler vardır. Kadınlar getirdikleri halıları bu tahtlara yayarak soyunma giyinme olayını gerçekleştirirler. Bazı zengin ailelerin tahtları daima onlar için hazır tutulur. Eğer bu aile geldiğinde taht doluyorsa derhal boşaltılarak kendilerine tahsis edilir. Bunun dışında soyunma odaları da mevcuttur. Ancak

tahtlar bu odacıklara tercih edilir.

Yıkama bölümü ise üç kısımdır. "Ara kapı" veya "orta kapı", "asıl yıkama bölümü" ve bu bölümdeki "hücreler" yıkama bölümünde bulunur. Bütün hamamlarda ortada göbekteşi ve hazne bulunur. Urfa'da kurnalara "curun" denir. Curunlar da dışarıdaki tahtlar gibi bazı ailelere özeldir. Önceden tahsis edilmiş aile gelince mutlaka curunun etrafı boşaltılır.

Kadınlar; "kıza bakma hamamı", "doğdu hamamı", "bayram hamamı", "gelin hamamı" gibi vesilelerle toplu olarak hamama giderler. Böyle günlerde hamamda çiğköfte yapılması unutulmaz. Hedik ve çeşitli mevsim meyveleri ile tuzsuz leblebiyi öğütterek, şeker katıp yemek için götürdükleri çok görülür.

"Kıza bakma hamamı" çok ilginçtir. Beğenilen ve istenmesi amaçlanan kızın ailesi onları tanıyan başka bir aile tarafından hamama davet edilir. Oğlan evi de orda bulunur. İstenmesi amaçlanan kızı, oğlan evinin ailesi yıkama esnasında bir kusur olup olmadığını fark ettirmeden incelerler.

"Doğdu hamamı", çocuğu olan kadını, kırkı çıktıktan sonra yakını olan birkaç ailenin birlikte hamama götürmeleridir.

"Bayram hamamı", hem kadınlarda hem erkeklerde bayramdan önce herkesin gittiği hamamdır.

"Gelin hamamı" gelinle birlikte, tüm aile yakınlarından kadınların davet edildiği hamama gitme

Arasa Hamamı

âdetidir. Düğünden iki hafta sonra yakın dost ve akraba kadınlar, "gelin hamamına" davet edilir. Kirvenin karısı mutlaka gelin hamamında bulunur. Hamamda gelin için zeytin dalları ve mum ile süslenmiş olan tahtın üstüne halılar, minderler serilir. Gelin, çeyiz olarak getirdiği hamam takımlarını bir bohça içerisinde yanında getirir. Gelin yıkanıp kendisi için hazırlanan yerde oturur. O gün hamama başka müşteri alınmaz. Hamama çağrılan misafirlere, damat tarafından yaptırılan kebab ve tatlı ikram edilir. Ayrıca "damat evi" tarafından evde "hedik" hazırlanarak hamamda ikram edilir. Bütün masraflar oğlan evi tarafından karşılanır. Hamamdaki "natır" ve "kayme" gibi görevlilere bolca bahşış verilir. Gelin hamamında, yeme içmenin dışında şarkılar, türküler söylenir ve çeşitli eğlenceler yapılır. Gelini kutlayan misafirler, hamamdan ayrılırlar. Gelin hamamı günümüzde nadiren yapılmaktadır.

Kadınlar hamama giderken çok küçük erkek çocuklarını da birlikte götürürler. Fakat 6-7 yaşlarına gelen çocuğu annesi hamama götürdüğü zaman hemen Keymeler, "babasını da getirseydi" diye alaylı bir şekilde büyük erkek çocuğunun bir daha getirilmesi gerektiğini belirtirler. Bu yaştan sonra erkek çocukları babalarıyla birlikte hamama gitmeye başlarlar.

Erkeklerin ise "Güvegi (damat) Hamamı" ve "Bayram Hamamı" gibi toplu gittikleri günler vardır.

Güvegi hamamında, damat evlendiği gecenin sabahı erkenden samimi olduğu arkadaşları tarafından evden alınarak hamama götürülür. Yıkandıktan sonra damadın arkadaşlarından biri misafirleri kahvaltıya davet eder. Kahvaltıdan sonra damat tekrar evine bırakılır.

Hamama gitme geleneği azalmış olmasına rağmen günümüzde yaşatılmaktadır.

Velibey Hamamı

Halkoyunları Tarihçesine Kısa Bir Bakış

Şükrü ÜZÜMCÜ

Araştırmacı

ŞURKAV Genel Sekreteri

Şanlıurfa Halkoyunları İl Temsilcisi

İlkel insanlarda hayat, düşüncelerle değil devinimlerle başlamıştır. "George Thomson'a göre"(1) yaşam etkinliğinin bilincinde olmak, insanı hayvanlardan ayıran en başta gelen özelliğidir. Buna rağmen ilk insanlarda teori ile pratiğin birbirinden ayıramadığını ve zihinsel soyutlamanın yeterince hayatlarına girmediğini görmekteyiz.

"Ne var ki bu aşamada henüz teoriden söz etmek mümkün değildir, sadece ilkel tapınma törenleri söz konusudur. İlkel tapınma töreni henüz pratiktir, ama emekten bilinçli olarak ayrılmış bir pratiktir."(2)

Bu ilkel törenlerde yapılan tapınmanın en önemli bölümünü yansılama (öykünme) dansları oluştururdu. Böylece bilinçli öykünme bize ilkel atalarımızdan miras kalan bir özellik olmuştur. Bu insanlar bir işi yapabilmek için, o işi yapmadan temsili olarak ortaya koymakta idiler. Öykülenme (taklit) böylece nesnel bir işlevi yerine getirmek amacıyla doğmuş oluyordu.

Bazen doğayı evcilleştirme, bazen avına karşı bir üstünlük, bazen de totemin doğaüstü güçlerinden yararlanmayı atalarımız törenlerinde amaç edinmekteydiler. Diğer taraftan ölümlere tapma, bereket ve verimliliğe tapma v.b. unsurları da amaçladıkları görülür.

Birçok işleri danslarla yerine getirip yaşamlarını daha az sorunsuz kılmak istiyorlardı.

"Kılan, yüksek bir varlığın kutsal koruyuculuğu altında olduğuna inanır. Bu varlık insanların ve malların mutlak efendisidir. Bu hayvanın tanrısal gücü, o hayvanı kılanın alameti totemi yapar. Bu totem, bütün hayat kaynaklarını elinde bulundurur, bunları istediği gibi kullanır. Bu totemin doğaüstü güçlerin, büyücü, dansla ve şarkılarla anlatıp över."(3)

İlkel toplumlarda dinsel törenler, bireyleri toplu yaşama zorluyor ve koyduğu katı kurallarla ilişkilerin, uyumlu ve dengeli, yaşamın ise daha az sorunlu olmasının sağlanmasına yardımcı oluyordu. "Oyun bir ritüel, ya da tören olduğu zamandır ki bir görev, bir ödev kavramıyla birleşir."(4)

Törende oynanan oyun bir görevi üstlenip bir ödevi yerine getirmektir. Bundan da törende oynanan oyunun bireyleri bağlayıcı nitelikte ve belli amaçlara yönelik olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu amaçla törenlerde yapılagelen danslar zamanla belirli kural ve kalıplara bağlanarak yaşatılıp daha sonraki kuşaklara aktarıldı.

"Belli bir toplumun üyesi olarak insan, kendi kültürel mirasını öğrenip onu savunur, yaşatır ve kendisinden sonraki kuşaklara aktarır"(5)

Türklerde Halkoyunları (Dans):

Asya'da Türkleri; birlikte yaşama önemli ölçüde değer veren, törelerine bağlı ve yaratıcı insanlar olarak görüyoruz. Tarihte ilk Türk uygarlıklarından; Hunluların, Oğuzların günümüze uzanan belgelerinden, geleneklerine bağlı yapılan törenlerin en önemli yerini halkoyunlarının oluşturduğunu anlamaktayız. Orta Asya'daki atalarımızın oyunları ile ilgili ilginç belge şöyledir:

“Davulun halay gibi sıra oyunlarında coşturuculuğuna dair yazı Asya'dan Hunlular için yazılmıştır. Çinli bir şair hanım, Hun beyine gelin gelmiş ve memleketine gönderdiği mektupta Hunluların adetlerinden manzum şekilde şöyle söz etmiştir; Davulu her gece durmaz döverler/Ta güneş doğana dek dönerler”(6)

Bu mektup, sıra oyunlarının (M.Ö.200) yıllarında ateş çevresinde davul eşliğinde oynandığı ve güneş batışını, doğuşunu ve çevredeki doğal olayları öyküleyen halkoyunlarının sabahlara dek dönerek

sürdürüldüğünü kanıtlayan bir belgedir.

Anadolu'da yaşayan Türk uygarlıklarında ise Asya'dan getirdikleri geniş kültür birikimleri ile eski Anadolu uygarlıklarının kültür ürünlerinin özümsemesini görmekteyiz. Bunun sonucu uygarlıkların beşiği Anadolu'da atalarımız, yaratıcı gücü, sanat anlayışı, beğeni ve becerilerinin de katkısıyla halkoyunlarımızı oluşturmuşlardır.

Türklerde danslar; kılıçla, mumlarla, kutsal sayılan araçlarla yapılırdı. Uğur getirmesi için yapılan halk oyunlarına (danslara) sıkça rastlayabiliriz. Bu dansların kutsal amaçlarının zamanla ortadan kalkarak eğlence için yapıldığını görüyoruz. Anadolu'da ölüm dansına (ölen kişi için yapılan) rastlamaktayız.

Anadolu'da yaşayanlar dil, din, tarih, yerleşik alan ve ekonomik ilişkiler bakımından çeşitli kültürlerle bağlıydılar. Türkler Orta Asya'dan getirdiklerini Hitit, Frigya, İyon, Bizans kültür birikimleri üzerinde; Selçuklular ve Osmanlılarla sürdürerek yücelttiler. Bu yüceltme sonucunda ortaya çıkan paha biçilmez halkoyunlarımız gelenekler içinde törelerimizde yaşayarak bütün çeşitleri ile günümüze kadar gelmiştir.

Günümüzde ise halk oyunları ile ilgili çalışma, araştırma, derleme ve gösteriler çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Cumhuriyet döneminde halkevleriyle başlayan ve giderek büyük kentlerde okul, dernek, kulüp ve topluluklarca sürdürülen halk oyunları çalışmalarına; ilgili bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar da katılmıştır. 1966 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde “Milli Folklor Enstitüsü” kurulmuş olup, daha sonra Kültür Bakanlığına bağlı “Milli Folklor Araştırma Dairesi”ne (MİFAD) dönüştürülmüş, son olarak Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (HAGEM) olarak faaliyetini sürdürmektedir.

Urfa Evinde Düğün (1983) Fotoğraf: Cihat KÜRKÇÜOĞLU

ŞURKAV Halk Oyunları Ekibi Çorum / 2009

Oyun ve Halkoyunları Terimleri...

Türk Dili'nin tarihsel gelişimi takip edilerek konuyla ilgili kaynaklar ve çeşitli ağızlar incelendiğinde halk oyunu kavramının özdeşi olan pek çok terimin varlığı da ortaya çıkmaktadır.

"Oyun" kelimesi üzerinde durulduğunda, kelimeyi morfolojik olarak incelediğimizde oy-(u)n diye analiz edebiliriz. Fiil kökü olan "oy-" zıplamak anlamına, Yakutça'da ve "oy -oynamak" anlamıyla genel Türkçe'deki ve yine "oynamak-yüksek" kelimesinde saklı olarak yükselme anlamıyla Tuba (Urenha) Türkleri'nde kullanılmaktadır. Uygurca da "oy: kamış, saz" anlamına gelirken; onun türevleri olan "oymag: oynamak" ve "oyuğ: oyun, çalgı, çalma, raks, müzik" anlamına gelmektedir.

Oyun terimini şöyle özetleyebiliriz: "Oyun" kelime olarak müzik ve hareketi birlikte kapsayan bir terim olup, doğuş kaynağı Şamanizm dinidir. Zaman içinde anlam genişlemesine uğrayarak Şamanizm ile ilgili tören adablarını ve ayinlerini de kapsar hale gelmiştir. Böylece bugün oyun kelimesiyle tiyatro, dans ve türlü seyirlik oyunların ortak bir anlamla karşılanmış olması kolaylıkla açıklanmış olabilir. Çünkü "Şaman Ayinleri" danslarla çeşitlendirilmiş olmaktan öteye, ayrıca iyilik melekleri ve kötülük melekleri çatışması, akla karanın mücadelesi vb. gibi soyut kavramların çeşitli maskeler giymiş kişilerce canlandırılması şeklinde tiyatro ve seyirlik oyun özeliği taşıyan oyunları da kapsıyordu. Bilahare, çocuk oyunları vb. gibi çeşitli konuları da ifade eder oldu.

- (1) George Thomson, İnsanın özü çeviren; Celal Üster, İstanbul Payel yayınevi 1979,S,57.
- (2) A.g.k. S,57.
- (3) Andre Ribard,İnsanlığın Tarihi,Türkçesi; Erdoğan Başar –Şiar Yalçın İstanbul May Yayınları, 1974 S.9
- (4) Metin And, Oyun ve Büyü, İstanbul İş Bankası Kültür Yayınları, 1974, S, 14
- (5) Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, İstanbul Remzi kitapevi, 1979, S, 46.
- (6) Mahmut R. Gazimihal, Türk Vurmalı çalgıları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975, S, 135.

ŞURKAV Halk Oyunları Ekibi

Bağdat / Irak 2001

ŞURKAV Halk Oyunları Ekibi

Timişoura /Romanya 2005

URFALI KIZ

22-25 Mayıs 2009 tarihleri arasında gerçekleştirilen "II. Uluslararası Halil İbrahim buluşmaları"nda bir sanatçı tanıdım, sevecen mi sevecen, sempatik mi sempatik.

Uzak bir deniz ülkesinden gelmiş gibiydi...

Geldiği deniz kadar da maviydi gözleri.

Boyu "**Buda**", endamı "**Peşte**"ydi.

Sahnede narin ve nazenindi.

Saçları kısarak yelesi gibi, bir Urfa

aşamında savruluyordu.

Bizlere bir doğudan, bir batıdan şarkılar seslendiriyordu.

Üzerindeki esvaplar rengarenkti

Her renk sanki coğrafyanın rengini

andırıyordu.

Benden değildi ama benden ziyade beni anlatıyordu.

Urfa da bir yaz gecesiydi, gözleri yıldız yıldız parlıyordu.

Batıdan gelmiş bir prenses edasında, doğulu prenselere masalını anlatıyordu.

Nemrut'un narından, İbrahim'in nuruna düşmüştü

Her zerresi her küresi...

O esrarlı bir Urfa akşamında sahnede titriyordu!

Efsunlu bir hal üzereydi sanki

Bize gizemli bir şey anlatıyordu.

Ve zamanı geldi

Her şey yerli yerinceydi,

Dekor, ses, ışık...

Sonra o buğulu sesiyle, bize bir türkü mırıldanıyordu:

Urfa'nın etrafı dumanlı dağlar

Ciğerim yanıyor gözlerim ağlar

Benim zalim derdim cihani yakar

...

Urfa dağlarında gezer bir ceylan

Yavrusunu yitirmiş ağlıyor aman

Yavrunun derdine bulunmaz derman

Gezme ceylan gezme, bu dağlarda

seni avlarlar

Anaydan babaydan ayrı, koyarlaaar!

...

Sahi Ceylan kimdi?

Niye yavrusun kaybetmişti?

Niye ağlıyordu yaman?

Birileri onu;

Neden anasından babasından ayrı

koyamak istemişti?

Bunu neden kimse bilmiyordu!

...

Anlattığım, anlatmak istediğim Urfalı kız kim, biliyor musunuz?

...

Hannah Berger.

Macar asıllı sanatçı

Macaristan'da Türkçe dil kursuna gitmiş

önce Türkçe'yi sökmüş, ardından Türkçe

şarkılar söylemeye başlamış. Söylemekle

de yetinmemiş, tutmuş bir de "**Dilber**"

adında bir grup kurmuş ve bu grubun

da solisti olmuş. Ardından Urfa

müziğini, Urfa türkülerini keşfetmiş ve

başlamış büyük bir keyifle türkülerimizi

seslendirmeye...

Herkesin dilinden düşürmediği,

müziğimizin gözde parçası olan;

"**Urfa'nın etrafı dumanlı dağlar**" adlı

parçayı seslendirmiş ilk önceleri

Böyle başlamış Hannah Berger'de ki

Urfa sevgisi

"**Ardından bir mumdur, iki**

mumdur..."

"**Saki badeleri doldur...**"

"Çadırımın üstüne şıp dedi damladı!"

"**Bir dalda iki kiraz biri al biri beyaz**

Sallasana sallasan mendilini

Göndersene göndersene sevdiğimi..."

...

Urfa türkülerini okudukça hayran olmuş

Gelip Urfa'yı görmüş, Urfa'ya ve

Urfalılara hayran olmuş.

İbrahim Tatlıses ile Kazancı Bedih'i

sorarsanız onun gönlünde ayrı bir yeri

var bu sanatçılarımızın. Zaten "**Macar**

halkı da Türk kültürünü ve Türkçe

şarkıları çok seviyormuş" öyle diyor

Hannah Hanım. Türkülerimizi

seslendiren sanatçının en büyük arzusu

bir gün Urfa da, Urfalılara bir konser

vermekmiş meğer. İşte bu yıl Mayıs

ayında üçüncüsü gerçekleştirilen;

"**II.Uluslararası Halil İbrahim**

Buluşmaları"na Mehmet Erdem'in

tavsiyesi ile davet edilmiş, o da seve seve

(Ru)hannah* BERGER

Abdullah Rezak ELÇİ
Ziraat Mühendisi

koşup gelmiş Urfa'ya... Çünkü düşü

gerçeğe dönüşmüş o gün.

Urfa'da, Balıklıgöl'ün hemen yanı

başında, amfi tiyatrodada, türkülerimizi

okudu bize o buğulu sesiyle. Zamanın

ve mekânın ana kucağında bizlere

unutulmaz bir müzik ziyafeti çektii.

Sahnede onu seyredenler, dinleyenler

birbirlerinin kulağına şöyle fısıldıyordu:

"**Aaa sanki yabancı biri değil de,**

bizden biri..."

Hannah Hanım o güzelim Macar aksanı

Türkçe'siyle, dört gün boyunca aramızda

dolaştı, güldü, eğlendi, bizimle empati

kurdu, hatta dili döndüğünce Urfalı

bayanlarla dedikodu bile yaptı

diyebiliriz. Sempatik tavırlarını sevecen

yapısıyla birleştirerek büyük bir sinerji

yaydı etrafa. Bir Doğulu kadının alçak

gönüllüğüyle, Batılı hemcinslerine

nispet yaptı burada. Zaten o misafir

olduğu süre içerisinde batılı bir kadından

ziyade, doğulu bir kadın portresi

çizmedi mi bizlere?

Endamıyla, edasıyla, o hoş sedasıyla,

adeta gönüllerimizde taht kurdu hafta

boyunca. Sıradan vatandaşlarla bile bol

bol fotoğraf çektirdi, onlarla güldü,

onlarla eğlendi, tanıdığı-tanımadığı

herkese gülücükler dağıtarak cana

yakınlığını herkese gösterdi. Bana göre

etkinliğin en renkli ve en sempatik

sanatçısı o idi.

Bizim "**diğer**" sanatçı takımının yaptığı

gibi yapmadı. Vücudunu teşhir etmedi,

magazini meşgul etmedi, sanatıyla

adabını, birleştirerek, gerçek bir halk

sanatçısı olduğunu cümle âleme

gösterdi. Karpis yok, beğenmezlik yok,

yukarıdan bakmak yok, her şeye burun

kıvrıkmak yok.

Her şeyiyle sadeydi ve kim ne derse

desin o bizden biriydi.

O bizim gözümüzde masum bir Urfalı

kızdı.

O artık gönüllerimizin en derin yerine

gizlenmiş şahri bir hemşerimizdi.

Galiba seni kolay kolay unutmayacağız

Hannah Berger!

Tabi sen bizi unutursan o başka...

Ruha: Urfa'nın eski isimlerinden biri

Buda/Peşte: Macaristan'ın başkenti

Hannah: Arapçada kına demek

Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL'ün eşi Hayrünnisa GÜL'ün himayelerinde düzenlenen

“Okuyan Kitap Şenliği” nin ikincisi Şanlıurfa'da yapıldı.

Hayrünnisa GÜL

“Konuşan Kitap Şenliği” nin birincisi 21 Haziran 2008 tarihinde İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda yazar ve sanat camiasının katılımı ile düzenlenmişti.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün eşi Hayrünnisa Gül'ün himayelerinde ilki geçen yıl İstanbul'da düzenlenen “Okuyan Kitap Şenliği” nin ikincisi 8-9 Mayıs 2009 tarihlerinde Şanlıurfa'da yapıldı. Balıklıgöl'de kurulan kıl çadırlar altında düzenlenen Okuyan Kitap Şenliği'nin açılışına Hayrünnisa Gül'ün yanı sıra Şanlıurfa valisi Yusuf Yavaşcan, Belediye Başkanı Ahmet Eşref Fakıbbaba Eşi Gül Fakıbbaba, AKP Şanlıurfa milletvekili Çağla Aktemur Özyavuz, Şanlıurfa Bağımsız milletvekili Seyit Eyyüpoğlu, Şanlıurfa eski milletvekili Alfa Yayıncılık sahibi Faruk Bayrak ve Eşi, Şanlıurfa Emniyet Müdürü Sabri Durmuşlar, Daire Müdürleri, bazı yazarlar, öğrenciler ile vatandaşlar katıldı.

Konuşmasında, Korsan yayıncılığın hırsızlık olduğuna değinen Hayrünnisa Gül, vatandaşlardan korsan yayıncılığa karşı duyarlı olmalarını istedi.

Hayrünnisa Gül konuşmasında Türkiye genelinde başlattıkları kitap okuma kampanyasından olumlu sonuçlar aldıklarını belirterek, “Bütün okullarda her gün 20 dakika kitap okutuluyor. Kitabı hayatın bir parçası haline getirin, bir süre sonra sizin en büyük dostunuzun kitap olduğunu göreceksiniz. Aileler çocuklarına kitap okuma alışkanlığı kazandırmalı çocuklara oyuncak hediye ederken yanında bir de kitap verin” dedi.

Hayrünnisa Gül Konuşmasını Halide Nusret Zorlutuna'nın kitabından bir bölüm okuyarak tamamladı. Okuyan Kitap Şenliğine önemli katkılarda bulunan Şanlıurfa eski milletvekili ve yayıncı Faruk BAYRAK'da bir konuşma yaptı. Hayrünnisa GÜL ve beraberindekiler daha sonra Balıklıgöl yerleşkesinde kitap okunması için

Faruk BAYRAK

Hayrünnisa GÜL Bilişim Çadırında

kurulan ve Şanlıurfalı ünlü yazarların adlarının verildiği 6 çadırı tek tek dolaştı.

Etkinliklere aralarında Ahmet Telli, Ahmet Ümit, Ahmet Vehbi Vakkasoğlu, Alev Alatl, Ayşe Kulin, Müge İplikçi, Beşir Ayvazoğlu, Canan Tan, Ali Çolak, Çetin Tüzüner, Doğan Hızlan, Enver Ercan, Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Feyza Hepçilingirler, Haluk Dursun, İskender Pala, Kürşat Başar, Metin Celal Zeynioğlu, Mustafa Armağan, Müge Çakır, Mümin Sekman, Nazife Şişman, Selim İleri ve Tuna Kiremitçi gibi Türkiye'nin kendi alanlarında öne çıkan isimleri katıldı ve kitap okumaları yapıldı. Şenlik boyunca öğrencilere ücretsiz kitap dağıtımları yapıldı. Yazarların çadırlarda yaptıkları okuma etkinliklerine Şanlıurfalılar büyük ilgi gösterdiler

URFA MASALLARI (HEKET) YARIŞMASINA 155 MASAL KATILDI

Yenişehir Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü ve ŞURKAV işbirliği ile Şurkav Genel Sekreteri Şükrü ÜZÜMCÜ, Yenişehir İlköğretim Okulu Müdürlüğü'nden Esen TAN ve Halil KOÇAKOĞLU'nun 2008 yılı Ocak ayında hazırladıkları projeye başlatılan unutulmaya yüz tutmuş "Geleneksel Urfa Masalları Yarışması"na katılan masalların değerlendirmeleri tamamlandı.

Şanlıurfa il merkezindeki tüm ilköğretim ve orta öğretim okulları öğrencilerinin katılımına açık olan yarışmaya 65 okuldan gönderilen mahalli ağızla yazılı 155 masal değerlendirmeye alındı.

Masal değerlendirme komisyonunda; gazeteci yazar A. Naci İPEK, bestekâr ve halk kültürü araştırmacısı Abdullah BALAK, edebiyatçı yazar Adil SARAÇ, öğretim görevlisi ve halk kültürü araştırmacısı S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU, Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Öğretmen Selçuk AĞANOĞLU, Öğretmen İsmail HATİPOĞLU, Öğretmen Abdurrahman İME yer aldılar.

Yarışmaya okullardan gelen masalların değerlendirmeleri komisyon tarafından yapılarak 75 masal kitaba girmeye, ilk 25 masal ise ödülle layık görüldü.

Ödüller Kasım ayında açıklanacak ve ŞURKAV tarafından yapılacak bir programda öğrencilere sunulacak.

Ödüllendirilen masallar, "GELENEKSEL URFA HEKETLERİ (MASALLARI)" ismiyle kitap haline getirilecek. Kitapta masalları derleyen ve kaynak kişilerin bilgileri de yer alacak.

ŞURKAV İLİMİZİ "29. ULUSLARARASI ÇORUM HİTİT FUAR VE FESTİVALİ" NDE TANITTI.

Çorum Valiliği ve Çorum Belediyesi'nin organizesi ile bu yıl 29.su 08–13 Temmuz 2009 tarihleri arasında düzenlenen "Uluslararası Hitit Fuar ve Festivali"ne ilimizi temsilen Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) Katıldı.

ŞURKAV Halk Oyunları Ekibi Festivalde Büyük İlgi Gördü!

İlk defa 2008 yılında Uluslararası Çorum Hitit Fuar ve Festivali'ne katılan ŞURKAV Halkoyunları ekibi büyük beğeni kazanınca bu yıl tekrar davet edilerek ilimizi en iyi şekilde temsil etti.

Türkiye'nin ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden festivale katılan halk oyunları ekipleri arasında Çorum halkının büyük ilgi gösterdiği ŞURKAV halkoyunları Ekibi Şanlıurfa yöresine ait oyunlar sergileyerek izleyenlerden tam not aldı.

ŞURKAV Halk Oyunları Ekibi Eğitimci ve ŞURKAV Genel Sekreteri Şükrü ÜZÜMCÜ Festival etkinlikleri çerçevesinde büyük bir ilgi ile karşılandıklarını belirtti.

ŞANLIURFA VALİLİĞİ ve ŞURKAV'DAN RAMAZAN ETKİNLİKLERİ

Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) bu yıl da Ramazan Ayı'nda bir dizi etkinlik düzenledi.

Akşamları saat 22.15'te Balıklıgöl amfi tiyatrodaki gerçekleştirilen etkinlikler kapsamında;

02 Eylülde İBRAHİM SADRİ ŞİİR DİNLETİSİ

09 Eylülde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Özürlüler Mehter Takımı GÖSTERİSİ

13 Eylülde Elazığ Devlet Klasik Türk Musikisi Korusu KONSERİ

16 Eylülde Diyarbakır Devlet Klasik Türk Musikisi Korusu KONSERİ yer aldı.

ŞANLIURFA İZMİR FUARINDA...

28 Ağustos-6 Eylül 2009 tarihleri arasında gerçekleştirilen 78. İzmir Enternasyonal Fuarına bu yıl da Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) katıldı. 10 gün süren fuarda 5.holde bulunan Şanlıurfa standını ziyaret edecek misafirlere Şanlıurfa'nın tarihi ve turistik güzelliklerini tanıtan kitap, CD, broşür ve afiş hediye edildi. Her akşam çiğköfte ve mirra (Acı kahve) ikram edildi ve gün boyunca Şanlıurfa yöresine özgü el sanatları ile İso (biber), fıstık ve nar ekşisi satışı yapıldı

ŞURKAV YAYINLARI

